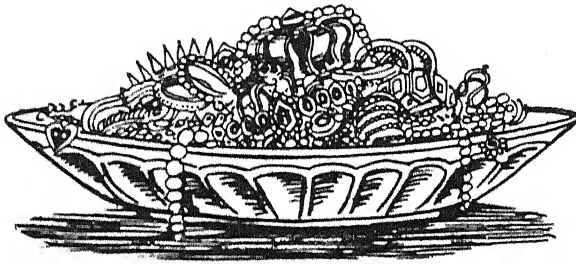

స్వర్ణ శేకలాలు

కపిలవాయి లింగమూర్తి

(శ్రీ పాట్టి శ్రీరాములు తెలుగు విశ్వవిద్యాలయం వారి ఆర్థిక సహకారంతో ముద్రితం)

స్వర్ణ శకలాలు

ప్రథమ ముద్రణ : నవంబర్, 2001

వెల : రూ. 50/-

గ్రాఫిక్స్ :

యాపిల్ గ్రాఫిక్స్

6-1-816, మార్కెట్ దగ్గర,

ఖైరతాబాదు, హైదరాబాద్ - 4.

ఫోన్ : 3231229

ప్రింటర్స్ :

సాయిరాం ప్రెస్

ఫ్లాట్ 114, సావరీన్ పెట్రోల్,

లక్ష్మీకాపుల్, హైదరాబాద్ - 4.

ప్రతులకు :

కపిలనాయి కిశోర్బాబు

ఇ.నెం. 17-110,

వాణీసదనం, విద్యానగర్ కాలనీ,

నాగర్ కర్నూలు - 509 209.

ఫోన్ : 08540-26437

గురువర్షం

* బ్రహ్మశ్రీ చేళాపాపయ్యయ్యారాగారు *

జ - 5-1899

మ - 14-11-1965

* ఆర్థికం *

* తన ప్రాంతం నామకాభ్యాసం

నామకాభ్యాసం చేయించి

పెండ్లిజరిపినను పెద్దగజ్జె

మేమమారిమిగు చేయించు.

* నామకాభ్యాసం చేయించి

మరిమిగునామకాభ్యాసం

యించిమిగునామకాభ్యాసం

చేయించిమిగునామకాభ్యాసం

* మిగునామకాభ్యాసం

చేయించిమిగునామకాభ్యాసం

చేయించిమిగునామకాభ్యాసం

చేయించిమిగునామకాభ్యాసం

* అర్థం - మిగునామకాభ్యాసం

చేయించిమిగునామకాభ్యాసం

సావర్ణము

సాహిత్య సంబంధ పరిశోధనయందు 'శోధన', 'పరిశోధన', 'ఉపరిశోధన' యను మూడు పద్ధతులున్నవి. వీనియందు 'శోధన' మూలభూతమైన వస్తు స్థితిని గూర్చి వెలికితీసిన తర్వాత దాని వివరణ 'పరిశోధన'గా మారును. ఇక ఈ రెండు పద్ధతులు గాక ఇతఃపూర్వము జరిగిన పరిశోధనల విషయములను గ్రహించి జాగ్రత్తగా 'తమదైన శైలి'లో వివరించుట 'ఉపరిశోధకుల పద్ధతి'.

ప్రాతఃస్మరణీయులు మానవల్లి వారు, వేటూరి వారు, నిడుదవోలు వారు. మన సాహిత్య 'శోధన', 'పరిశోధన' చేసిన మహనీయులు. వారొసంగిన అమూల్య సాహితీ భాండారముపైన మనము అంతస్తులను నిర్మించుచున్నాము. ఇట్టి వీరు 'వాగనుశాసనుండు సృజియింపన్' పద్ధతికి చెందినవారు.

ఇదానీంతన కాలమున 'పరిశోధన' డిగ్రీలకు ముఖ్యమై వర్దిల్లుచున్నందున పిపాచ్.డి.లు విరివిగా వస్తున్నవి. కాని 'శోధన', 'పరిశోధన' అనే పదాల విలువ డిగ్రీలకే పరిమితమై ప్రఖ్యాతమగుచున్నవి.

ఇట్టి స్థితిలో శ్రీ కపిలవాయి లింగమూర్తి గారి వంటి 'శోధక'- 'పరిశోధకులు' నిరంతరం ఇదే పనిలో, ఇదే ఆలోచనలతో అవలోధనం చేస్తూ ఎన్నో అమూల్య విషయాలను తెల్పుతున్నారు. వీరికి గల 'శోధ'నోత్సాహాన్ని 'డిగ్రీ'ల లెక్కన చూడడం కుదరదు. వారికి కూడా ఏవిధమైన 'పట్టా'లు అవసరంలేవు.

లింగమూర్తిగారిది మౌలిక పరిశోధన. ఒక విషయాన్ని గూర్చి లోతుగా దిగి దాని విషయాన్ని వెలికితీయటం వీరి పద్ధతి. దేవాలయాల గూర్చి వ్రాసినా, సాహిత్యంలో 'గణపతి'ని గూర్చి వ్రాసినా, గ్రామాలు-వ్యక్తులు, గృహనామముల గూర్చి వ్రాసినా వీరు ఉబుసుపోక వ్రాతలను వ్రాయరనేది వారి రచనల ద్వారా వ్యక్తమగుచున్న విషయం. ఈ పద్ధతి 'పరిశోధన' రచనలను చదివి గ్రహించగలగటం కూడా మనకు అలవాటు కావలసియున్న 'సహృదయ' లక్షణం.

ప్రస్తుత రచన 'స్వర్ణ శకలాలు' - విశేషమగు వివరణ గల 'సువర్ణ విషయము' ముఖ్యమైనా ప్రసక్తానుప్రసక్తముగా ఏతత్సంబంధమైన ఇతర విషయాలు కూడా దీనియందు చోటు చేసుకొనినవి.

కళ్ళంలో చెదిరిపడిన గింజలను ఒక్కటిఒక్కటిగా ఏరి గంపలో నింపిన అర్చిత ఆ ధన్యాన్ని అనుభవించటం ఎట్లాగో లింగమూర్తి గారి 'ఈ స్వర్ణ శకలాలు' కూడా ఆవిధమైనదే. సాహితీ లోకమనే కళ్ళంలో సువర్ణ సంబంధమైన గింజలను ఏరి ఈ గ్రంథం అనే గంపలో మూర్తిగారు నింపినారు.

28 శీర్షికలుగా విభక్తమైన యిందలి విషయ వివరణ 'నన్నయగారి కేటుబంగారం'తో ఆరంభమై 'మూస బంగారం'తో ముగిసిన యీ సువర్ణ సంబంధ శోధన కొరకు దాదాపు 71 పుస్తకాల నుండి, 7 సంస్కృత శ్లోకాల నుండి, 2 శాసన శ్లోకాల నుండి గాక, ఒక వేదముక్కు, ఒక సినిమా పాట నుండి విషయ సేకరణ జరిగినది. ఆధార రచనలలో భారత, భాగవత, వెలుల్ల రామాయణ, రామాభ్యుదయములే గాక విక్రమసేనం, సకల జన సంచీసనం, భృంగ సంచకం, యతి రాజీయం, విశ్వకర్మ పురాణం వంటి వాటిలో నుండి గ్రహించిన పద్యాలున్నవి.

నరహరి పండితుని రాజనిఘంటువు నుండి కొన్ని చాటుపులు పేర్కొనబడినవి. ఇదంతా చెప్పటం ఎందుకంటే 'కవి' యైన వానికి - పరిశోధకునికి - లోక, శాస్త్ర, కావ్యముల వీక్షణం ముఖ్యం. దీనిని లింగమూర్తిగారు గొప్పగా పాటించి అప్పకవి చెప్పిన 'ఇది చదివిన పిమ్మట మరియెదియేనియు చదువు బుద్ధి ఏలా పాడుమున్' అనే పద్యాన్ని ఈ 'స్వర్ణ శకలాల'కు అన్వర్థం చేసినారు.

'బంగారం' ఎంతో విలువైన లోహం అనేది తెలిసినంతగా సాహిత్యమునందు సువర్ణ ప్రసక్తి ఎక్కడ ఎట్లా చెప్పబడిందో అనే విషయం తెలిసినవారు ఏకొందరో మాత్రమే ఉంటారు. వికీర్ణమైన 'సువర్ణ' సమాచారాన్ని సువర్ణముగా నిరూపించిన లింగమూర్తిగారి పరిశ్రమ ప్రశంసావహమైనది.

'ఏఱువ భీముని ఖడ్గం' (4) గూర్చిన వివరణలో భీమన 'గరళపు ముద్ద..... పద్యాన్ని విశ్లేషించి భీమన పదప్రయోగ ప్రాముఖ్యాన్ని - కమ్మరుల భేదాలను - ఎంతో వివరంగా తెల్పినారు. ఐతే వీరు పల్నాటి వీరచరిత్రలోని కత్తుల గూర్చి పేర్కొన్నారు కాని 'ఖడ్గలక్షణ శిరోమణి'ని (రచన - నవనప్ప, ముద్రణ 1950) పరిశీలిస్తే మరిన్ని విశేషాలు తెలిసేవి. కత్తుల ప్రాముఖ్యం 'శుక్రనీతి', 'మానసోల్లాసం', 'శివతత్త్వ రత్నాకరం' అనే సంస్కృత గ్రంథాలలోను కలదు, విషయ వివరణ చేసిన లింగమూర్తి గారు భీమన ఈ పద్యం గొప్పదైనా - రౌద్రానికి చంపకాన్ని చెప్పటం సమంజసంగా

లేదు. వృత్త నియమం పాటిస్తే (శార్దూల, మత్తేభ) ఇంకా బాగుండేది అన్నారు, కాని 'గరళ' ఆరంభ పద్యానికి భీమన వృత్తాంతర అన్వేషణ చేయలేదేమో?

'... కమ్మరి కొలిమి' (6) విషయంలో 'బొగ్గు' పదానికి 'ఉల్క' అని అర్థం చెప్పవలెను అని వివరించిన విషయం సమంజసంగా శబ్దార్థ సంయోజనంగా నిలిచింది.

'పినవీరన టంకం' (9) గూర్చి తెల్పినప్పుడు ప్రాస్తావికంగా శ్రీనాథుని నైషధంలోని 'కుతుకమునం గురంగమద కుంకుమచర్చ-' ఇత్యాది పద్యాన్ని పేర్కొన్నారు. దీనిలో శివభక్తి కలదు. ఈ పద్యంలోని నఖకింశుకార్చన పదాన్ని గూర్చి బండారు తమ్మయ్య గారు వ్రాసిన 'శ్రీనాథ మహాకవి' పుస్తకానికి, నిడుదవోలు వారు వ్రాసిన పీఠికలో గొప్ప వివరణ, శైవ మత రహస్య విషయాలు తెల్పుబడినవి.

నంది మల్లయ ఘంటసింగనల 'పూదె పుటం' (13) వివరణలో 'ఇటరణరంగ నర్తిత' అనే వీరి పద్యము నందు గల 'అనౌచిత్యం' గూర్చి చర్చాపటువుగా నిర్ధారణ చేయటం గమనించతగిన విషయం. సువర్ణ సంబంధ వస్తు నిర్మాణ మార్మికత తెలిసినవారికి మాత్రమే ఈ 'అనౌచిత్యం' స్ఫురిస్తుంది.

'కట్టెల సంచి' (15) విషయం అత్యాధునిక జనానికి తెలియదు. అస్మాదృశులకు పరిచయమే. వరాహ పురాణంలోని 'అకరువుల-' పద్యాన్ని తెల్పి దీని నాలుగోపాదంలో వున్న 'వైశ్య' పదం 'వైశ్య' కావలెనని అప్పుడు వైశ్య = విశ్వబ్రాహ్మణ సంబంధమైన కులాగ్రణి అని అర్థం వస్తుందన్నారు, సరేగాని అట్లా దిద్దితే యతి భంగంతోపాటు వైశ్యదేవం మొదలైన పదాల అర్థాలు కూడా మార్పు చెందగలవు. పద్యంలో 'కవీల సంచి', 'వైశ్య కులాగ్రణి' - అనేవి సరియైనవే ! కవీలకట్ట, కవీల సంచి ప్రఖ్యాతాలే కదా !

'కృష్ణరాయల చుంకృతి' (19) గూర్చిన సవరణ సమంజసంగానే ఉన్నది. అట్లాగే 'అయ్యల రాజువారి అగసాలె (20) లో 'సుద్దగించు', 'పాళము' పదాల గూర్చిన వివరణ నిఘంటుకారులకే కనువిప్పు కలిగించేదిగా ఉన్నది.

'కలాదుని సిక్తం' (27) లోని మైనపు ముద్ద విషయం సువర్ణానికన్నా విలువైన సు-వర్ణ సంచయం, వృత్తి ధర్మం అనుభవం గలవారికే ఇవి, ఈ రహస్యాలు తెలుస్తవి. ఐతే దీనిలో కళాదుని వివరణ లేదు, తన సువర్ణ విద్యాకళను వస్తురూపంగా ఇచ్చేవాడు కళాదుడు.

ఈ శీర్షికలోనే ప్రళయంలోని జీవులకు మైనంలోని బంగారు రేణువులకు పోలిక చెప్పినారు.

'పినవీరన టంకం' (9) వివరణలో 'సాహిత్యంలో శృంగారంతో నిరుద్ధ రసాలకు అనుకూల రసాలకు పాండిక ఉన్నా లోహాలలో మాత్రం బంగారం, వెండి, రాగి ఈ మూడింటికే పాతుంది. తక్కినవానితో లేదు-' అనే సువర్ణ సంయోగ విషయాన్ని చక్కగా సమన్వయించి చెప్పినారు.

'పినవీరన ధాతువాదం' (11) గూర్చిన విషయంలో ఆనంచ అంతయ్యగారు వెలగ వండంత పాదరసం ముద్దను తెచ్చి అవసరం వచ్చినప్పుడు కావలసినంత తీసి కరిగిస్తే వెండి అయ్యేది-' (37 పుట) అనే విషయం ఆశ్చర్యంగా ఉన్నది. పాదరసం ముద్దగా మారటం, వెండి రావటం విచిత్ర విషయాలు. అట్లాగే తెలకపల్లిలో వున్న మొహియుద్దీన్ సాహెబ్ అనే బంగారు వ్యాపారి స్వర్ణ నిర్ణయ నిష్ణాతృత్వం ఎందరికీ తెలుసు?. ఇట్లా ఎన్నో - ఎన్నో విషయాలను సాతర త్రవ్వ బయటకు తీసినట్లుగానే గాక, ముద్ద బంగారం వంటి సాహిత్య నిర్మగ్న సువర్ణ విశేషం. లింగమూర్తి గారి శోధన వలన 'సువర్ణ శకలాలు'గా వెలువడి ఎన్నో నూతన విషయాలకు శ్రీకారం చుట్టి 'పశ్యతోహర' శబ్దానికి వ్యాప్తిలో వున్న భిన్నాద్ధాన్ని దూరం చేసినవారు శ్రీ లింగమూర్తి గారు.

మౌలికమైన వీరి యీ పరిశోధనా ప్రవణత అస్మాదృశులకే గాదు - సాహితేయులందరికీ ఆమెత లందిస్తుంది.

నిరంతర 'సు'-వర్ణ కూర్పురులైన లింగమూర్తి గారి ఈ 'సువర్ణ శకలాలు' సువర్ణ ఫలంగా అందరికీ ఆమోద యోగ్యం కాగలదని ఆశంస.

డా॥ శ్రీరంగాచార్య

వృష నిజ ఆశ్రయుజ శుద్ధ ఏకాదశి
శుక్రవారం 28-9-2001
పాలెం - 509 215.

మామకీన ప్రస్తావన

తెలకపల్లె నివాసియైన చేపూరు ఎల్లయ్యగారు మున్నూరులోని కటకం రామక్క గారింటి కిల్లరికపుటల్లుడు. ఆయన భార్య రుక్మిణమ్మగారు. ఈ దంపతులకు పెద్ద లక్ష్మయ్య, చిన్న లక్ష్మయ్య, బాలకిష్టమ్మ, బాలకిష్టయ్య, లక్ష్మమ్మ అనే సంతాన పంచకం కలిగినారు. వారిలో కొడుకులు ముగ్గురు వరుసగా సత్య రాజన తామస గుణాలకు ప్రతీకలుగా నిలిచినారు.

పెద్దవాడైన పెద్దలక్ష్మయ్య క్రీ.శ. 1899 ఏకాది శ్రవణంలో జన్మించినాడు. ఈయన పూర్వ పల్లణీ జాతకుడు. బాల్యంలో వీధిబడిలో రఘునాథాచార్యుల వద్ద సుమతి - కృష్ణ - భళిరలక్ష్మి శతకాల పిమ్మట గజేంద్రమోక్షం రుక్మిణీ కల్యాణం చదివినాడు. అప్పటికి పద్యం రూఢిగా చదవటం, తప్పు లేకుండా వ్రాయటం వచ్చింది. అంతటితో 14వ ఏట బడి చాలించి తురకపల్లెకు మేనమామయైన వేంకటేశంగారి చేతి క్రిందికి వెళ్లి నాలుగు సంవత్సరాలుండి కులవృత్తి నేర్చుకున్నాడు.

వేంకటేశం గారానాడు కులవృత్తిలో పనివాడని పేరందినవాడు. అప్పటికి స్వర్ణకారుల పరికరాలు సగుణం, కత్తెర వంటివి ఇప్పటివలె “రెడీమేడ్”గా లభ్యమయ్యేవి కావు కాబట్టి కులవృత్తితో పాటు వారి కవసరమైన చిన్నచిన్న పనిముట్లు పడెచ్చులు, పోగరలు వారే చేసుకోవలసి ఉండేది. చాలామందికి అప్పటికి నగలు చేయటమేకాని ఈ పనిముట్లు నిర్మించుకునే నైపుణ్యం లేకుండేది. వేంకటేశంగారు దీనిలో ఘటికుడు. అందువల్ల పెద్దలక్ష్మయ్యగారికి కులవృత్తితోపాటు మేనమామగారి వారసత్వంగా ఈ పనిముట్ల నిర్మాణ నైపుణ్యం గూడ అలవడింది.

వేంకటేశం స్వర్ణకారుడైనా ఆయనకు పంచదాయిల వృత్తి నైపుణ్యమేకాక మరెన్నో వృత్తులుగూడ వచ్చేవి కనుక అవి గూడ పెద్దలక్ష్మయ్యగారికి మామగారి వారసత్వంగా తెలిసివచ్చినవి.

కులవృత్తి నేర్చుకున్న పిమ్మట ఆయన తండ్రి చేతిక్రిందికి సొంత దుకాణంలోనికి వచ్చినాడు. అప్పటికి ఎవరికైనా ఏదైనా పడెచ్చో, పోగరనో కావల్సివస్తే వారు అది ఉన్న దుకాణంవారి దగ్గరకు వెళ్లి దానితో తమపని చేసుకుని వచ్చేవారు. కాని పెద్దలచ్చయ్య

గారట్లా కాదు. తాను పనికివచ్చిన పిమ్మట ఎప్పుడు కావలసిన పడెచ్చు, సోగరలప్పుడు తయారు చేసుకున్నాడు.

స్వర్ణకారుల పడెచ్చులు, పోగరలు ఉక్కుని, కంచుని అని రెండు రకాలు. కంచులో మెరుగెక్కువగాని అది పెళుసు లోహం. అందుచేత దానితో చేసేవానికి మెళకువ ఎక్కువగా అవసరం. పెద్దలక్ష్యయ్య ఉక్కు, కంచు రెండు లోహాలతో గూడ పడెచ్చులు, పోగరలు చేయటంలో మంచి వైపుణ్యం కలిగి ఉండేవాడు.

కంచు పడెచ్చులు చేయటంలో జినుకుంటలో మా పినతండ్రి నరసింహులుగారు చాలా నేర్పరియై ఉండేవాడట. కాని ఆయనను నేను చూడలేదు. నేనెరిగినంతవరకు మా బంధువులలో తెలకపల్లె కిష్టయ్యగారు, పై వేంకటేశంగారు, ఈ పెద్దలక్ష్యయ్యగారే పనిముట్ల నిర్మాణంలో ఘటికులు. పెద్దలక్ష్యయ్య గారికి ఈ పనిముట్ల నిర్మాణంలోనే అభిరుచి ఎక్కువ. అందుచేత ఆయన తమ్ములెదిగి పనికివచ్చిన పిమ్మట తనయొక్క ఎక్కువ సమయాన్ని ఏవేవో క్రొత్తక్రొత్త పడెచ్చులు, పోగరలు చేయటంలోనే ఎక్కువ సమయాన్ని గడిపినాడు.

ఆ కాలంలోనే ఆయన కుట్టుమిషన్ చక్రాన్ని ఉపయోగించి ఇప్పటి కాలం వంటి ఒక బోరును తయారుచేసి తమ దుకాణంలో కొలిమిగా అమర్చుకున్నాడు. పెద్ద మొత్తంలో వెండి లేదా బంగారం కరుగవలసి వచ్చినపుడు వారు ఆ కొలిమినే ఉపయోగించుకునేవారు. అప్పటికి అటువంటి కొలిమి మరెవరి దుకాణంలోను లేకుండేది.

అప్పటికి చేతికర్రల స్పాష్ ఎక్కువ. ఆయన జిట్టేగి కఱ్ఱతో సింహతలాటాలు, చిలుకలుగా అందమైన కర్రపిడులు చేసి, చేతికఱ్ఱలకు వెండికట్లతో బిగించేవాడు. ఆలాగే జిట్టేగి కఱ్ఱతో బావూటైపు సాంగలు తయారుచేసి వానికిగూడ ఇత్తడి లేదా వెండితో కట్టువేసి పాడుగాటి కాడలు గూడ చేసి అమర్చేవాడు. ఇవి ఎక్కువగా అప్పుడు వయసు మ్రగ్గుతున్నవారు ఇష్టపడుతుండేవారు.

ఒకప్పుడు వెండితో చేసిన ఊట కలాలకు బాగా పేరుండేది. వానికి మొదటిసారిగా రూపకల్పన చేసినవాడు ఈ పెద్దలచ్చయ్యగారే. క్రీ.శ. 1920లో అమరాబాదులో హోబుర్డీన్ అనే మున్సిప్ సాహెబు ఉన్నాడు. ఒకనాడు ఆయన పెన్ను పాళి విరిగింది. అప్పటికి పెన్ను పాళి విరిగింది అంటే అది జిల్లాలోనో లేదా

హైదరాబాదులోనో దొరకవలసిందేగాని గ్రామాలలో దొరికేదిగాదు. అందువల్ల ఆయన లచ్చయ్యగారిని పిలిపించుకొని ఆపాళిని ఏవిధంగానైనా అతికి తీసుకొని రావలసిందని ఇచ్చినాడు. పాళి నాలుక సన్నగా ఉంటుంది కాబట్టి అది అతకటం కష్టం కాని మున్నబు గారి ఆజ్ఞ. లచ్చయ్య గారింటికి వచ్చి దాన్నే అతకటానికి బదులు పంచలోహం వలె ఒక మిశ్రలోహం కరిగించి దానితో అదే పైజులో మరో క్రొత్త పాళిని తయారు చేసుకొని వెళ్లి యిచ్చినాడు. ఆయన దానితో వ్రాసి చూడగా కలం చక్కగానే నడిచింది. అదిచూచి ఆ మున్సిఫ్ గారెంతో ఆశ్చర్యపడి “లచ్చయ్యా! నీవు పాళి చేయగలిగినవాడవు, ఇంక పెన్ను మాత్రం ఎందుకు చేయలేవు? వెండితో నాకొక పెన్ను చేసియివ్వు” అని కోరినాడు. సరేనని ఆయన అతనిదగ్గర గల పెన్ను యిప్పించుకొని ఇంటికి వచ్చి దాని కొలతలన్ని తీసుకొని శ్రమించి వారం దినాల పిమ్మట దానివలెనే వెండి పెన్నును తయారు చేసుకొని వెళ్లి యిచ్చినాడు. అదిచూచి మున్సిఫ్ గారు చాలా మురిసిపోయి ఆ సంవత్సరం మరో రెండు పెన్నులు చేయించి వానిని హైదరాబాదుకు “నుమాయిష్” (ఎగ్జిబిషన్) కు పంపి అక్కడ ప్రదర్శన చేయించి తన తోడి ఆఫీసర్లందరికీ ఆవిధంగా వెండి పెన్నులు చేయించుకొమ్మని ప్రోత్సహించి వారికి మంచి ఊత నిచ్చినాడు.

ఈవిధంగా ఆయన వారికి వెండితో ఫౌంటెన్ పెన్నులతో పాటు సులోచనాలకు వెండి ఫ్రేములు, కాడలు గూడ చేసినాడు. అప్పటికింకా రోల్లుగోల్డు ఫ్రేములు అంతగా అందుబాటులో లేవుగాబట్టి ఆఫీసర్లకు కండ్లద్దాలకు ఈ వెండి ఫ్రేములు చేయించుకోవటం గూడ ఒక హోదాగా ఉండేది.

ఆభరణాలు చేయటంలోనేగాక ఆయనకు గృహోపకరణాలు చేయటంలో గూడ మిక్కిలి అభిరుచి మరియు నైపుణ్యం ఉండేవి. క్రీ.శ. 1940లో ఆయన రెండవ కూతురు రత్నమ్మగారి వివాహం అయింది. ఆనాటి పెండ్లిండ్లలోని పిండివంట, శో సేవెలు గూడ ఒకటి. వానిని స్త్రీలు గోధుమపిండితో క్రొత్త కుండలు బోర్లించి వానిపై తాల్చేవారు. ఇదెంతో ఓపికతో చేయవలసిన పని. అయితే అపుడు పెద్దలక్ష్యయ్యగారు అంతవరకు తానెక్కడనైనా చూచినాడో లేదా ఊహించినాడో చెప్పలేను గాని ఈనాడు వీధిలో లభించే సేవెల మిషన్ వంటి మిషన్ ను యిత్రడితో కొత్తగా రూపొందించి దాన్ని బెంచి వంటి ఒక పీట చేయించి దానికి అమర్చినాడు. దీనికి పైమూతలో నుండి తిరుగుడు కాడ ఉండి దానికి పైన హేండిల్ ఉండేది. మూత తీసి గొట్టంలో పిండి నింపి మళ్ళీ మూత తిప్పి ఆ తర్వాత హేండిలును త్రిప్పుతూ ఉంటే దానిలో పిండి

‘ప్రెస్’ అవుతూ అడుగు బిళ్ల నుండి సేవేలు పడుతూ ఉండేది. ఆనాడు చూచేవారికి అదొక చిత్రం. అప్పుడా పెండ్లికేగాక ఆచుట్టుపట్ల యిండ్లవారంతా గూడ దానిలో ఆలాగ సేవెలు చేసుకున్నారు.

ఈ సందర్భంలోనే ఆయన ఇప్పుడు మనకు వీధిలో లభించే కర్జకాయల డిప్పవంటి దానిని కట్టతో నిర్మించినాడు. అది రెండుగా ఉండి డిప్పలు ఒకదానిపై ఒకటి మూసుకునేవి. వానిని విప్పి గోధుమరేకు పరిచి దానిపై సోగిపోసి ఆడిప్పలు మూసేవరకు అది చక్కగా మూసుకొని లోపల కర్జకాయ ప్రెస్ అయ్యేది. అప్పుడే దాన్ని డిప్ప వెలుపలి రేకును గీరివేయటానికి గిరకబిళ్లను గూడ రూపొందించినాడు. దానితో అప్పుడు కర్జకాయలన్ని ఒకేసైజులో చక్కగా అచ్చున తీసినట్లు వచ్చినవి. ఈ సందర్భంలోనే ఇనుపరేకుతో ఇప్పటి జంతికల పావులు గూడ చేసినాడు. దానినప్పుడు మడుగుల పావుల అన్నారు. ఈ మడుగుల కంటే మొదలు కారపు బిళ్లల జతకు సకిలాలుండేవి. వానిని పిండితో వడిపెడుతు అల్లేవారు. మడుగులు వచ్చిన పిమ్మట ఈ చక్కీలాల సంస్కృతి మాసిపోయింది.

ఇప్పటి ఇండ్లకు విడుపులు లేవు. కాని పూర్వం ఏఇంటికి చూచినా వాకిటిలో విడుపులుండి దానివెంట రకరకాలుగా ముగ్గులు అల్లబడుతుండేవి. ఈ అల్లిక ముగ్గులకు బదులు ఆనాడు ముగ్గు పెట్టెలు గూడ ఉండేవి. దీర్ఘచతురస్రంగా ఉండే ఆముగ్గుపెట్టె అడుగున రేఖలుగా పూలుగా రంధ్రాలు చేయబడి అందులో ముగ్గుపోసి ఆపెట్టెలో కొట్టినపుడు ఇడుపు వెంట ముగ్గు పడుతూ ఉండేది.

ఆనాడు వీరి యిల్లు రెండు భవంతుల పెట్టు వైశాల్యంగా ఉండేది. రుక్మిణమ్మగారు వాకిటిలో అంత వైశాల్యంగా విడుపును చక్కగా ఎర్రమన్ను, పేడ కలిపి అలికి ఓపికగా మ్రుగ్గు అల్లుతూ ఉండేది. అందువల్ల లచ్చయ్య గారది చూసి ఒక వెడల్పుయిన పీపారేకుపై పెద్ద హంసాకారాన్ని గీచి సన్నని రంధ్రాలు వేసి ఆరేకును ఈనాటి పాడర్ డబ్బీవలె గొట్టంగా చేసి ఒకవైపు మూతనుగూడ అతికి రెండవవైపు తీసిపెట్టగల మూతను చేసినాడు. దానికి రెండువైపుల మూతలకు పిల్లలాడుకునే బండిచక్రాలు పలుచనివి జోడించినాడు. పైమూత తీసి ఆగొట్టం నిండ తాల్చిన ముగ్గు నింపి మూత బిగించి దాన్నిక ఇడుపు వెంట బండివలె నడుపుతూ పోతూ ఉంటే అది తిరుగుతూ హంసల వరుస పరుచుకుంటూ పోతుండేది. ఇటువంటి విచిత్ర పరికరాలు చిన్నచిన్నవి ఆయన ఎన్నో రూపొందించినాడు.

ఇటువంటి విచిత్ర పరికరాలు రూపొందించటానికి వేంకటేశంగారు చాలా నిపుణుడు. ఆయన విస్తరి కుట్టడంలో చాలా నేర్పరి. అప్పుడు జొన్నకర్రలు ఎండించి దాన్ని పుల్లలు చీరి అవి బెండు లేకుండా శుభ్రంగా గీకి మళ్ళీ సన్నగా చీల్చుకోవలసి ఉండేది. కనుక యిన్ని పాట్లకు బదులు వేంకటేశంగారు అడకత్తెర వంటి ఒక పరికరం ఈ పుల్లలు చీల్చటానికి రూపొందించినాడు. దానిలో ఎంత వెడల్పుదైనా సరే చొప్పపుల్ల నుంచి దానికొనను పట్టుకారుతో పట్టుకొని కమ్మివలె లాగితే ఆపుల్ల అంటుకున్న బెండు శుభ్రపడుతు సన్నగా ఒకేపైజులో పుల్లలు చీల్చుకొని వస్తుండేవి.

పెద్దలచ్చయ్యగారు కులవృత్తితో పాటు వైద్యం గూడ చేసేవాడు. అందుకొరకు ఔషధాలు నూరే ఖల్వాలు ఆయనే స్వయంగా తొలుచుకున్నాడు. ఈవనిలో వేంకటేశంగారు గూడ నేర్పరియే. ఆయన తొలిచిన పెద్దఖల్వం ఒకటి జినుకుంటలో మాయింటిలో యిప్పటికీ ఉంది.

పెద్దలచ్చయ్యగారు అయిదు పెద్దపెద్ద ఖల్వాలు తొలిచి రెండు తమ యిద్దరు పెద్దల్లుండ్రకు, ఒకటి తెలకపల్లెవారికి, ఒకటి నాకు ఇచ్చినాడు.

పెద్దలచ్చయ్యగారు రాజవైద్యుడుగా పేరు చెందినాడు. రసయోగ రత్నాకరంలోని వైష్ణవి, భైరవి, సోమనాథం, లోకనాథం, జ్వరాంకుశం, వాతవిద్వంసి మొదలైన రాజౌషధాలన్నీ స్వయంగా చేస్తుండేవాడు. ఈ ఔషధాలు తయారైన పిమ్మట పెద్దమాత్రలు చేసేటపుడు వానిపై పేర్లు వేయటానికి గుండ్రని అక్షరాలతో ఎన్నో ముద్రలు రాగితీగతో రేకుపై అతికి తయారుచేసినాడు. అవి ఆయన ఔషధశాలలో ఒకపెద్ద తాళాలగుత్తివలె ఉండేవి.

పెద్దలచ్చయ్యగారు ప్రజలకు కవిగానే తెలుసుకొని ఆయన మంచి చిత్రకారుడు గూడ. విశ్వకర్మలకు చెక్కడం పనికి చిత్రలేఖనం అవసరం. పూర్వపు భాగవతంలో ఉండే తరహా చిత్రాలు ఈయన ఎన్నో వేసినాడు. ఇది ఒక కాపీ. దానిలో గరుడులు, గంధర్వులు, కిన్నరులు, నారద తుంబురులు, గోపాలకృష్ణుడు, కాళీయమర్దనుడు, సత్యరుక్మిణులతో కూడిన కృష్ణుడు, శ్రీరామ పట్టాభిషేకం, దశావతారాలు, ఇంకా యాళీ సింహాలు, హంసలు, తలలు మలిచిన చిలుకలు, పూలు, లతలు ఎన్నో ఆకాపీలో ఉండేవి. అది నేను చదివే కాలంలోనే నాకంటపడింది. ఆయన పుస్తక భాండాగారం నుండి నేనే తీసి దాచుకున్నాను. నాకు చిన్నపుడీ చిత్రాల పిచ్చి ఎక్కువ. కాబట్టి

ఆకాపీని ప్రేమలు తీసి అడుగున మరో కాగితం పెట్టి దిద్ది నిన్నిరకాల భ్రష్టు పట్టించవలెనో అన్నిరకాల నేనే భ్రష్టు పట్టించినాను. చివరకా కాసి నా చేతులలోనే నలిగి నలిగి కాగితాలు పెళుసుబారి విరుగనారంభించినవి. అదశలో నాస్పృహకాలలో ఆకాపి ఆయన కంటబడింది. నావైపాకసారి తీక్షణంగా చూచినాడు. అంతే ఏమీ అనలేదు కాని ఆచూపే నాకానాడాయన విధించిన శిక్ష. ఆ కాసి ఆయన తీసుకున్నాడు కాని అదింక నిలువలేదు.

వేదాంతిగా ఆయన మనోబుద్ధిర్వివాదం, సరమసద సోపానమార్గం, వేదార్థన నవనీతం కూర్చినాడు. ఇవి వచన రచనలు; నడుమ నడుమ ప్రాచీన శ్లోకాలతో పద్యాలతో అక్కడక్కడ గురుశిష్య సంవాదంతో కూడ ఉంటవి. ఇవి ముద్రితాలు.

ఇక కవిగా కోదండరామ - శివ - మూర్తిత్రయ శతకాలు, వీరబ్రహ్మాండ చరిత్ర, జంగం కథ - అచల తత్వాలు, మంగళహారతులు అనేవి రచించినాడు కాని ఇవేవి ముద్రణ కాలేదు. ఆయన చివరిదశలో మూడు సంవత్సరాలు సక్షుహితంతో (ఎడమవైపు) బాధపడి క్రీ.శ. 1965 విశ్వావసు కార్తిక బహుళ షష్ఠి నాడు పరమపదించినాడు. ఈయనకు శిష్యులు గూడ ఉన్నారు. వారు సమాధి కడుతామంటే వద్దు అని నిరాకరించినాడు. ఈయన అనంతరం రెండవ అల్లుడైన రామదాసు కృష్ణయ్యగారు మూర్తిత్రయ శతకం మాత్రం ముద్రణ చేయించినాడు.

ఈ సోదరులలో రెండవవాడు చిన్నలక్ష్మయ్య. ఈయన జననం క్రీ.శ. 1904 శోభకృతు జ్యేష్ఠం, ఉత్తరాషాడ నక్షత్రం. ఈయన చదువుకు వచ్చేనాటికి అమరాబాదులో సర్కారీ మదర్స్సా ఏర్పడింది కాబట్టి దానిలో ఉర్దూలో చహారుం వరకు చదివినాడు. అక్కడ బడి అంతవరకే ఉన్నది కనుక బడి పూర్తికాగానే పనికి అన్నగారి చేతిక్రిందికి వచ్చినాడు. అయినా ఆనాడు ప్రైవేటుగా అచ్చంపేట బుచ్చాచారిగారిలో పాటు వకాలతు చదివినాడు. అచ్చంపేటలో బుచ్చాచారి వకీలుగారి నెరుగనివారుండరు. ఆయన అమరాబాదు గూడరామస్వామిగారి కుమారుడు. ఈ బుచ్చాచారిగారు, చిన్నలచ్చయ్య, నీలా కొండయ్య గారు ఈ ముగ్గురు అపుడు వకాలతు చదివినారటగాని, చిన్నలచ్చయ్యగారికి పరీక్షకు వెళ్ళవలసిన నాటిరాత్రియే విపరీతంగా జ్వరం వచ్చిందట. అందుచేత పరీక్షకు వెళ్ళలేకపోయినాడు. కొండయ్యగారు మరే కారణంగా వెళ్ళలేదో తెలియదు.

చిన్నలచ్చయ్యగారిని ఆజ్వరం ఆలాగే మూడునెలలు పండబెట్టిందట. పరీక్షలు మొదటి ఊపు తప్పితే వాటిని పూర్తి చేసుకోవటం కష్టం. అనంతర కాలంలో ఆయన ఆరునెలలు అక్కడనే మున్నరం టీచర్ గా పనిచేసి అది కులవృత్తి కంటే లాభసాటి గాదని విడిచిపెట్టినాడు. ఈయనకు ఉర్దూలో మంచి పట్టు ఉండేది. దానికితోడు ఉర్దూలోను, తెలుగులోను వ్రాత గుండ్రంగా ఉండేది. అన్నగారివలె ఈయన గూడ సాహిత్యప్రియుడు. అంతేకాక పరిహాస ప్రియుడు గూడ. ఈనాటి మినీకవితల వంటివి ఆనాడాయన నోట సద్యః స్ఫూర్తితో ఎన్నో పలికేవి. పిల్లలమైన మమ్ముల నుడికించటానికాయన మాకు రకరకాల పేర్లుపెట్టి కవిత లల్లేవాడు.

ఈయనకు కొంత సంగీత ధోరణి గూడ ఉండేది. త్యాగరాజ కీర్తనలు ఎప్పుడైనా చదివేవాడు. కొంత కవితా ధోరణి గూడ ఉండేది కాబట్టి ఆ కృతుల పద్ధతిలోనే కొన్ని రచనలు చేసినాడటగాని అవి కమ్మరి నారాయణగారు చూరి రాగతాళాలకు చక్కగా ఒదగటం లేదనగా వానినిక వెలికితీయటం మానినాడట. ఈయనకు మొదట మగపిల్లవాడు కలిగి వాడు నాలుగేండ్లు బ్రతికి అకస్మాత్తుగా మరణించినాడు. వీరిది అవిభక్త కుటుంబం. ఆయింటిలో అందరికంటే ఈయన పిల్లలే అందంగా ఉండేవారు. ఆ పిల్లవాని పేరు పాండురంగడు అని పెట్టినారు. ఒకనాడు మునిమాపు తండ్రి ఎత్తుకొని ముద్దులు చేస్తూ నిలబడగా వాడు “నాయనా! నేను చచ్చిపోనా?” అన్నాడట. తండ్రి “అట్లా అనగూడదమ్మా!” అన్నాడుగాని ఎందుకో పిల్లవాని నోట ఈమాట వచ్చింది అని సందేహపడినాడట. అన్నట్టు వానికి తెల్లవారే జ్వరం వచ్చింది. ఆఒక్కనాటి జ్వరంతోనే వాడు మరునాడు వెళ్లిపోయినాడు. అప్పుడిక ఆయన దుఃఖాన్ని చెప్పలేం. వానిపై ఆయన చాలా స్మృతి ఖండికలు వ్రాసినాడు. నేను కొంత పెద్దవానినై వారితో చనువేర్పడిన పిమ్మట ఒకనాడు నాకుఅవి కొన్ని వినిపించినాడు. కాని అప్పటికి నాకింకా ఛందస్సు తెలియదు - ఎలిజీలు గూడ సాహిత్యంలో ఒక భాగమేనని ఛందస్సు లేకున్నా కవిత్వముంటుందని ఎరుగను. ఆతర్వాత ఆయనే వాటిని అవి నిష్ప్రయోజనమని తీసివేసినట్టున్నాడు.

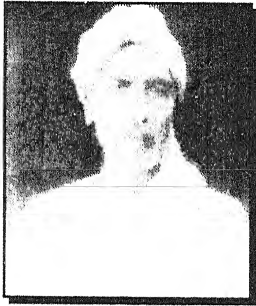
ఈయనతో మనం ముఖ్యంగా నేర్చుకోవలసింది పరిశుభ్రత, పాదుపరితనం మరియు వస్తువుల యొక్క జాగ్రత్త. ఈ మూడు విషయాలలో మాత్రం ఆయన కాయనయే సాటి. ఈయన చేసిన నగలు కూడ చాలా కళాత్మకంగా ఉండి అందులోని విడిభాగాలన్ని ఎటు చూసినా అన్నీ ఒకే కొలతలో, ఒకే పరిమాణంలో ఉండేవి. వస్తువు

ఎక్కడా ఇంత కాటుకసరు అనేది లేకుండా చాలా “నీట్”గా ఉండేది. అందువల్ల ఈయన ఏనాగ చేసినా ఇతరులు చేసినవి దానిక్రింద నిలువక బాగులేవని వాపసు వచ్చేవి. ఈ రహస్యం ఎరిగిన పెద్దలచ్చయ్యగారాయనను వెండి పనులకే ఎక్కువగా పరిమితం చేసినాడు. ఆకాలంలో ఈయన చేసిన లోడాలు, కడియాలు, పోంచీల ముందు హైదరాబాదు పనులు గూడ నిలువలేకపోయేవి. ఈయన పనిని చూచి వీరి మేనమామ వేంకటేశంగారు “ఏమిరా! చినలచ్చయ్యా! నీవు పని ఇంత మట్టసంగా చేస్తే ఎట్లా? మావంటి తక్కినవారి పని ఏం కావలె?” అని అనేవాడట. అంటే గురువుగారే ఆయన నలా మందలించేవాడంటే ఆయన పని ఇంకెంత గొప్పగా ఉండేదో ఊహించవచ్చు.

ఈయన కాలం నాటికి అమరాబాదులో మహమ్మదీయులెక్కువ. వారు తరుచుగా షేర్వానీలు వేస్తుంటారు. షేర్వాని గుండీలలో ఈయనకు ప్రత్యేకమైన నైపుణ్యం ఉండేది. వాని సెట్టు మొత్తం 16 గుండీలు. వానిలో ఎనిమిది చిన్నవి, ఎనిమిది పెద్దవి ఉండేవి. అప్పటికక్కడ అరబ్బులు గూడ ఎక్కువే. వారెప్పుడు మొలలో ఒక జెంబియా నుంచుకుంటారు. అది తోలువరలో ఉంటుంది. వారు ఆఒరకు దాని పిడులకు వెండి తొడుగులు చేయించుకునేవారు. అవిగూడ ఈయన ఎంతో కళాత్మకంగా జాలితీసి చేసేవాడు. ఈయన లఘు చిత్రకారుడు. పూలు, లతలు, పక్షులు రేఖా చిత్రాలుగా చక్కగా గీసేవాడు కనుక ఆయన చేసిన జెంబియా వరలపై ఈ కళంతా వెల్లివిరిసేది. వీనికొకకు, షేర్వానీ గుండీల కొరకు ఈయనకు హైదరాబాదు నుండి గూడ ఫర్మాయిషులు వస్తుండేవి.

ఆకాలంలో ఈయన పంచ్ నామా డ్రాఫ్టింగులో గూడ చేయి తిరిగి ఉండేవాడు. అప్పటికి అమరాబాదు పట్టిలో పులివేటలెక్కువ. ఎవరో ఒకరు నవాబు బంధువులు వచ్చి పులులను చంపుతూనే ఉండేవారు. వేటాడిన పులిని పంచనామా చేసే అందుకు వీరి యింటిద్రక్కననే గల రసూల్ సాహెబ్ గారి ఇంటి ముందు అరుగుపై వేవచెట్టు క్రింద ఉంచేవారు. పులిని చంపవలెనంటే దానికేదో పేరు పెట్టవలె కాబట్టి ఆపులి అడవికి వెళ్లినవారిని గాయపరిచిందనో, నిష్కారంగా ఏదో పశువును చంపిందనో ఆ పంచనామా జరిగేదట. అది ఈ చిన్నలచ్చయ్యగారే వ్రాయవలసి ఉండేది. అప్పటికి మేం చిన్నవారం. మావాకిటిలో నిలిచినా ఆపులి కనిపిస్తుండేది కనుక ఈవిధంగా మేం అడవిలో బ్రతికిన పులులను చూడకున్నా చచ్చినవానినైనా చూసే అదృష్టం

కలుగుతూ ఉండేది. ఈయన క్రీ.శ. 13-11-1975 రాక్షస కార్తిక శు॥ దశమి నా కాలధర్మం చెందినాడు.

ఈ సోదరత్రయంలో చివరివా బాలకిష్టయ్యగారు. ఈయన క్రీ.శ. 1912 విరోధిక్య శ్రావణంలో అశ్వనీ నక్షత్రంనాడు జన్మించినాడు. ఈయనకు స్కూలు చదువు పెద్దగా అబ్బలేదు. అందు: పెద్దలక్ష్యయ్యగారే ఇంటిదగ్గర అమరం, ఆంధ్ర నా సంగ్రహం మొదలైనవి చదివించినాడు. ఈయ చిల్లరపనిలో ప్రసిద్ధి. ఈయన దగ్గర ముక్కుపుల్ల, చెవులపుల్లలు, టాకులు, ఉంగరాలు, తాయెత్తులు, తావీజులు, హనుమంతుని బిళ్ల, పిల్లల ఉంగరాలు, మెట్టెల ముందుటాకులు మొదలైనవన్నీ “రెడీమేడ్”గా ఉండేవి.

అమరాబాదు పట్టిలో తిరుమలాపురం ఎల్లమ్మ ప్రసిద్ధి. ఇప్పటికీ మంగళవారం అక్కడికి భక్తులు గుంపులు గుంపులుగా వెళ్లుతారు. ఆ దేవి దగ్గర వెళ్లేవారు ఊరక వెళ్లరు. మ్రొక్కులున్నవారు తమ మ్రొక్కుబడులు చేయించుక తీసుకువెళ్లితే తక్కినవారు రూపురేక్షనా తీసుకువెళ్లుతారు. కాబట్టి రూపు - రేక్ష కండ్లు మొదలైనవాని కొరకు మంగళవారంనాడు తెల్లవారేవరకు ఈయన కొర ఒక జాతరగా ఉండేది.

ఈయనకు సంగీతంపై కొంత అభిరుచి ఉండేది. పొన్నలూరి హన్మంతర గారి దగ్గర కొంతకాలం హార్మోనియం నేర్చి సొంతపెట్టెను కొని కొంతకాలం సాద చేసినాడు. ఈయనకు గల మరో అభిరుచి సమస్యలు అనగా చిక్కుపద్యాలు. ఈయ ఎక్కడ ఎవరిదగ్గర ఏకొత్త పద్యం, ఏకొత్తపాట విన్నా అక్కడికివెళ్లి వానిని వ్రాసుకున్నవరకు ఈయనకు నిద్ర పట్టకపోయేది.

ఈ సోదరులందరికీ పద్యాభిరుచి ఉండేది. పెద్ద లచ్చయ్యగారు దినం : పద్యం లేదా ఒక శ్లోకం నేర్చుకునే నియమం పెట్టుకుని దాన్ని చాలా ఏం పాటించినాడు. ఆయన ఆనాడు నేర్చుకోవలసిన పద్యం లేదా శ్లోకం ఒక చిన్న కాగితం వ్రాసుకొని దాన్ని తన తొడక్రింద ఉంచుకొని మనస్సులోనే ధారణ పడుతూ అవసరమైనపుడు దాన్ని తొడవత్తి చూచుకునేవాడు.

చిన్నలక్ష్మయ్యగారు తనకు వచ్చే పద్యాలన్ని ఒక పాకెట్ బుక్‌లో మొదండ్లు వ్రాసుకుని ఉంచుకున్నాడు. ఆయన విశ్రాంతి వేళలో అది నాచేతికిచ్చి తానా పద్యాలన్ని చదువుతూ ఎన్ని సరిగా ధారణలో నిలిచినవో, ఎన్ని మరుపు తడుతున్నవో చూచుకునేవాడు.

ఇక బాలకిష్టయ్యగారలా కాదు. ఆయన పని చేస్తూనే నోట బాహాటంగా ఏదో ఒకటి చదువుతూనే ఉండేవాడు. చేయి సుత్తై కొడుతూనే ఉండేది. 'హాథ్ మే కామ్, ముహుమే రామ్' అనేది ఈయనపట్ల సార్థకంగా ఉండేది.

జినుకుంట చుట్టరికం అయినపిమ్మట అక్కడ ఏపనిపడినా ఆ సోదరులలో ఈయనే చిన్నవాడు కాబట్టి తరుచుగా ఈయననే పంపేవారట. అప్పుడాయన అక్కడికి వెళ్ళినపుడల్లా ఏదో ఒక కొత్త సమస్య లేదా చిక్కులెక్కను తీసుకొని వెళ్ళి బావగారిని అనగా మా తండ్రులను దాని విడుపు అడుగుతూ ఉండేవాడట.

జినుకుంటలో బాపని నరసంభట్టుగారు ప్రసిద్ధులు. ఆయన సాహిత్య ప్రియుడే గాక పరిహాస ప్రియుడు గూడ. మాయిల్లు వారియిల్లు ఎదురెదురు వాకిండ్లు. మాకు ఆయనకు నడుమ ఒకే యిల్లు అంతరంగా ఉండేది కాని వాకిండ్లు కనిపిస్తుండేవి. బాలకిష్టయ్యగారు జినుకుంట వచ్చినపుడల్లా తాను తెచ్చిన చిక్కులెక్కలను, సమస్యలను ఈ నరసంభట్టును గూడ అడుగుతూ ఉండేవాడట. అందువల్ల ఆయన బాలకిష్టయ్యగారికి "చిక్కులాయన" అని పేరు పెట్టినాడు. ఈ నరసంభట్టు గారు తాను చనిపోయేంతవరకు బాలకిష్టయ్యగారిని ఆపేరుతోనే జ్ఞాపకం చేస్తుండేవాడు.

ఈయన క్రీ.శ. 2-3-1981 రౌద్రి మాఘ బ॥ ఏకాదశి నాడు దివంగతుడైనాడు. వీరంతా నాకు మేనమామగార్లుగా నాజీవితానికి ఎన్నోరకాలుగా పనిపాటలలో దోహదం చేసినవారు కనుక ఈవ్యాస సంపుటి వారి వృత్తిపరమైనది కనుక ఈ సందర్భంలో వారిని స్మరించుకోవటం సముచితమనిపించి దీనిలో కీర్తించినాను.

ఇట్లు

సాహిత్యరాధకుడు

కపిలవాయి లింగమూర్తి

కృతజ్ఞతలు

గ్రంథ గ్రంథులకు, శాస్త్ర సంప్రదాయాలకు, అస్మాదృశులకు కరదీపికగా నున్న మాన్యులు శ్రీ గడియారం రామకృష్ణ శర్మ గారికి,

కోరగానే ఈ వ్యాసాలను శ్రద్ధతో చదివి తమ యొక్క సౌవర్ణాభిప్రాయాన్నిచ్చిన ఆత్మీయులు పాలెం ప్రభుత్వ ప్రాచ్య కళాశాల ప్రధానాచార్యులు శ్రీమాన్ శ్రీరంగాచార్య గారికి,

నాత ప్రతిలోని సవరణలను నిర్దిష్టంగా పూపులు చూసిన శ్రీ మద్వారి శ్రీకృష్ణ శాస్త్రి గారికి హృదయపూర్వక నమస్సులు.

నా రచనల యొక్క ముద్రణా భారాన్ని వహించి వానిని సకాలంలో చక్కగా ముద్రింపజేస్తున్న అభిమాన ఛాత్రుడు శ్రీ చి॥ ఇమాముద్దీనుకు,

నా యొక్క గుజిలీబారిన లిపిని అర్థం చేసుకొని జాగ్రత్తతో నిర్దిష్టంగా డి.టి.పి. చేస్తున్న చి॥ మల్లేశ్వరునికి,

ఇంటా బయట నా రచనల యొక్క ప్రకటన మరియు ప్రచురణ వ్యవస్థను చూస్తున్న మా చిరంజీవులు కె. కిశోర్ బాబు, కె. అశోక్ బాబులకు శుభాశీస్సులు.

వృష, నిజ ఆశ్చయుజ శుద్ధ పాఠ్యమి

17-10-2001

ఇట్లు

కపిలవాయి లింగమూర్తి

విషయసూచిక

1. నన్నయగారి కేటు బంగారం	1
2. నన్నెచోడుని ఒరగల్లు	5
3. కవిరాజశిఖామణి కరువు	9
4. ఏఱువ భీముని ఖడ్గం	13
5. తెలుగువారి మరికొన్ని కత్తులు	16
6. చిమ్మపూడి కమ్మరి కొలిమి	19
7. శ్రీనాథుని గవ్వచౌకాలు	21
8. కవిసార్వభౌముని పూతపూదె	25
9. పినవీరన టంకం	28
10. పినవీరన పూతకడియం	32
11. పినవీరన ధాతువాదం	35
12. తొలి జంటకవులు పట్టిన ఒర - పెట్టిన వరవడి	36
13. వారే పెట్టిన పూదెపుటం	39
14. వీరు పెట్టించిన బంగారుకొలిమి	43
15. కట్టెలసంచి	44
16. తమ్మిలోని తుమ్మెద	46
17. రాయలు కట్టించిన కరువులు	47
18. ఆంధ్రభోజుని అతుకు	48
19. కృష్ణరాయల చుంకృతి	50
20. అయ్యలరాజువారి అగసాలి	51
21. వెంకటపతిగారి సొన్నారిఅంగడి	52
22. సంకుసాల శిశిరోపచారం	55
23. ఆంధ్ర కవితాపితామహుని అద్భుతసృష్టి	60
24. భట్టుమూర్తి చేసిన బంగారుబొమ్మ	61
25. మొల్లమ్మ చూపిన మోహన దృశ్యం	62
26. సంధ్యా సూర్యేందు రజని	63
27. కళాదుని సిక్తం	78
28. మూస బంగారం	82

స్వర్ణ శకలాలు

1. నన్నయగారి కేటుబంగారం

శ్లో. నచశబ్దో నసాన్యాయో నసావిద్యా నసాకళా
జాయతే యన్న కావ్యాంగ - మహోభార మహోకవే: - భామహుడు

“కావ్యాని కుపయోగించని శబ్దంగాని, న్యాయంగాని, విద్యగాని, కళగాని ఏదీలేదు కాబట్టి మహాకవి గాదలచిన వానిపై చాలాపెద్ద భారం ఉంది” అని భామహుడు చెప్పినాడు కాబట్టి కవియైన వానికి సమస్తమైన శబ్ద ప్రపంచం, శాస్త్ర విషయం, విద్యలు, కళలు తెలిసి ఉండవలెనని పై శ్లోక తాత్పర్యం.

శబ్ద ప్రపంచం ధ్వని ప్రధానం, అర్థ ప్రధానం అని రెండు విధాలు. ధ్వని మాత్ర ప్రధానమైన వానిలో ఉరుములు, మెరుపులు, చక్రవాకాలు మొదలైన వాని చప్పుడులు, పశుపక్ష్యాదుల అరుపులు వివిధావస్థల అనుకరణలు చేరుతవి.

ఇక అర్థవంతమైన వానిలో అభిధా, లక్షణా, వ్యంజనాలనే త్రివిధ భేదాలున్నవి. వానిని ధ్వన్యాలోకం వివరించింది.

న్యాయం అంటే తగినది, యుక్తమైనది అని అర్థం. కాబట్టి సందర్భానికి తగిన దృష్టాంతం న్యాయం అనబడుతుంది. ఇవి సంస్కృతానివి, తెలుగువి వేరువేరు. సంస్కృతంలో మళ్ళీ లౌకిక న్యాయాలు, శాస్త్ర న్యాయాలు వేరువేరు. ఇవిగాక తెలుగులో ఇంకా జాతీయాలు, భాషీయాలు, సామెతలు, లోకోక్తులు, పారిభాషికాలు వేరు. రచయిత శైలిలో ఇవి ఎంత సందర్భ శుద్ధిగా ఎంత ఎక్కువగా ఉంటే ఆ రచన పాఠకుని అంత ఎక్కువగా చదివిస్తుంది.

విద్యల నిషయానికి వచ్చినపుడవి పద్నాలుగని, కళలు అరువది నాల్గని లాక్షణికులు నిర్ణయించినారు. కవికి కావ్యరచనా సందర్భంలో కథకు ఎప్పుడేది

అవసరమౌతుందో తెలియదు కాబట్టి అతనికి సమస్తమైన పురాణ విషయాలు, శాస్త్ర మర్యాదలు హృత్కవిలెగా ఉండవలె. లేకుంటే కావ్యరచన కుదరదు.

ఇవిగాక మళ్ళీ లోకజ్ఞత వేరు. అది లోకంలోని వివిధ వ్యక్తుల స్వభావాలను, వారి వృత్తులను వివిధ సంఘటనలను పగిలించటం ద్వారా కలుగుతుంది.

తెలుగు కవిత్వం అనువాద యుగంతో ప్రారంభమయింది. తొలిదశలోని మన వాఙ్మయంలో స్వతంత్ర కావ్యాలు రాలేదు. అయితే అనువాద కర్తలెవరూ సంస్కృత మూలాన్ని తు.చ. తప్పకుండా తెనిగించినవారు కారు. వారే పురాణాన్ననువదించినా వానిలో కథా శరీరాన్ని మాత్రమే గ్రహించి, దాన్ని తమ ఇష్టం వచ్చిన రీతిగా అనవసరమనుకున్న భాగాన్ని కుదించి, అవసరమనుకున్న దాన్ని పెంచి వానిని ఒక స్వతంత్ర గ్రంథాలుగానే తీర్చినారు. కాబట్టి నన్నయాయులను వాదకవులైనా వారి వ్యక్తిత్వం మనకా పెంపులో దర్శనమిస్తుంది.

మనకు నన్నయగారాదికవి. ఆయన తనను గురించి తనకుల బ్రాహ్మణు - అనే సర్వతః ప్రాససీసంలో “లోకజ్ఞు నుభయ భాషా కావ్య రచనాభి శోభితు” (ఆది.1-9) అని తెలుపుకున్నాడు. కవులకీ లోకజ్ఞత ఎలా కలుగుతుందో పైన తెలిపినాను.

మన వృత్తులలో పంచదాయిల వారొకటి. వారిలో బంగారానికుండే వస్తు విలువను బట్టి అంతేగాక దానితో చేసే ఆభరణాల పనితనాన్నిబట్టి పంచదాయిలలో నగశాలురకు ఒక ప్రత్యేక స్థానమేర్పడింది. అందుచేత వారిని మహారాజులు అంతఃపురాలలో నియమించుకుని పోషించినారు.

నగశాలురంటే స్వర్ణకారులు. కవులుగూడ సు-వర్ణకారులే కాబట్టి రాజుల దగ్గర మొదటి వారంతఃపురంలో ఉంటే రెండవ వారాస్థానంలో ఉండేవారు. ఆకారణం చేతనేనేమో ఆదికవి మొదలు ఆధునికుల వరకు కవులకు ఈస్వర్ణం, స్వర్ణశిల్పం ఒక ఉపమాన వస్తువుగా ఊపిరి పోసుకుని కావ్యాలలో నిలిచింది. అట్టివి కొన్ని చూపటమే ఈ రచనోద్దేశం. ఇక ఈ పద్యాన్ని చిత్తగించండి.

కం. కందుగల పసిడిగాచిన -

కంది వివర్ణమైన భంగి కౌరవుకాయం,

బొందగ వివర్ణమై కడు

వందె మనస్తాప హవ్యవహ దాహమునన్.

(భా.సభా.2-89)

ఇది పాండవుల యొక్క మయసభ మొదలైన ఐశ్వర్యాలు చూచినప్పటి దుర్యోధనుని స్థితి. అతడు వారి ఐశ్వర్యానికి లజ్జించి చింతాక్రాంతుడైనాడు. “చింతాజ్వరో మనుష్యాణాం” అని శాస్త్రం.

చింతలక్షణాన్ని “ఇష్టవ్యాప్త్యనిష్ట ప్రాప్త్యాది జనితా 2 ధ్యానాపర పర్యాయా వైవర్ణ్య భూలేఖన, అధోముఖత్వాది హేతుశ్చిత్త వృత్తి విశేషశ్చింతా” అని సాహిత్య దర్పణం నిర్వచించింది. దానికిగల అనుభవాలలో వైవర్ణ్యమే మొదటిది. వైవర్ణ్యం అంటే నల్లబడటం. కృశత్వలో మనిషి తెల్లబడితే, చింతలో నల్లబడతాడు. దానికి కారణం ఈవిధంగా ఉంది.

శ్లో. చింతాచింతా ద్వయోర్మధ్యే చింతానామ గరీయసీ

చింతాదహతి నిర్జీవం - చింతాప్రాణయుతం వపుః

చితి మనుష్యుని మరణానంతరం కాల్చితే చింత ప్రాణముండగానే దహిస్తుంది కాబట్టి చితికంటే చింతనే ఎక్కువ భయంకరమైనదని పై శ్లోక తాత్పర్యం.

చింత మానవుని బ్రతికి ఉండగానే కాల్చుతుంది కాబట్టి దుర్యోధనుడా మనస్తాపంతో ఇప్పుడు నల్లబడినాడు. ఆ నల్లబడటాన్ని పై పద్యంలో నన్నయగారు అతడు కందుగల పసిడి = కేటుబంగారం కాచినట్లు నల్లబడినాడని తన లోకజ్ఞతతో అద్భుతంగా ఉపమించి చూపినాడు.

మహాభారతం సంస్కృతాని కనువాదమైనా మూలంలో ఈఉపమానానికి ఆకరంలేదు. ఇది కేవలం దుర్యోధనుని కాయనగారు సంధానించిందే.

మేలిమి బంగారం ఎంతకాచినా వన్నెమారదు. కాని దానిలో ఏమాత్రం కాసు కలిసినా అది ఇక ఎంతమాత్రం కాకకు నిలువదు. వెంటనే ముఖం మాడుస్తుంది.

కాసుకు నిఘంటువు “నాణెం” అనే అర్థం ఇస్తుంది కాని ఆ అర్థం ఇక్కడ చెల్లదు. అది తామ్రపరంగా రూడిలో నిలిచింది. నాణేలు మొదట రాగితోనే చేయబడేవి.

వానిని గూడ స్వర్ణకారులు, కాంస్యకారులే చేసేవారు. కాబట్టి ఆకారణం చేతనే కావచ్చు నాణేనికి పర్యాయమైన కాసు అలాగే తామ్రానికి నిలిచిపోయింది. ఈ కాసుకు “సార” అనే మరో పేరు గూడ ఉంది. ఇది ‘సార’ వికృతి. రాగి సూర్యలోహం కాబట్టి దానికి పేరు నిలిచింది. అందుచేత ఈ సార కలిసిన బంగారాన్ని సాగర సీమవాసులు “సారన్” అని వ్యవహరిస్తారు. మేలిమి రాగి మేడిపండు రంగులో ఉంటుంది. అందుకే దానికి “ఉదుంబరం” అనే పేరుగూడా నిలిచింది. మేలిమి బంగారం చాలా మెత్తగా ఉంటుంది కాబట్టి దానిపై మెరుగు నిలువదు, వెంటనే కగ్గుతుంది. రాగి కలపటంతో దానికి కొంత గట్టిదనం చేకూరి మెరుగు కూడా నిలిచి తళతళలాడుతుంది. అందుచేత నగలకు దానిలో రాగి కలుపవలసి ఉంటుంది. అది తులానికి రెండు గురిగింజల యెత్తు మొదలు నగయొక్క అవసరాన్నిబట్టి రెండు మాసాల వరకు గూడ కలుపుతారు.

ఇక నన్నయగారి ఉపమానం వెనుక తెలుపదలచిన కావ్యధ్వని చూడండి.

ధర్మరాజు దుర్యోధనుడు ఇద్దరూ బంగారంవంటివారే కాని ధర్మరాజు మేలిమైతే, దుర్యోధనుడు కాసుకలిసిన బంగారం. మేలిమి విలువకు గొప్పదే కాని లోక వ్యవహారానికి రాణించదు. కాసు కలిపిన బంగారమే అందుకు రాణిస్తుంది.

కాసు ఎరుపు కాబట్టి ఎరుపు మన సాహిత్యంలో రాజసానికి చిహ్నం. దానికి తగినట్లు దుర్యోధనుడా గుణం గలవాడు. అంతేగాక గౌరవంలో అతడు ధర్మజానికంటే తక్కువవాడు కావచ్చు కాని లోక వ్యవహారంలో మాత్రం అతనికంటే ఎక్కువ రాణించగలడు అనే విషయాన్ని ఆయన ఇక్కడ చూపిస్తూ భారవి కిరాతార్జునీయంలో చూపిన దుర్యోధనుని పాత్ర పోషణనంతా ఇక్కడ ఒక చిన్న ఉపమానంలో మూటగట్టి పెట్టినాడు.

కందుగల పసిడి అంటే కేటుబంగారం. అందుచేతనే దుర్యోధనుడు మనస్తాపంతో వెంటనే వైవర్ణ్యం చెందినాడు. కాని మరి పాండవులు పన్నెండేండ్లడవులలో ఉన్నారకదా! అప్పుడు ధర్మరాజుకు మనస్తాపంలేదా? అంటే ఉండింది కాని ఆయన దానితో దుర్యోధనునివలె వైవర్ణ్యం చెందినట్లు లేదు. ఒకవేళ అతడావిధంగా వైవర్ణ్యం చెంది వుంటే అరణ్యవాసాన్ని విడిచి అజ్ఞాతవాసానికి విరటుని దగ్గరకు వెళ్ళినపుడతని నల్లంత దూరంలోనే చూచి విరటుడు “ఈ చనుదెంచుచున్న వాడెవ్వడో - జగమునెల్లను

నేల జాలుతేజము” (విరా. 1-185) అని అనుకోలేడు. ఇక్కడ నన్నయగారు ముఖ్యంగా ధర్మజుని తేజస్సును చెప్పటం గమనార్హం. ఒకవేళ అతడు గూడ దుర్యోధనుని వలె నల్లబడి ఉంటే విరటుడు చూచి “అయ్యో! ఇతడెవరో గొప్పవానివలె ఉన్నా విచారంతో నల్లబడి ఉన్నాడే” అనుకునేవాడుగదా! కాబట్టి మహాకవుల లోకజ్ఞత అంటే ఇలా ఉంటుంది.

ధీరోదాత్తులు తమకెన్ని ఆపదలు కలిగినా ధర్మజునివలె కళతగ్గురు కాని ఉద్ధతులు దుర్యోధనునివలె వెంటనే లోకానికి తెలిసిపోతుంటారనేది దీనిలోని మర్మం.

2. నన్నెచోడుని ఒరగల్లు

బంగారంవలె కావ్యంగూడ సువర్ణమే కాబట్టి దాన్నేవిధంగా పరీక్షించవలెనో నన్నెచోడ కవి ఈవిధంగా చెప్పినాడు.

తే. తజ్జనందెఱ్ఱనగు కవితా విశేష
మజ్జనం దేమి యెఱుంగంగనగు సమస్త
కనక వర్ణోత్కరంబునగాన వచ్చు
వన్నెలెరుగంగ వచ్చునే వట్టిరాత. (కుమా. 1-32)

బంగారం ఒరిపిడి రాయిపై గీచినపుడెట్లా దాని సత్తా తెలియవస్తుందో కావ్యం గూడ ఆలాగే లక్షణం చక్కగా తెలిసిన విమర్శకుని చేతిలో పడినపుడే దాని విలువ తెలిసి వస్తుందని అతని యభిప్రాయం.

పోతనగారు భాగవతంలో యజ్ఞ వరాహమూర్తిని “పుత్రడికొండ మూపురమును నొరగంట, నొఱకురారాపాడు నొక్కమాటు” అని వర్ణించినాడు. (భా. 3-415) బంగారు ముద్ద పెద్దదైనపుడు దాన్ని ఒరగల్లుపైగాక ఒరగల్లునే దాని అంచుపై ఒరిసి పఱిసేసుకునే పద్ధతి గూడ ఉంది. ఇది యజ్ఞవరాహమూర్తి వర్ణన కాని ఇప్పుడు మనం సంకల్పంలో శ్వేత వరాహ కల్పే అని చెప్పుకుంటాం. మధురలోని మానిక్‌చౌక్‌లో ఇప్పుడు నీల - శ్వేత వరాహ మూర్తులకిద్దరికి ఆలయాలున్నవి.

“సోనా ఫిన్ కే దేఖ్నా సాహబ్ కర్కే దేఖ్నా” అని ఉర్దూ సామెత కాబట్టి బంగారానికి మొదటి పరీక్ష ఒర. చివరి పరీక్ష కాక మొదటి పద్యంలో కాకను గురించి తెలుసుకున్నారు. ఇక దీనిలో ఒరను గురించి వినండి.

బంగారాన్ని వరపట్టి, డాకలిపై ఉంచి సుత్తైతో దెబ్బగొట్టి, కొంతముక్కను శానంతో తెగగొట్టి, ఆతర్వాత కుంపటిలో కాచి ఈ నాలుగు విధాలుగా పరీక్షించి చూడవలె. అప్పుడది ఏయేవిధంగా ఉండవలెనో దాని లక్షణం బసవరాజీయం ఈవిధంగా చెప్పింది.

శ్లో. ఘర్షే కుంకుమ సంకాశం, భేదే సింధూర సన్నిభం,
శిశిష పాక కందాహ - మార్దవే సికతోపమం.

అది ఒర పట్టినప్పుడు కుంకుమ వన్నెలో, తెగగొట్టినప్పుడు సింధూరపు రంగులో, కాలినప్పుడు దిరిసెన పూవు వన్నెతో, దెబ్బ కొట్టినప్పుడు ఇసుకవలె మెత్తగా ఉండవలె. ఇది మేలిమి లక్షణం.

కుంకుమ అంటే ఇక్కడ నేటి రంగుకలిపిన పిండిగాదు. పూర్వం ఎల్లిగల పసుపు కొమ్ములేరి దానిని పగులగొట్టి నిమ్మపులుసులో బాగా భావన చేసి నీడన ఎండించి దాన్ని చూర్ణం చేసి అప్పుడు కొంత వెలిగారం చేర్చి ఖల్వం వంటి దానిలో మెత్తగా గుండగా మర్దించేవారు. ఆవిధంగా సిద్ధం చేసుకున్న కుంకుమ అందానికి, ఆరోగ్యానికి ఎంతో దోహదం చేస్తుంది. మేలిమి బంగారు వన్నె ఈకుంకుమ వలె ఉంటుంది.

ఇక బంగారం ఒరపట్టే అందుకు ఒరగల్లుగూడ మంచిదై ఉండవలె. ఈరాళ్లు స్వయంభువాలు, కృతకాలు అని రెండు విధాలు. స్వయంభువాలు సాధారణంగా జీవ నదులలో దొరుకతవి. నల్లని బింగరాయి ఏదైనా ఈ ఒరగల్లుగా చెల్లుతుంది. అయితే అది ఎంత నల్లగా దానితోపాటు ఎంత గట్టిగా ఉంటే అంత శ్రేష్టం.

ఈ స్వయంభువాలు దొరకనప్పుడు విశ్వకర్మలు గట్టిదనంగల ఒక కాసెరాయి (విసురు రాళ్లకు పనికివచ్చే రాయి) ముక్కను తీసుకొని దాన్ని కావలసిన ఆకారంగా

చదరంగానో, గుండ్రంగానో మలుచుకొని నునుపుదేరేలాగా సానపై రాకి పిమ్మట దానికి దట్టంగా ఆముదం పట్టించి ఒక పూటంతా అలా ఉంచి, అది ఇంకితే మళ్లా పట్టించి, దానిపై దట్టంగా రెండు వరుసలుగా కంబళి లేదా సవాల ముక్కను గట్టిగా చుట్టి గేదెపేడ పిడకలలో కాల్చుతారు. అప్పుడారాయి నల్లగా వన్నె దేరుతుంది.

పై పద్యంలో కవి ఉత్తరార్థంలో 'సమస్త కనకవర్ణోత్కరంబులుగానవచ్చు వన్నెలెరుగంగ వచ్చునే వట్టిరాత' అని అన్నాడు. ఈ పాఠం సూర్యరాయ నిఘంటువు ఇచ్చింది. కాని కుమార సంభవాన్ని మొదటిసారిగా పాఠభేదాలు సరిచేసి ప్రకటించిన శ్రీమానవల్లి రామకృష్ణ కవిగారు దాని ఉత్తరార్థాన్ని

తే. తజ్జనం దెఱుగను కవితా విశేష
మజ్జనందేమి యెఱుగంగ నగు సమస్త
కనక వర్ణోత్కరం బొరగంట నారిసి
చూచికాకెల్ల వచ్చునే సుద్దరాత.

అని సవరణ పాఠం ఇచ్చినారు. మొదటి పాఠం ప్రకారం సమస్తమైన బంగారు వన్నెలలోని రంగులు వట్టి రాయిలో ఎరుగవచ్చునా? అంటే కనిపించునా అని తాత్పర్యం.

బంగారు రంగులు ప్రకృతిలో వట్టిరాయిలోనే కాదు ఏరాయిలో కూడా కనిపించవు కాబట్టి ఈ అర్థం సమన్వయ దూరంగా ఉంది. ఇక రెండవ దాని ప్రకారం సమస్తమైన బంగారు వన్నెలు అంటే వేరువేరైన దింపు బంగారపు వన్నెలు ఒరగల్గుపై రాచినపుడే నిజ స్వరూపం తెలుస్తుంది కాని సుద్దరాతిపై గీచినపుడు తెలుస్తుందా? అని పై పద్యంలో సందిగ్ధంగా ఉన్న అర్థం దీనిలో స్పష్టమై కవి హృదయం బయట పడుతుంది.

నన్నెచోడుడు కవిరాజు శిఖామణియే కాక ప్రభువు గూడ కదా! అందుచేత అతడు బంగారంతో పరిచయం లేకుండా ఉండడు. దాని ఒర లక్షణం బాగా ఎరిగియే ఉంటాడు. అందుచేతనే ఈ ఉపమానాన్ని గ్రహించి పద్యంలో నిబంధించినాడు.

కాని కాలక్రమంలో అది పాఠక లేఖకుల ప్రమాదంతో మొదటి నిధంగా మారిందనుకోవలె.

ఒరగల్లు ఎంత నల్లగా, ఎంత గట్టిగా ఉంటే అంత శ్రేష్టమని మొదట చెప్పినాను. కాబట్టి అదిబాగా నల్లగా ఉన్నప్పుడే దానిపై బంగారపు గీటు ఎత్తి కనిపిస్తుంది. రాతిలో ఏమాత్రం నలుపు తక్కువగా ఉన్నా, అది ఆవన్నెను కొంత మ్రింగివేస్తుంది. అంటే సుద్దరాయి, తెల్లరాయిపై ఒర పట్టినప్పుడడుగవలె నాయిక! అని ఈ రెండవ పద్యం యొక్క తాత్పర్యం. సుద్దరాయి అన్నప్పుడు కేవలం తెల్లని రాయియేకాక, ఒరగల్లుగూడ నలుపు ఏమాత్రం తక్కువగా ఉన్నా లేదా మెదువుగా ఉన్నా అదిగూడ సుద్దరాయి క్రిందనే లెక్క. నలుపు తక్కువగా ఉన్నప్పుడు వన్నెను మ్రింగితే, మెదువుగా ఉన్నప్పుడు అదియే అరిగిపోతుంది. దానిపై బంగారు గీత సరిగా పడదు. ఇది ఈ సుద్దరాయిలోని మర్మం.

ఈలాగే కావ్య విమర్శకుడు గూడ దాని లక్షణం తెలిసిన గట్టివాడై ఉండవలె. అప్పుడే ఆకావ్యం యొక్క విలువ పెరుగుతుంది. కాని అతడు సుద్దరాయివంటి వాడు కాకూడదని నన్నెచోడుని మతం.

కావ్యం సువర్ణం కాబట్టి లక్షణవేత్తయైన విమర్శకుడే దానికి సరియైన నికషం. ఆవిధంగా కానివారు వట్టి సుద్దరాళ్లు మాత్రమే. వారివల్ల ఆకావ్యం యొక్క గొప్పదనం రావలసినట్లుగా బయటికిరాదు.

ఈ ఉదాహరణకు మనం ఎంతో దూరం వెళ్లనక్కరలేదు. అది ఈపద్యంలోనే ప్రత్యక్షమవుతుంది. సూర్యరాయ ఆంధ్ర నిఘంటువు ఇచ్చిన పద్యం ఎందునుండి గ్రహించినారో కాని దానిలో కవి హృదయం మరుగుపడిపోయింది. ఇక మానవల్లివారి సవరణ పాఠభేదం మనకు ఆకవి హృదయాన్ని అపూర్వంగా ఆవిష్కరిస్తున్నప్పటికీ అది ఒక నిగూఢ మర్మాన్ని గూడ మనకు తెలుపుతుంది. కాబట్టి ఏకావ్యానికైనా గట్టి విమర్శకుడవసరం. అప్పుడే అందులోని ఇటువంటి సూక్ష్మ రహస్యాలు బయటికి వస్తవి అని బోధపడుతుంది. ఇతనిదే మరొకటి చూడండి.

3. కవిరాజ-శిఖామణి కరువు

నన్నెచోడుడు కవిరాజశిఖామణి. “ఉపమా కాళిదాసస్య” అని సంస్కృత సాహిత్యంలో ఒక చాటుక్తి నిలిచింది. కాబట్టి కాళిదాసువలె తెలుగులో కుమార సంభవానికి శ్రీకారం చుట్టిన ఈకవి గూడ ఉపమానంలో అంతటివాడే. అతడు రాజకవి కావటంచేత కాబోలు అనంతర కాలంలో అతని ఉపమానాలు శ్రీకృష్ణదేవరాయల వారికి గూడ మార్గదర్శకాలైనవి.

అతడు మొదట కావ్యపరీక్షా సందర్భంలోవలెనే మన్నన దహనానంతరం పతి వియోగంతో కృంగి కరిగిపోతున్నా, అసువులు బాయక రూపురేఖ చెడక నిలిచిన రతీదేవిని గురించి అంతవరకు కవులెవ్వరూ ఊహించని, ఊహించలేని ఒక అద్భుతమైన ఉపమానాన్ని “కరువున పూరితమై” అనే పద్యంలో సమకూర్చి చూపినాడు.

శ్లో. స్త్రీణాం ద్విగుణ మహారో బుద్ధిశ్చాపి చతుర్గుణం
సాహసం షడ్గుణం చైవ కామోష్ట గుణముచ్యతే

“స్త్రీలకు పురుషులకంటే తిండి రెండుపాళ్లు, బుద్ధి నాలుగుపాళ్లు, సాహసం ఆరుపాళ్లు, కామం ఎనిమిదిపాళ్లు ఎక్కువని శాస్త్రం కాబట్టి తపశ్శక్తిచేత పురుషునిలోని కామం కాగి నశించిపోతే నశించిపోవచ్చుగాని స్త్రీలోని రతివాంఛ మాత్రం నశించదు” అనే ప్రకృతి సత్యాన్ని కుమార సంభవంలో మన్నుడుడు కాలి బూడిదయైనా రతీదేవి జీవించి ఉండటం సూచిస్తుంది.

పతి మరణానంతరం సతికి సహగమనాచారం ఎట్లా ఏర్పడిందోకాని హిందూ ధర్మశాస్త్రం స్త్రీ హింసను, స్త్రీ వధను ఎప్పుడూ అనుమతించలేదు. దేవతాబలి సందర్భంలో గూడ వారు పెంటి జంతువు జోలికి పోలేదు. కాని ఈనాటి యువకులు కట్నాలకాశించి చేసుకున్న ఇల్లాలిని చిత్రహింసలు పెట్టటం, కాల్పిచంపటం మొదలైన దురంతాలు చదివినపుడు సభ్య సమాజం తలవంచుకోవలసి వస్తుంది.

శ్రీరాముని దుష్టసంహారం తాటకతో, శ్రీకృష్ణుని దుష్టసంహారం పూతనతో ప్రారంభమయింది తప్ప మరెప్పుడూ మన పురాణాలలో గూడ స్త్రీవధ కనిపించదు.

వీనినిగూడ సాంఘికవాదులు దుష్టసంహారం క్రింద లెక్కగట్టినా, ఆధ్యాత్మికవాదులు అది ప్రకృతిని నిర్బించటం క్రింద లెక్క అని సమన్వయించినారు.

స్త్రీలకు పతివియోగం సహించరానిది. ఆ దుఃఖంలో వారికి మరణమొక లెక్కగాదు. అలంకార శాస్త్రం సంచారి భావాలలో మరణాన్ని గూడ ఒకటిగా చేర్చి “రోగాదిజన్యామూర్ఖారూపా మరణ ప్రాగవస్థా మరణం” అని నిర్వచించింది. కాని మాకాలంనాటికి నిజంగా భర్త మరణవార్త అటు వినగానే ఇటు గుండె ఆగి మరణించినవారు లేదా ఏపాతాళం అంటిన నూతిలోనో దూకి పరలోకం చేరినవారు అరుదుగానైనా అక్కడక్కడ ఉన్నారు.

నన్నయగారు మహాభారతంలో ఏకచక్రపురంలోని బ్రాహ్మణి చేత -

ఆ. పడినయామిషంబు పక్షులపేక్షించు
నట్లుపురుష హీనయైన యువతి
జూచి యెల్లవారు జాలకన వేక్షించు
రిదియు బాపమనక హీనమతులు

(ఆది.6-257)

అని విధవల స్థితిని చెప్పించినాడు. ఈస్థితిలో ఆనాటికి ఈనాటికి పురుష స్వభావంలో పెద్ద తేడా ఏమీ రాలేదు - ఇక్కడ పురుషహీనయైన యువతిని పురుషులెట్లా చూస్తారో ఆటవెలది నెన్నుకుని నన్నయగారు చందో విజ్ఞత కూడ ప్రదర్శించినాడు.

పాండురాజు మరణించినపుడు మాద్రీదేవి కుంతితో -

ఉ. నాకెడయిమ్ము లెమ్ము కురునాథు మనః ప్రియధర్మపత్నివే
నేకత మెట్టులుండుదు మహిపతితోడన పోదు

(ఆది.5-144)

అని అంటుంది. కాబట్టి ఆకాలంలో అట్లా ఎవరైనా బుద్ధిపూర్వకంగా అనుగమనానికి సిద్ధపడితే సిద్ధపడినారేమో! ఆ అవకాశాన్ని ఊతగాగొని పూర్వశ్రీ సహగమనాచారాన్ని సృజించి నియతం చేసినారనిపిస్తుంది.

భర్తహరి భార్య శవంతోపాటు సహగమనానికి వెళ్లుతున్న యిల్లాలిని చూసి పతి మరణించిన పిమ్మట భార్య అతనితో సహగమనం చేయవలెనా? అని పతిని

అడుగుతుంది. దురదృష్టవేత దాన్నతడు సరిగా అర్థం చేసుకోక ఆకథ వేరే మలుపు తిరిగింది కాని పతి మరణంతో అర్థాంగియైన స్త్రీ ఆవార్త వినగానే ఆలాగే హృదయ స్పందనం స్థంభించి మరణించవలసింది కాని అనంతరం అతని వెనుక వెళ్లి చివినెక్కటం అనే ఈ బలవన్మరణమేమిటని ఆమె అభిప్రాయం.

పతి మరణానంతరం భార్య విరాగిణియై బ్రహ్మచారిణిగా జీవించగలిగితే జీవించవలె. లేకుంటే ఆమె పునర్వివాహం చేసుకోవటమే శ్రేయస్కరం. ఈ విషయంలో హిందూమత కర్మకాండ పునర్వివాహం వైపే మొగ్గు చూపింది. ఈమంత్రాన్ని చూడండి.

“ఉదీర్ఘవార్యభి జీవలోక మితాను మేత మువశేష ఏహి-

హస్తగ్రాభస్య దధి పోస్త్య మస్య పత్యుర్జనిత్వమభిసంభభూవ”

(ఋ.మ.10, సూ.18, మం.8)

“ఓ నారీ! మరణించిన ఈపతి ప్రక్కన దుఃఖంతో మూడురాలనై యింకా ఎందుకు పడి ఉన్నావు. లే బ్రతికి ఉన్న ఈ జీవలోకానికిరా. నిన్ను మళ్ళీ ఎవరు వివాహమాడగోరుతారో వారిని నిశ్చయించుకుని వివాహమాడుదువుగాక” అని ఈ అర్థమిచ్చే పై మంత్రాన్ని పురోహితుడు చదువుతూ ఉండగా ప్రేతం ప్రక్కన ఉన్న అతని భార్యను బంధువులు రెక్కవట్టి లేవదీస్తారు. కాని వ్యక్తి మరణంతో కుటుంబంలోని వారంతా మహా దుఃఖ సముద్రంలో మునిగిపోతుంటారు. కాబట్టి ఈనాడు అనేక కుటుంబాలలో మరణించేవారికి జీవప్రాయశ్చిత్తం చేయించి తులసి తీర్థం యిప్పించటం కాని అనంతర కర్మ అప్పుడే ప్రారంభించటంగాని జరుగదు కాబట్టి యిప్పుడీ మంత్రాలన్ని మూలబడిపోయినవి.

పై మంత్రాన్ని బట్టి ఆనాటివారు స్త్రీని ఎప్పుడు గూడ విధవగా చూడలేదనే చెప్పవచ్చు. అందుచేతనే కామ దహనానంతరం శివపార్వతుల కల్యాణం పిమ్మట మన్మథుని మళ్ళీ బ్రతికించినట్లు కథ కల్పించబడింది అనవలె.

ఈనాడు స్త్రీల విషయంలో జరుగుతున్న హింసను, అన్యాయాన్ని గురించి ఈ ప్రకరణం యింతగా విస్తరించవలసి వచ్చింది. ఇక అసలు విషయానికి వద్దాము.

మదనుడు శివుని కంటి మంటలో కాలిన పిమ్మట మళ్ళీ పార్వతీ పరమేశ్వరుల కల్యాణం అయ్యేవరకు బ్రతుకలేదు. అయితే ఈలోపల ఆకాశవాణి మాటలతో రతీదేవి మరణ పరిచ్ఛేదం చేసి నిలిచిపోయింది. కాబట్టి ఈనడిమి కాలంలో ఆమె రూపురేఖ చెడకుండా ఎలా నిలిచింది అనే విషయాన్ని నన్నెచోడుడు

కం. కరువున పూరితమైలో

హరసములో గ్రాలునట్టులంగజశోకో

ద్దుర శిఖి తతితను విమ్ముగ

గరగియు పాడ వరకలోనగ్రాలుచునుండెన్.

(కుమా. 5-99)

దేవాలయాలలోని అర్చామూర్తులను సాధారణంగా అందరు చూసే ఉంటారు. వానిని తృప్తబ్రహ్మలు పంచలోహంతో పోతపోసి నిర్మిస్తారు. అందుకు వారు మొదట కావలసిన దేవతామూర్తిని మైనంతో నిర్మించి దానిపై వారు తాము ప్రత్యేకంగా సిద్ధం చేసుకున్న మట్టితో సింహాచలంలోని వరాహ నృసింహమూర్తికి చందన చర్చ చేసినట్లు మొదట పలుచని పొరగా పూస్తారు. క్రమంగా ఆ పూతలు ఆరగా ఆరగా ఒకదానిపై ఒకటిగా అవి ఒకపాటి మందంగా మూసవలె అయినంతవరకు వేస్తారు. అప్పుడు ఆమూసకు కరువు అని వ్యవహారం.

అది బాగా ఆరిన పిమ్మట దానికి పాదాలవైపు రెండు రంధ్రాలు చేసి సన్నని సెగపై ఉంచుతారు. అప్పుడు దానిలోపల ప్రతిమగా ఉన్న మైనమంతా కరిగి వెలుపలికి ప్రవహించి అది డొల్లగా నిలిచిపోతుంది. అనంతరం వారు దానిలో రాగి, ఇత్తడి లేదా తాము నిర్ణయించుకున్న మరేలోహమో కరిగించి ఆరంధ్రం గుండా పోస్తారు. అప్పుడాలోహం కరువులో డొల్ల ఏవిధంగా ఉందో ఆవిధంగా నిలిచి గట్టిపడుతుంది. అది పూర్తిగా చల్లారిన పిమ్మట కరువును పగులగొట్టి ప్రతిమను తీసుకొని దానికి తుది మెరుగులు దిద్దుతారు.

కరిగిన వస్తువేదైనా దాని మొదటి స్వరూపాన్ని కోలుపోవలె. అది ప్రకృతి ధర్మం. అయితే యిక్కడ లోహం కరిగి తన మొదటి రూపాన్ని కోలుపోయినా కరువులో మాత్రం ఆరూపం ఎట్లాఉంటే అట్లా నిలిచిపోతుంది.

అట్లాగా యిక్కడ రతీదేవి ప్రాణాలు గూడ దుఃఖాగ్నితో లోపల కరిగిపోయినా కరువులో లోహం కరిగి ఉన్నా ప్రతిమారూపం చెడకుండా నిలిచినట్లు ఆదేహంలో అట్లాగే రూపం చెడకుండా ఉన్నవట. ఇది ఎంతటి సూక్ష్మ పరిశీలనతో కూడిన భావన. నన్నెచోడుడు తన కాలంలో ఎప్పుడైనా తృప్తబ్రహ్మలు విగ్రహాలు పోతపోయటం, వారు కరువు నిర్మించటం మొదలుకొని చివరంటా చూస్తేగాని ఈ ఉపమానాన్ని ఇక్కడ ఇంత సందర్భోచితంగా సంధానించలేడు. కాబట్టి కవులలోని యిట్టి పరిశీలన లోకజ్ఞత - కళాభిజ్ఞత అనబడుతుంది.

4. ఏలువ భీముని ఖడ్గం

కావ్యాలేవీ లభించకున్నా 'మనకు ప్రాచీనమైన ప్రసిద్ధ కవులలో వేములవాడ భీమన ఒకడు. అతని చాటువులలో

చ. గరళపు ముద్దలోహమవ గాఢమహాశనికోట్లు సమ్మెటల్
హరునయనాగ్ని కొల్మి యురగాధిపు కోరలుపట్టు కార్లుది
క్కరటి శిరంబు దాయి లయకారుడు కమ్మరి వైరివీర సం
హరణ గుణాభి రాముడగు మైలమ భీమన ఖడ్గసృష్టికిన్.

ఈ పద్యంలోని కవిత్వానికి ముగ్ధుడై శ్రీశ్రీ దీన్ని తన “ఖడ్గసృష్టి”కి ముఖతీలకంగా స్వీకరించినాడు. దీన్ని రచించినవాడు భీమకవిగా ఇందులో ప్రస్తుతింపబడిన ప్రభువు గూడా భీమనయే కావటం మరో విశేషం. ప్రభువులు ధరించే ఖడ్గం గూడా భీమమయిందే కాబట్టి దాని భీమత్వాన్ని భీమన కవి దీనిలో ఎలా రూపు కట్టించినాడో తీలకించండి.

పూర్వం కత్తులు రాగి, ఇత్తడి, కంచు, పంచలోహం, ఇనుము, ఉక్కు అనే లోహాలతో తయారు చేసేవారు. ఈ కత్తులన్నీ పల్నాటి వీరచరిత్రలో పేర్కొనబడినవి. కాని పైవానిలో ఉక్కుతో చేసినవి మాత్రమే గట్టి. అయితే ఉక్కు మాత్రం స్వతంత్రలోహం కాదు. అది ఇనుముతో మిశ్రమంగా రూపొందించబడుతుంది.

ఇక కత్తిని తయారు చేయటానికి ఇనుము, ఒక కొలిమి, దాకలి, సమ్మెట, పట్టుకారు అనే పరికరాలు, అది తయారు చేయటానికి కమ్మరి అవసరం.

కమ్మరులలో సామాన్యమైన కమ్మరి, భైరవ కమ్మరి అని రెండు రకాల వారున్నారు. ఈ భైరవ కమ్మరినే బయలు కమ్మరి, భైరుకమ్మరి అని కూడా అంటారు. వీరు తమ కొలిమిని ఆరుబయటనే ఏర్పరచుకుని పని చేస్తుంటారు. సాధారణంగా పూర్వం ఆయుధాలు ఎక్కువగా వీరే తయారు చేసేవారు. మామూలు కమ్మర్లు వ్యవసాయపు పనిముట్లయిన కట్టు, కొండి, పలుగులు మొదలైనవి చేస్తారు.

ఇక ఈకవిగారు కత్తికొరకు సంగ్రహించిన వస్తు సామాగ్రిని చూడండి.

1. గరళం = విషం = ఇది లోహపుముద్ద అనగా ఇనుము
2. అవగాఢ మహాశని కోట్లు = భయంకరమైన పిడుగులు = ఇవి సమ్మెటలు
3. హరునయననాగ్ని = శివుని చిచ్చరకంటి మంట = ఇది కొలిమి
4. ఉరగాధిపు కోరలు = సర్పరాజైన ఆదిశేషుని యొక్క కోరలు = ఇవి పట్టుకార్లు
5. దిక్కురటి శిరంబు = దిగ్గజం యొక్క తల = ఇది దాకలి

ఈ పద్యంలో లయకారుడు అనగా శివుడు కమ్మరిగా చెప్పబడటం వల్ల పై వస్తువులన్ని గూడ అతనివిగనే భావించవలసి ఉంది. గరళం అతని కంఠంలో ఉంది. అశని = పిడుగు, దానికి హీరమని మరోపేరు. శివునికి హీరుడు అనే పేరుంది. ప్రళయకాలంలో అతడు పిడుగులను కురిపిస్తాడు కనుక రుద్రనూక్తంలో “నమఉచ్చైర్హోషాయా”²² క్రందయతే పత్తినాం పతయే నమః” అని ద్వితీయానువాకంలో సుతించబడినాడు. ఇక అతనికి గల నేత్రాగ్ని ప్రసిద్ధం. ఉరగాధిపుడైన శేషుడతని చేతికి కంకణంగా ఉన్నాడు. దిక్కురటి అనగా దిగ్గజం. శివుడు ఈశానుడు కనుక ఆవైపునగల దిగ్గజం సుప్రతీకం. అది అతని ఆజ్ఞలోనే ఉంటుంది కాబట్టి దాని శిరస్సు దాకలి. ఈవిధంగా కవి ఖడ్గానికి కావలసిన సామగ్రినంతా ఆ లయకారుని నుండియే సేకరించి వస్తు సంగ్రహణంలో ఒక మెళకువను ప్రదర్శించి ఆ ఖడ్గం యొక్క భీమత్వానికి మరింత ఉదాత్తతను, ప్రౌఢిమను సమకూర్చినాడు.

ఇట్లా ఇందులో భీమకవి ప్రభువుతో పాటు “వ్యోమకేశో భవోభీమ స్థాణూరుద్ర ఉమాపతిః” - అని శివుని పేర్లు అవటంచేత ఆకత్తిని చేసిన కమ్మరిని గూడ భీముని చేసినాడు. అయితే కవి ఇందులో ప్రాథోక్తి కొరకు శివుని కమ్మరి చేసినా దానిలో అతని కిందులో అనుకోకుండానే మరోసంప్రదాయం కూడా కలిసివచ్చింది.

శ్లో. మనుశ్శివోమయోవిష్ణుః త్వష్టాబ్రహ్మతదైవచ

శిల్పీంద్రశ్చతథా సూర్యో విశ్వజ్ఞశ్చేతి కథ్యతే.

(స్కా.నాగర ఖండం)

విశ్వకర్మలు తమ సంప్రదాయంలో శివుని మనుబ్రహ్మగా, విష్ణువును మయబ్రహ్మగా, బ్రహ్మను త్వష్టబ్రహ్మగా, ఇంద్రుని శిల్పిబ్రహ్మగా, సూర్యుని విశ్వజ్ఞ బ్రహ్మగా చెప్పుకుంటారు. కాబట్టి భీమకవి లయకారుని కమ్మరిగా చేయటంవల్ల దీనిలో విశ్వకర్మలయొక్క ఈసంప్రదాయం కూడ నిలిపినట్లయింది.

విశ్వకర్మలు పరంపరగా చెప్పుకునే గాథలలో మైలమ భీముని కత్తిని చేసిన మనుబ్రహ్మగూడ భీమోజనియే అంటారు. ఇప్పటికీ ఈవంశాలలో భీమోజువారు మనుదాయికే చెందిన కాశ్యపగోత్రులుగా ఉండటం గమనించదగిన అంశం. ఈవిధంగా పైపద్యంలో కవి భీమన మైలమ భీమనతో పాటు మరో ఇద్దరు భీములు గూడా లయకారుడైన భీమన, కమ్మరి భీమన ఇందులో పరోక్షంగా ఉన్నారు.

ఇట్లా ఈపద్యమంతా విషయ ప్రతిపాదనలోను, కవి రాజుల విషయంలోను భీమమయంగానే ఉన్నా చందోరూపంలో భీమంగా లేకపోవటం ఒక చిన్న లోపం అనవలె.

ఆది కవియైన వాల్మీకి “మానిషాద ప్రతిష్ఠాంత్యమ్”ని కిరాతుని శపించటానికి వాక్యమెత్తుకున్నప్పుడు దానిలో “మనిషద” అని సంగీత స్వరపరంగా క్రొంచపక్షి స్వరం ధ్వనించిందట.

సామాన్యులైతే ఏమాట మాటాడినా బాగా ఆలోచించి మాటాడవలెగాని మహాకవుల విషయమావిధంగా కాదు. వారు మాటలు ఎత్తుకుంటేనే చాలు స్వరంగాని, అర్థంగాని, సూచ్యవిషయాలుగాని వాని అంతట అవే భయంతో పరుగెత్తుకుని వస్తుంటవి. కాని భీమకవి కవిరాక్షసుడైనా ఇక్కడ ఎందుకో మరి అట్లా జరుగలేదు.

లాక్షణికుల మతప్రకారం చంపకోత్పలాలు భయానక భీభత్స వ్యంజితాలు కావు. ఇందులో వర్ణింపబడిన వస్తువు ఖడ్గం. అది వీరరసవ్యంజకం కాబట్టి అతడిక్కడ చంపకం బదులు మత్తేభమో, శార్దూలమో ఎత్తుకుంటే అది రస దోహాలంగా ఉండేది. పురాణ ప్రకారం ఇంద్రుని వజ్రం సువర్ణస్థివిని చంపినపుడు ఒక పర్యాయం శార్దూలమయింది. కాబట్టి దీనిలో అశని గూడ ప్రసక్తమయింది. కనుక సైవద్యం శార్దూలమైతే ఈఖడ్గ వర్ణనకు ఇంకా ఔచిత్యంగా ఉండేది. కాని ఆంధ్రకవులలో ఈ వృత్తచిత్వాన్ని దృష్టిలో పెట్టుకున్నవారు చాలాతక్కువ.

5. తెలుగువారి మలికొన్ని కత్తులు

ఆంధ్రదేశంలో అటు సంస్కృతంలోను, ఇటు తెలుగులోను, అటు శాసనాలలోను, ఇటు కావ్యాలలోను కత్తులపై కావలసినంత సాహిత్యం వచ్చింది. ఈ వర్ణనలు చూడండి.

1. శ్లో. యన్యస్సర్వ స్ఫురిత యశసః శాతధారాసిధేనుః

యద్వారిశీం పిబతి రుధిరం మాంసమత్తిప్రకామం

విషాంధృష్టం నయనయుగళే పాగివ త్రిణంవా

సద్యస్తేభ్యో భవతి విముఖే ధేనుధర్మం విహాయ. (కొండివర్తి శాసనం-8)

ఇది దుర్జయ వంశంలో పుట్టిన కాటసేనాని కత్తివర్ణన. చురకత్తికి అసిధేనువు అని కూడా పర్యాయం ఉంది. ధేనువు అంటే ఆవు అని రూఢి కాని ఈధేనువు ధేను ధర్మాన్ని విడిచి ఎల్లపుడు మాంసాన్ని తింటు నెత్తురు త్రాగుతుందట.

2. శ్లో. పీత్యావైరి గళోదగ్ర నిర్గతం శాణశోణితం

ఉద్వమత్య జ్వలాం కీర్తిం, చిత్రంయత్థగ్గయోగినీ. (వర్ధమానపుర శాసనం)

ఇది మల్యాల గుండయగారి కత్తి వర్ణన. ఇందులో యోగినీ శబ్దంపై చమత్కారం - యోగిని అంటే నామవాచకంగా తాపసి లేక యోగసిద్ధురాలు, క్రియావాచకంగా ఉపయోగింపబడిన వస్తువు అని అర్థాలు. కాబట్టి ఇక్కడ ఖడ్గయోగిని అనగా ఉపయోగింపబడిన కత్తి అని అర్థం. అది శత్రు కంఠాల నెత్తురును త్రావి ధవళమైన కీర్తిని వెడలగ్రక్కుతుందట.

కావ్యప్రపంచంలోనికి వచ్చినపుడు అది వీర, రౌద్ర, భయానక, బీభత్సముల కాలంబనం కాబట్టి ఖడ్గ వర్ణనలకు కొదువలేదు. విద్యానాథుడు ప్రతాపరుద్ర యశోభూషణంలో కాకతి ప్రతాపరుద్రుని కత్తిని 9 పద్యాలలోను, తెలుగు వీరుల కత్తులను రెండు పద్యాలలోను వర్ణించగా, అతనిని చూచి నరస భూపాలీయ కర్త భట్టుమూర్తి తనకృతిలో ఓబయ నరసరాజు కత్తిని 16 పద్యాలలోను, అతని సేనానుల కత్తులను రెండు పద్యాలలోను వర్ణించినాడు.

ఇక ఇతని కత్తిసామును తిలకించండి.

కత్తివాదరకు ధారయని పేరు - ధారకు నదీప్రవాహమనే మరో అర్థం కూడా ఉంది కాబట్టి

3. క. ఘనత నృసింహుని కరమున

దనరెడు నసి నిజ సమగ్రధారా గ్రనిమ

జ్ఞన తత్పురులగు నరులకు

ననిమిష భావం బొనర్చు ననవరతంబున్.

(కావ్యా. 2-69)

పుణ్యనదులలో క్రుంకినపుడు అమరత్వం సిద్ధిస్తుందని ఆయాస్థలపురాణాలు చెబుతవి కాబట్టి ఇందులో ఓబయ నరసింహుని ఖడ్గధారలో మునిగినవారికి గూడ అది కలుగుతుందని ధ్వని.

చురకత్తికి అసిపుత్రిక అని వ్యవహారం. పుత్రికా శబ్దం కూతురు అనే అర్థంలో రూఢి కాబట్టి

4. క. మెడగుచ్చి కౌగలించును

ఒడలెల్లను పారవశ్యమొందించు నరిన్

వడిమోహ నిద్రపుచ్చును

పుడమి నృసింహేంద్రు ఖడ్గ పుత్రిక యౌరా!

(కావ్యా. 151)

“ఓబయ నరస నాయకుని ఖడ్గపుత్రిక శత్రురాజుల కంఠాలు కౌగలించుకొని వారిని మోహపరచి నిద్రపుచ్చుతుంది” అని ఇందులో యువతీపరమైన శృంగార చేష్ట

తెలుపబడింది. నటించు అనే సంస్కృత క్రియకు తెలుగులో కదలుట అనే అర్థం. కత్తి యుద్ధరంగంలో వీరుని చేతిలో ఉండి కదులుతుంది. కాబట్టి ఆకారణంగా అది నటి. నటికి నాట్యకత్తె అని రూఢి. కాబట్టి ఈపద్యాన్ని చూడండి.

5. క. అసమరణ రంగమునీ

యసినటి నటియింప కరుల హరులన్ గిరులన్

వెసనాసగు నార యెంతటి

రసికుడు నీవైరి యోబరాజు వృసింహ.

(కావ్యా. 173)

ఓ నరసరాజా! నీ శత్రురాజు ఎంతటి రసికుడో చూచినావా! యుద్ధరంగంలో నీకత్తి అనే నటి నటిస్తుండగా చూచి ఆమెకు తన గుర్రాలు, ఏనుగులు అన్నీ కానుకగా ఇస్తున్నాడు. రసికుడు అనగా రసానుభవం కలవాడు కాబట్టి ఇక్కడ అతడు భయానక రసానుభవం కలవాడు అని తాత్పర్యం.

ఈ కవిదే మరో ఉదాహరణం చూడండి.

6. క. విశ్వామిత్ర మదానహ

శాశ్వత పౌభాగ్య మగుచు సతతోన్నతమై

విశ్వసుత శ్రీ వృసింహమ

హేశ్వర నీయసి వసిష్ఠ నీడున బోల్చున్.

(కావ్యా. 5-238)

వశిష్ఠుడు విశ్వామిత్రుని గర్వాన్ని సహించేవాడు కాదు కాబట్టి శ్లేషబలంతో కత్తికి ఆ ఉపమానం ఈ పద్యంలో కూర్చబడింది.

విశ్వామిత్ర శబ్దం సవర్ణ దీర్ఘం వలె కనిపించినా అది సవర్ణ దీర్ఘం కాదుకాని కవి దీనిలో మాత్రం “విశ్వ+అమిత్ర” అని సవర్ణ దీర్ఘంగా గ్రహించి ఓబయ నరసరాజు కత్తిని వశిష్ఠుని చేసినాడు. వశిష్ఠుడు అనగా కోరికలు తన వశమందున్నవాడు అని, కోరికలకు వశపడినవాడు అని రెండు విధాలుగా విగ్రహం చెప్పవచ్చు కనుక దీనిలో విశ్వామిత్ర వలెనే వశిష్ఠ వాచకాన్ని గూడా రెండవ అర్థంలోనే గ్రహించవలె.

ఈ విధంగా మన సాహిత్యంలో కత్తులతో కవులెంతో సర్కసు చేసినారు.

6. చిమ్మపూడి కమ్మరి కొలిమి

సీ. అరుణ పుష్పావళి నగ్నిగా సంధించి
అశుల నుల్కలు గాగ నావహించి
దందడి వీతెంచు దక్షిణ పవనంబు
భస్మానిలంబుగా పరిధవించి
చిలుకలు పికములు చేదోడు సేయంగ
మాధవుం డనుకను మరిగడంగి
అంగజుడను పతియానతి పనిబూని
మొగడలన్మలుకుల మొనలుచరుచు

తే.గీ. కొలిమి యొక్కాయన గురియు పరాగంబు
విస్ఫు లింగ ములుగ విరహు లలుక
నేచి పూచి యన్న యీ యశోక మహీరు
హమ్మి గంటె మాళవాధి నాధ.

(విక్రమసేనం)

ఈపద్యం చిమ్మపూడి అమరేశ్వరుని విక్రమ సేనంలోనిదని శ్రీ ఆచార్య రవ్వా శ్రీహరిగారు తమ అలబ్ధ కావ్య పద్యముక్తావళిలో తెలిపినాడు.

ఇదొక అశోక వృక్ష వర్ణన. విరుగబూచిన ఆచెట్టు దీనిలో కమ్మరి కొలిమిగా చెప్పబడింది. అశోకం వసంతంలో పుష్పించే వృక్షం. దీనిలోని ఈచెట్టు మొగ్గలతో, పూలతో నిండి ఉంది. దక్షిణ పవనం బలంగా వీచుతూ విచ్చినపూలు పరాగాన్ని వర్షిస్తున్నవి. వానిపై తుమ్మెదలు గూడ వ్రాలిఉన్నవి. అలలు అలలుగా వీచే గాలి తాకుడుకు మొగ్గలు విచ్చుకొని పూలుగా మారుతున్నవి. అశోకం మన్మథుని పంచబాణాలలో రెండవది కనుక గాలివాటానికి విచ్చుకొని పూలయ్యే మొగ్గలీ పద్యంలో కవిగారికి మన్మథుని ఆజ్ఞతో అతనికి విరహులపై దండెత్తటానికి వసంతుడనే కమ్మరిచఱచి ఇస్తున్న ములుకులు అనగా ఆయుధాలవలె కనిపించినవి. కనుక ఈ నెపంతో అమరేశ్వరుడు తనకాలంనాడు ప్రభువుల ఆజ్ఞతో వారికి కొలిమి పెట్టుకుని బాణాలు చరిచి ఇచ్చే ఒక కమ్మరిని దీనిలో చూపినాడు. ఇక దీనిలో ఆకమ్మరి కొలిమికి అశోకానికిగల సమానధర్మాలు పరిశీలించండి.

వికసించిన ఎఱ్ఱని పూలు = అగ్ని తుమ్మెదలు = ఉల్కలు
 బలంగా వీచే దక్షిణ పవనం = కొలిమి తిత్తుల గాలి
 చిలుకలు కోకిలలు = అతని చేతిక్రింద అందించే పనివారు
 మొగడలు = ములుకులు పరాగం = కొలిమిలో లేచే మిణుగురులు
 వసంతుడు = కమ్మరి మన్మధుడు = అతని యజమాని

ఈ విధంగా అతడు దీనిలో తనకాలం నాటి ఒక కమ్మరి కొలిమిని చిత్రించినాడు. పూచిన కింశుకాలను, అశోకాలను ఆంధ్ర సాహిత్యంలో ఇతర కవులు గూడ వర్ణించకపోలేదుగాని వారిలో ఎవరుగూడ అశోకాన్ని ఈ విధంగా కమ్మరితో పోల్చలేదు కనుక ఇదొక అపూర్వ ఉపమనే అనవలె. ఉపమ యెక్క అపురూపత్వంతో పాటు దీనిలో అతడు ఉల్కలు, కనుమరి అని మరో రెండు ప్రయోగాలు గూడ అపురూపంగానే చేసినాడు.

ఇందులోని ఉల్కలు తుమ్మెదలతో పోల్చబడినవి. తుమ్మెదలు నల్లనివి. ఉల్క అనగా మండుతున్న కొరివి లేదా నిప్పుకణం కనుక ఇవి ఎఱ్ఱనివి కాబట్టి రెండింటికి సమానధర్మం కుదరదు. ఆకారణంగా ఇందులో ఈ ఉల్కలకు- బొగ్గులు అనే అర్థం చెప్పవలసి వస్తుంది.

సంస్కృతంలో బొగ్గుకు అంగారమని పేరు. ఇప్పుడు మా జిల్లాలోని మట్లకల్లు క్షేత్రంలోని వేంకటేశ్వరాలయంలో దైవప్రసాదంగా భక్తులకు “అంగారం” ఇస్తుంటారు. కాని ఈ అంగార శబ్దం ప్రాకృతంలో ఇంగాలో అయి తెలుగులోనికి వచ్చి ఇంగలం అయి బొగ్గుకు బదులు “అగ్ని” అనే అర్థాన్ని స్వీకరించింది. అదే విధంగా పైపద్యంలో “ఉల్క” అనే పదానికి వ్యతిరేకార్థంగా “బొగ్గు” అని చెప్పవలసి వస్తుంది.

రెండవది కమ్మరి. ఇది ఉప్పరి, దొమ్మరి, కుమ్మరి అనే ఆకృతి గణం వంటిది. ఉప్పు+అరి = ఉప్పరి అనగా ఉప్పు చేయువాడు. పూర్వం వీరు చౌటుప్పు చేసేవారు. దొమ్మి+అరి = దొమ్మరి - ద్వంద్వయుద్ధం అనగా కుస్తీలు పట్టే ప్రదర్శనలిచ్చేవారు. ఇదే విధంగా కమ్మి+అరి = కమ్మరి - ఇనుముతో కమ్మీలు చేసేవాడు అని అర్థం. కాని దీనికిందులో కనుమరి అని వాడబడింది. కనుమరి ‘కరిమలి’ అని గూడ కమ్మరి అనే దాని వికృత రూపాలు ఆంధ్రభాషా భూషణం ఇచ్చింది. ఇవి ఈ పద్యంలో గల

విశిష్ట రూపాలు. ఈ విధంగా ఈపద్యంలో శబ్దానికి జరిగిన అర్థ విపరీణామం రూపవిపరీణామం చూపటానికే దీన్నిందులో స్వీకరించినాను. వానితో పాటు దీనిలో ఆనాటి సాంఘిక విషయం గూడ ఉంది.

7. శ్రీనాథుని గవ్వచౌకాలు

“కవయతి వర్ణయతి” అనే వ్యుత్పత్తి ననుసరించి ఏదైనా ఒక వస్తువును వర్ణించి చెప్పేవాడు కవి అనబడుతాడు. అతనితో వర్ణింపబడిన వస్తువు కావ్యం అవుతుంది.

కవులు సాధారణంగా ప్రకృతి ప్రియులు. వారు నదులను, కొండలను, లతలను, వృక్షాలను, వనాలను, వసంతాన్ని సూర్య, చంద్ర, నక్షత్రాల, ఉదయ అస్తమయాలను చూసి పరవశించి పోతుంటారు. అందుచేత కావ్యంలో ఈ వర్ణనాంశాల విషయంలో అవి ఏవేవి, ఎన్ని అనేదాన్ని గురించి లాక్షణికుల్లో మత భేదాలున్నవి.

సాహిత్య దర్పణకారుడీ అంశాలను సాంగోపాంగాలు, యథాయోగ్యాలు అని రెండుగా విభజించినాడు. అయినా కవికి కావ్యంలో ఎపుడు ఏ వస్తువు ప్రధానమై, ఏది అప్రధానమవుతుందో చెప్పలేం కాబట్టి ప్రధానమైనదాన్ని అక్కడ సాంగోపాంగంగాను తక్కినదాన్ని యథాయోగ్యంగాను స్మృశిస్తు పోవలసి ఉంటుంది.

సంస్కృత లాక్షణికులలో సాహిత్య దర్పణకారుడు ఈ వర్ణనాంశాలు 22 చెప్పగా అలంకార శేఖరుడు 34 చెప్పినాడు. తెలుగులో భట్టుమూర్తి 18 చెప్పగా అప్పకవి 22 చెప్పినాడు. అట్లాగే సాహిత్య దర్పణకారుడు వానిని ‘సంధ్యాసూర్యేందు రజని ప్రదోష ధ్వాంత వాసరాః’ అని ప్రారంభించగా అప్పకవి ‘పురమును ఋతు షట్కమును ప్రయాణంబును’ అని నగర వర్ణనతో ప్రారంభించినాడు.

సాధారణంగా మన కావ్యాలలో ఏవర్ణనలు తప్పినా నాయికా నాయకుల దినకృత్యాలలో గాని లేదా విరహావస్థలలో గాని సంధ్యా సూర్యేందు రజని ప్రదోషధ్వాంత వాసరాలు తప్పవు. బహుశః సాహిత్య దర్పణకారుడందుకే వర్ణనాంశాల పట్టిక వానతో ప్రారంభించి ఉంటాడు.

సంధ్య అన్నపుడు అవి ఉదయ సంధ్య, సాయం సంధ్య అని రెండున్నవి. ఉదయ సంధ్యలో చంద్రాస్తమయ సూర్యోదయాదులు ఉంటే, సాయంసంధ్యలో సూర్యాస్తమయ చంద్రోదయాదులుంటవి. అవి ఒకటి ఇక్కడ చూడండి.

సంస్కృత కావ్యాలలో వైషధానికి విద్వదౌషధమని వ్యవహారం. అది మహా ప్రాథకావ్యం. దాన్ని తెనుగులో శ్రీహర్షునికి దీటైన శ్రీనాధుడు అంధీకరించినాడు. దానిలో ఆయన ఈ ప్రాథ కావ్యాలనీనడించే వారికి

చం. పనిపడి నారికేళ ఫలపాకమునం జవియైన భట్టహ
ర్షుని కవితాను గుంభనము సోమరిపోతులు కొందరయ్యారా
వినికొని యాడనేరరది యట్టిద! లేజవరాలు చెక్కుగీ
టిన పసవొల్పు బాలకుడు డెండమునన్ గరగంగ నేర్చునే (శృం.నై. 1-17)

నారికేళపాకం - కొబ్బరి వలె చవులూరించే శ్రీహర్షుని కావ్యమైన వైషధాన్ని శబ్ద పరిశ్రమ చేయలేని సోమరిపోతులు కొందరు మెచ్చుకోలేరు. తొలియస్వనంలో ఉన్న సుందరి వచ్చి బుగ్గపైన చిటిక వేస్తే, దాన్ని పసివాడు ఏం అర్థం చేసుకుంటాడు కనుక? అని ఒక కమ్మని చురక తగిలించినాడు.

చిన్నదాని బుగ్గలకు సిగ్గొస్తే అందం
ఆ బుగ్గమీద చిటికేసి దగ్గరొస్తే బంధం

అని సినీ సూక్తి. కనుక ఆ బుగ్గమీది చిటిక పసివానికేం తెలుస్తుంది.

మొదట కావ్యం నేను సువర్ణం అని చెప్పినాను. కాబట్టి శ్రీహర్షుడు అనాటి బంగారం వ్యాపారం, అందులోని మోసాలు, దోషాలు తనకాలంలో ఎట్లా ఉండేదో తనయొక్క ఈ వర్ణనల్లో సూచించినాడు.

మ. చరమాశానికషాంచలాచలమునన్ సంధ్యా ప్రకాశోదయం
బోరగావించి విరించి చేకొనిన సూర్యుండన్ బదార్పన్నైబం
గరపుంబూదియకై వియద్వివణి నేడ్కన్ కాలమన్ బచ్చుచె
చ్చెర చెల్లించిన గవ్వచౌక మనమించెన్ తారకా చక్రముల్.

(శృం.నై. 8-156)

“బంగారు పూదెను కాలమనే బచ్చు బ్రహ్మ అనే షరాబు నుండి కొని పడమర అనే ఒకగల్లుపై ఒరిసి చూచి వెలగా చెల్లించిన గవ్వచౌకాల వలె చుక్కలు ఆకాశం నిండ పరుచుకుని పొడిచినవి” అని పై పద్య తాత్పర్యం.

మన సమాజంలో ఒకనాడు గవ్వలు కూడా నాణేలుగా చలామణీలో ఉండేవి. ఇప్పటికీ ‘వాడు గవ్వకు కొరగానివాడ’నే నానుడి సజీవంగా ఉంది. తురకంలో గవ్వను “కొడీ” అంటారు. దానికా భాషలో “దమ్మిడి” అనే మరో అర్థం కూడా ఉంది.

‘గవ్వకు సాటిరాని కొరగాకుల మూకలు -’ అని జాషువా మాట.

కాశీ క్షేత్రంలో ఇప్పటికీ ‘కొడీమా’ అనే దేవి ఆలయం ఉంది. యాత్రికులా దేవిని దర్శించి ఆమె ముందు గవ్వలుంచి నమస్కరిస్తారు. ఆగవ్వలక్కడి పూజారులే దేవిమ్మతుంటారు. వారికదొక వ్యాపారం. “కొడీమా” దర్శనం చేసుకోకపోతే కాశీయాత్ర పూర్తియైనట్లు కాదని వారొక పురాణం చెబుతారు. కొడీ అంటే గవ్వ కాబట్టి ఆదేవిని మనం “గవ్వలమ్మ” అనవచ్చు. ఇది అష్టలక్ష్మీలలో ధనలక్ష్మికి తెలుగు పేరు అనవలె.

మన పురాణాలు మేరుగిరికి తూర్పున స్వర్గం, దక్షిణంగా సంయమనీ నగరం, పశ్చిమాన నిష్లాచన పట్టణం, ఉత్తరంగా విభావరీపురం ఉన్నవని; సూర్యుడు తూర్పున స్వర్గంలో బయలుదేరగానే భూలోకంలో ఉదయం, సంయమనీ నగరం చేరినపుడు మధ్యాహ్నం, నిష్లాచనీ పట్టణం చేరినపుడు సాయంకాలం, విభావరీపురం చేరినపుడు రాత్రి అవుతవి అని చెబుతవి.

సూర్యుడు మొదట షోడశాత్ముడు. అతనిని తృప్తబ్రహ్మ తరిమెన పట్టిగ తరువాత ద్వాదశాత్ముడైనాడు. ఆలాగే బంగారం గూడ పూర్వం పదారు వన్నెలది లభించేదని, ఇప్పుడు పన్నెండు వన్నెల బంగారమే వ్యాప్తికి వచ్చిందని ప్రాచీనుల మాట.

పైసకు రెండు దమ్మిడీలు, దమ్మిడీకి రెండు టోలీలు, టోలీకి రెండు రువ్వలు. ఇది పూర్వపు పైసల లెక్క.

శ్లో. ఏకైక దుడ్డు: కులపండితానాం దుడ్డుద్వయం కుండల పండితానాం
ఏగాని ఏగానియజ్ఞేశ్వరాణాం మాహేశ్వరాణాం మరి రువ్వ రువ్వ

అని ప్రాచీన పండిత సంభావన. ఏగాని (ఏక+కాని), దుగ్గాని (దుగ్గ+కాని), సుస్మాని. ఇది దుగ్గానికి మరోపేరు. ఈ లెక్కలీనాడు అవసరం లేకుండా పోయినవి.

పూర్వకాలంలో బంగారు వ్యాపారులు సాధారణంగా బ్రహ్మ యగారలే ఉండేవారు. ఇక బంగారం కొనేవారిలో నాటికి, నేటికి బచ్చులదే పైచేయి. ఆనాడు నేటివలె నోట్లు లేవు కాబట్టి వారు పైకం కుచ్చాలు, కుచ్చాలుగా ఎంచుతూ చెల్లించేవారు. కుచ్చం అంటే నాలుగు నాణేలు.

ఈపద్యంలో శ్రీనాథుడు కాలపురుషుని బచ్చును చేసి ఒక పురాణ సంప్రదాయాన్ని గూడ చూచాయగా ధ్వనింపచేసినాడు. వైశ్యులకు లక్ష్మీపుత్రులు, కుబేరులు అని వ్యవహారం. కుబేరు డుత్తర దిగధిపతి. విభావరీ నగరం ఆదిశలోనే ఉంటుంది. నిమ్లాచన నగరం నుండి సూర్యుడక్కడికే వెళ్లుతాడు. కాబట్టి సూర్యుడనే బంగారు పూదెను కాలపురుషుడనే బచ్చు బ్రహ్మ అనే షరాబునుండి కొన్నాడు అని చెప్పటంలో అతడు విభావరీ నగరం చేరినాడు అని సూచించినాడు. అందుచేతనే లోకంలో చీకటి ఏర్పడి చుక్కలు మొలిచినవి.

బంగారం తేజస్తత్వం గలది. సూర్యునికి స్వర్ణరేతసుడు, హిరణ్యరేతసుడు అని గూడ పేర్లున్నవి. కాబట్టి అతనిని బంగారు పూదె అనటం తత్వానికి తగిన పోలిక. అతడు పశ్చిమ దిశకు చేరినపు డాకాశాంచలం ఎర్రగా కుంకుమ చల్లినట్లు అవుతుంది. స్వర్ణలక్షణంలో ఘర్వేకుంకుమ సంకాశం అని చెప్పబడింది. కాబట్టి సాయంకాలంలోని పడమటి దిశలో పల్లవించిన ఎరుపు సూర్యుడనే బంగారు పూదె, ఆకాశమనే ఒరరాయిపై గీచిన ఒరయని చెప్పటం, అస్తమిస్తున్న సూర్యుడు బంగారు ముద్దవలెనే ఉంటాడు. ఎంతో సహజమైన పోలిక.

ఇక అతనికి చెల్లించిన విలువ గవ్వచౌకాలను గురించి ఆలోచిస్తే చౌకాలనీనాడు కుచ్చాలంటున్నాం. గవ్వలు తెల్లగా ఉంటవి. చీకటిలో నల్లని ఆకాశంపై మిలమిలలాడే చుక్కలు గూడా ఆలాగే కనిపిస్తుంటవి. కాగా సూర్యుని ముందు వాని విలువ ఆపాటిది అనగా బంగారం ముందు గవ్వల వంటిది అనే కావ్యధ్వని గూడా ఉంది.

సూర్యుడు విభావరీ నగరం చేరినాడు, లోకమంతా చీకటి అలుముకుంది. ఆలాగే ఇప్పుడు ప్రపంచంలో ఉన్న బంగారమంతా గూడా ఒకే దిక్కు చేరితే ఆర్థికంగా

తక్కినదిక్కులన్నిటికీ చీకటి అలుముకుంటుంది. అప్పుడక్కడ చలామణిలో ఉన్న డబ్బంతాగూడా గవ్వలలాగే ఏవిలువలేనిది అయిపోతుంది. ఇది ఈనాటి ప్రపంచ ధృని.

ఈవిధంగా ఈపద్యం ఒకనైపు పురాణ సంప్రదాయం, మరోనైపు ఆనాటి సాంఘికస్థితిని రెండింటిని ప్రతిబింబిస్తు శ్రీహర్ష శ్రీనాథ ఉభయుల ప్రతిభను ఉభయముఖాలుగా దర్శిస్తుంది.

8. కవి సార్వభౌముని పూతపూదె

బంగారం పిరియమైన (ఖరీదైన) వస్తువు కాబట్టి దాని వ్యాపారంలో ఎన్నో మోసాలుంటవి. బంగారాన్ని ఏయే విధానంగా పరీక్షించి చూడవలెనో ఇంతకుముందే తెలిపినాను. ఆవిధంగా చూసుకోనపుడు జరిగే మోసాన్ని ఒకదాన్ని శ్రీహర్షుడీ సందర్భంలోనే జ్ఞాపకం చేసినాడు. తిలకించండి.

తే. శుద్ధకాంచన పిండంబు సూర్యుదిగిచి

పూర్ణశశిపూత బంగారు పూదెనొసగి

సాయమను ధూర్తు వంచిం చె జగమునెల్ల

తెల్ల బారెడునదె చూడు తెరవ విధుడు.

(శృం.నై. 8-167)

ఇది సాయంకాల కృత్యాలు తీర్చుకుని మేడపై విహరిస్తున్న నలుడు దమయంతితో సూర్యాస్తమయాన్ని, చంద్రోదయాన్ని చూస్తూ చెబుతున్న సందర్భంలోనిది.

పున్నమినాటి చంద్రబింబం ఉదయించినపుడెర్రగా ఉండి అది సూర్యభింబమా అన్న భ్రమను కలిగిస్తుంది. ఆతర్వాత పైకి రానురాను తెల్లబడుతుంది.

చంద్రబింబం అప్పుడా విధంగా ఎర్రగా ఎందుకు ఉంటుందో పెద్దనగారు మనుచరిత్రలో ఈవిధంగా చెప్పినాడు.

స్ఫుట సౌగంధిక రాగ రక్తరుచిమై బూనెంజపా సన్నిభ

స్ఫటికం బట్లుద యాద్రి గైరిక శిరస్థానచ్యుతిం చంద్రుడ

చౌటు వాయన్ శుచియయ్యెనౌ ప్రకృతి నచ్చుండైన సన్మార్గియె
న్నటికిం గూటమి వంకనచ్చు వికృతినృగన్నండుగా వేర్చునే. (మను.3-24)

ఉదయ పర్వత శిఖరాలు గైరికాది ధాతువులతో ఎర్రగా ఉంటవి. కాబట్టి చంద్రుడుదయించినపుడు దాసానిపూవు ప్రక్కన ఉన్న న్నటికం వలె ఆశిఖరాల సాన్నిధ్యంతో ఎర్రగా కనిపిస్తాడు కాని అక్కడి నుండి కొంతపైకి ఎక్కి రాగానే మళ్లీ తన సహజ కాంతితో తెల్లబడుతాడు. కాబట్టి ప్రకృతితో మంచి స్వభావం గలవాడు ఒకవేళ దుష్ట సహవాసంలో అప్పటికి స్వభావం మారినా ఆసహవాసాన్ని వదలితే మళ్లీ తన సహజత్వాన్ని పొందుతాడు అని పై పద్య తాత్పర్యం.

ఇక దీనికి శ్రీహర్షుడు చెప్పిన కారణం వేరు. అది స్వర్ణకారుల హస్తలాఘవానికి సంబంధించింది.

ఈనాడు మేలిమి బంగారానికి పరీక్ష సుగమమయింది. దింపుబంగారాన్ని మేలిమిగా చేయటానికి తేజాబు వచ్చిందిగాని పూర్వం ఆవిధంగా కాదు. దింపు బంగారాన్ని మేలిమి చేయటానికి దాన్ని పలుచనిరేకులుగా చేసి పుటాలు కాల్చవలసి ఉండేది. ఆవిధంగా అవి మూడు, నాలుగు పుటాలు కాలితే స్వచ్ఛతను పొందేవి. బంగారు వ్యాపారులు ఆరేకులనిక ఆలాగే ఉంచి అమ్మేవారు. వానికి పత్రి బంగారం అని వ్యవహారం.

పత్రిబంగారం అంటే అప్పటం అని ఆనాటిప్రజల నమ్మకం. అప్పటం అంటే మేలిమి అని అర్థం. ఇది ఆపుటం యొక్క శబ్దరూపం. ఆపుటం అంటే పుటం పూర్తిగా కాలినది అని అర్థం. పుటం పూర్తిగా కాలినపుడిక ఆరేకులు మేలిమిగానే నిలుస్తవి. కాబట్టి వానిపై ప్రజలకు విశ్వాసముండేది. ఆలాగాక పూదెబంగారం కొన్నపుడు దాన్ని చేదించి చూచుకోవటమే విశ్వసనీయం.

బంగారు వ్యాపారులు పూదెలకు పైన వన్నె పెట్టించి ఉంచుతారు కాబట్టి అవి పైకి కన్పించినంత మేలిమిగా లోపల ఉండవు. ఒక్కొక్కసారి దింపు బంగారపు పూదెను ఆలాగే పుటంలో కాల్చుతారు. అపుడది పైకి ఒకవన్నె ఎక్కువగా కనిపిస్తుంది. కాబట్టి పూదె విషయంలో వారిని చూడటమే కాక చేదనం కూడ అవసరం.

ఇక పైపద్యంలో శ్రీహర్షుడేమోసమేగాక మరోటిగూడ చెప్పినాడు. మోసకారులైన వ్యాపారులు మొదట చూపినపుడు మంచిదాన్ని చూపి దాన్ని కొన్నవాని చేతికి ఇచ్చే సమయంలో తమ హస్త లాఘవంతో ఆలాటిదే నకిలీ వస్తువు ఇస్తుంటారు. హైదరాబాదులో బండ్లపై అమ్మే పండ్ల వ్యాపారులు వాటిని కాగితంలో కట్టిచ్చేటపుడు తరుచుగా ఇలా చేస్తుంటారు.

వారు మన ఎదుట మంచివానినే తక్కినదాని తూచి కాగితంలో వేసి వానిని మడిచి దారం చుట్టేటపుడు మరోకాగితం తీసుకునే నెపంతో చేతిని బండి క్రిందికి పోనిచ్చి అంతకుముందే అక్కడుంచిన మరో పొట్లాన్ని అందుకుని అది మనకు ఇస్తుంటారు. ఇట్లాచేయటాన్ని “అసరు త్రిప్పటం” అంటారు.

ఈ పదబంధంలో “అసలు” ఉచ్చారణలో “అసరు” గా మారింది. “అసరు త్రిప్పటం” అంటే అసలైన వస్తువును మార్చటం అని అర్థం. ఇది బంగారు పూదెల విషయంలో గూడ జరుగవచ్చు. కనుక పై పద్యంలో కవి

“సాయంకాలమనే మోసగాడు సూర్యుడనే మేలిమి బంగారు ముద్దను తీసుకుని పూర్ణచంద్రుడనే బంగారు పూత పూదెను లోకానికిచ్చినాడు. చూచినావా! ఆపూదె ఇప్పుడు బంగారు రంగు వెలసిపోయి తెల్లబారుతుంది ఓ దమయంతీ!” అని పై పద్య తాత్పర్యం.

ఈపద్యంలోని ధూర్తశబ్దం వృద్ధాదిగణంలో చేరవలసింది.

“వృద్ధాదుల డుజ్జనకు లోపంబు విభాషనగు” (బాల.తత్స.-56) అని చిన్నయసూరి నిబంధించిన సూత్రానికి “ధూర్త మూర్ఖే నీచ వృద్ధా వుదంతాపసి సమృతౌ, ఉత్పేనైవ భవంతస్యే” అనే అధర్వణ కారిక మూలం. మూలం ధూర్తమూర్ఖ నీచ వాచకాలతోనే మొదలుకాగా చిన్నయసూరి వారిని వృద్ధాదుల పంక్తిలో చేర్చటం సబబు కాదనుకున్నాడేమో సూత్రాన్ని వృద్ధవాచకంతో ఆరంభించి ఆకృతిగణంలో ధూర్తాదులను తడవలేదు.

ఆలాగే ఈపద్యంలో మరో విశేషం పూదె పదం. దీనికి పూదె, పూదియ, పూజ అని కూడ వ్యవహారాలు కాగా పూదె పదానికి మోసం, కపటం అనే అర్థాలుగూడ ఉన్నవి కాబట్టి ఈపద్యంలో కవి పూదెపదాన్ని ధ్వనిమర్మాన్ని దృష్టిలో ఉంచుకొని వాడినాడనవలసి ఉంది.

కవి ఇందులో ఇట్లా పశ్యతోహరుల యొక్క హస్తలాఘవ వైపుణ్యాన్ని తెలిపినాడు. ఇటువంటి మోసాలీనాటివేగాదు. ఆనాటినుండి సాగుతూనే వస్తున్నవి కాబట్టి ఏ వస్తువు కొన్నా - ముఖ్యంగా బంగారంవంటి విలువైన దాన్ని నమ్మకమైన వ్యాపారుల దగ్గరనే కొనటం అవసరం.

9. పినవీరన టంకం

శృంగారానికి బంగారానిది పెట్టింది పేరు. అందుకే లోకంలో దానికంత విలువ. ఆవిషయం బ్రహ్మదేవునంతటివాడే అనగా 'వాణి నారాణి' యన్న పిల్లలమఱ్ఱి పినవీరన తన శృంగార శాకుంతలంలో

క. శృంగారము ముఖ్యంబను

నంగింబు నంగములు దలప నష్టరసంబుల్

సాంగమగునేని డంకము

బంగారము తోడి యొర ప్రబంధము నొందున్. (శృ.శా. 1-25)

నవరసాలలో శృంగారం ముఖ్యమయింది. కాబట్టి కావ్యంలో అది ప్రధానమై తక్కిన ఎనిమిది రసాలలో ఏది దానికి అంగంగా అనగా సహాయంగా ఉన్నా దాని పాత్తు బంగారానికి వెలిగారంవలె అతికిపోతుంది అని ఉపమానం ద్వారా దాని యొక్క గొప్పదనాన్ని వెల్లడించినాడు.

నవరసాలలో శృంగారం ఎట్లా సర్వజన ప్రహ్లాదమయిందో లోహాలలో బంగారంగూడ అటువంటిదే. శృంగారానికే రసమైనా అంగంగా బంగారానికి వెలిగారంవలె అతికిపోగలదని కవియొక్కమాట. కాని శృంగారానికి అన్నిరసాలు అంగంగా అతకవు. కరుణ, వీర, రౌద్ర, బీభత్స, భయానకాలు, శృంగారానికి పూర్తిగా విరుద్ధాలు గాబట్టి అవి తమ అనుభవాలలో తప్ప నేరుగా దానితో కలియవు.

మన లోహ ప్రపంచంలో బంగారం, వెండి, రాగి, ఇనుము, తగరం, సీసం మూల లోహాలు. ఇత్తడి, కంచు, ఉక్కు మిశ్రలోహాలు. సత్తు, రాతివెండి తరువాతి లోహాలు. నికెల్, స్టీలు ఆధునిక మిశ్రలోహాలు. వీనిలో బంగారం, వెండి, రాగి

ఈ మూడింటికి మాత్రమే పొత్తయినా బంగారం రాగికి ఓర్చినంతగా వెండికి ఓర్చదు. బంగారం రాగి కలిసినపుడు వన్నె తరిగినా మెలుగెక్కుతుంది. కాని వెండి అట్లా కాదు.

ఇక వెలిగారాన్ని గురించి చెప్పవలసి వచ్చినపుడు 'బంగారానికి వెలిగారం సలే' అనే సామెత ఉన్నా అది ఎప్పుడు పుట్టిందో, ఎట్లాపుట్టిందోగాని దానికి లోహద్రావి అని పేరు కనుక ఏలోహానికైనా అతుకవలసి వచ్చినపుడు వెలిగారమే అనసరం.

ఒక్క తగరం, సీసం, సత్తు, రాతివెండికి మాత్రం వెలిగారం అనసరముండదు కాని తక్కినవానికి కరుగవలసినపుడు గూడ దాని సాహచర్యం అనసరంగానే ఉంటుంది.

వెలిగారానికి కనకం, పరసం అనే పేర్లున్నవి. కనకం బంగారానికి సరేసరి. ఇకస్పర్శవేది ఏలోహమైనా బంగారంగా మార్చగలిగిన వస్తువు. బహుశః ఈ పేర్లునుబట్టి ఏమైనా లోకం బంగారానికి వెలిగారానికి అంత జతను సంభావించిందేమో అనిపిస్తుంది. కాగా వెలిగారం చేయవచ్చినవారికి బంగారం గూడ చేయవస్తుంది అనే ఒక నమ్మకంగూడ దీనికి తోడుగా ఉంది. ఇది ఏమైనా పరిశోధకులు తేల్చవలసిన విషయం. ఇంక నవరసాలను గురించి

శ్లో. శృంగార హాస్య కరుణా రౌద్ర వీర భయానకాః

భీభత్సాద్భుత సంజ్ఞాశ్చే త్యప్తా నాట్యే రసస్మృతాః

అని భరత మహర్షి ఎనిమిది రసాలు పేర్కొన్నాడు. వీనిలో శాంతం కలుపుకుంటే తొమ్మిదవుతవి. ఈరసాలలో శృంగార భీభత్సాలు, వీరభయానకాలు, రౌద్రాద్భుతాలు, హాస్యకరుణాలు పరస్పరవిరుద్ధాలు. కేవలం శృంగారాన్నే తీసుకున్నపుడు దానికి కరుణ రౌద్ర వీర భయానక భీభత్సాలు పూర్తిగా విరుద్ధాలు గాబట్టి అవి దానికి అంగాలు కాలేవు.

ఈ రసాలలో ఏదిదేనికి అంగంకావలెనన్నా దానికి ఆలంబన విభావాను భావసంచారి భావాలనే చతుర్విధ భావసామగ్రి అవసరం. కాబట్టి శృంగారంలో పై విరుద్ధరసాలు తమ అనుభావ విభావాలచేతగాక వానిలో గూడ సంపూర్ణ భావసామగ్రిలో అంగాలు కాలేవు. ఇక శాంతం అనుభావ సంచారి భావాలతో గూడ ఏవిధంగాను

అంగంగా ఉండజాలదు కనుక ఈవిరుద్ధరస సమావేశానికి కొన్ని ఉదాహరణలు తిలకించండి.

శృంగారానికి రౌద్రం :

తే. గోట రక్కుచు పలుపంటి కొనలనొక్కు
చూపుచు భుజంబులం బట్టి సైపరాని
కౌగిలింతల నలుపుచు గాంధ్రు శాంతి
రమణు నపరాధముం జూపి రాగవతులు

ఈ పద్యంలో రౌద్రం యొక్క అనుభావాలైన రక్కులు సైపరాకుండ నలుపుట అనే చేష్టలు శృంగారంలో చూపబడినవి. ఇవి సాపరాధుడైన నాధుని అభిమానవతులు దండించే తీరు.

శృంగారానికి భయం :

తే. దుస్సహ వియోగ జీర్ణాంగి తోయజాక్షి
కాంతు కౌగిట వడకెడు గాత్రమంత
గ్రుచ్చు మదనాస్త్రములు వెలిబుచ్చు చుండె
గుగురు పాటను మిషజేసి గాంచుడదిగొ. (ప్రతా.రసప్ర.-24)

దీనిలో రోమాంచం = పులకరింత లేదా వడలు జలదరింపు, వేపధువు = కంపం అనే రెండు సాత్వికభావాలు ప్రదర్శింపబడినవి. ఈ సాత్విక భావాలు రాగ, రోష భయాదులు మూడింటికిగూడ సమానం కనుక ఈపద్యంలో శృంగారానికి భయం అంగమయింది.

తొలిదివాలలోని శృంగారంలో యువతులకు శృంగారమే భయానికి అంగంగా ఉండటం లోకసామాన్యం.

శృంగారానికి భక్తి :

చ. కుతుకమునం గురంగమద కుంకుమ చర్చవహించి నీలలో
హిత రుచులై స్వయంభులయి యీహిత సౌఖ్య విధాయులైన య

య్యతివ పయోధరంబులకు నర్థ నిశా సమయంబునన్ సమం
చిత నఖ కింశుకార్చనము జేసె మహీపతి భక్తి యేర్పడన్.

(శృంగా.అ.7-178)

ఇది నలదమయంతుల సంభోగ వర్ణనం. శైవులు శివరాత్రినాడు అర్ధరాత్రి సమయంలో శివలింగాన్ని మోదుగు పూలతో పూజిస్తుంటారు. అవి చిలుక ముక్కువలె వంకరగా ఉంటవి. కనుక నలుడు అర్ధరాత్రి సమయంలో దమయంతీదేవి స్తనాలపై ఏర్పరచిన గోటినాక్కులు శైవులర్ధరాత్రివేళలో స్వయంభూ లింగాలకు చేసిన మోదుగు పూల పూజవలె ఉన్నది అని దీనిలో ఈవిధంగా శృంగారానికి భక్తి అంగంగా చేయబడింది.

భక్తి, శృంగారం రెండు ఒకే భావంనుండి పుట్టినా శృంగారానికి ఒక్కదానికే లాక్షణికులు రసత్వం అంగీకరించి భక్తికి అంగీకరించలేదు. కాని తర్వాతికాలంలో వంగదేశంలోని మధుసూదన సరస్వతి, రూపగోస్వామి మొదలైన వారది అంగీకరింప జేసినారు. తెలుగుదేశంలో పోతనామాత్యుడా పని చేసినాడు.

ఈపద్యంలో శ్రీనాథుడు శృంగారానికి భక్తిని అంగంగా చేయటంవల్ల దంపతులు తమ శృంగారాన్ని పవిత్రభావంతో అదిఒక అర్చనా కార్యక్రమంవలె నిర్వహించు కోవలసిందేగాని వెకిలి చేష్టలతో వెలయాలి కామంవలె తీర్చుకోరాదని దీనిలోని ధ్వని.

శృంగారానికి శాంతం :

చ. అలరు విలాస మందిర గుహన్ సుమతల్ప కుశాసనంబుపై
బొలుచుచు మేన చందన విభూతినలంది సుమస్రజంబు దా
వళముగబూని దాల్చి వలింపంబను కావిని కల్గి బత్తి బు
వ్విలుతు గుఱించి తద్దయు దపించు నిరంతర భోగలద్ధికై

ఈ పద్యంలో విరహ తప్పురాల్సిన ఒకనాయిక చందన మలదుకొని పూవుల పాస్సుపై పొరలుతుంది. ఆమెయొక్క ఈ విరహోవస్థ కవిచే మన్మథుని గుఱించిన తపస్సుగా చూపబడింది. తపంచేయటం ఇంద్రియ శమనానికి, శాంతానికి చిహ్నం కనుక ఈ పద్యంలో శృంగారానికి శాంతం అంగమయింది.

సంభోగం - సమాధి :

శా. భూనాథాగ్రణికిన్ వధూమణికి సంభోగాంత సౌఖ్యంబు బ్ర
హ్మనందాను భవంబుదెల్పె ననవద్యంబై యవేద్యాంతరం
బై నిర్దేష కలాపమై క్రమ విముక్తానేక బంధాను సం
ధానంబై యపునర్భవ ప్రభవ భేదంబై విజృంభించుచున్. (వసు.6-95)

ఇది గిరికా వసురాజుల సమాగమవర్ణనం. ఇందులో సంభోగం, సమాధి ఒకదానికి ఒకటి అంగంగాదు. రెండు సమానస్థాయాగానే కవి నిలిపినాడు. అందుచేత దీనిలో అనవద్యం, అవేద్యాంతరం అని సంభోగ సమయంలోని ఆనందానికి, బ్రహ్మనందానికి సమానంగా సరిపడే విశేషణాలు వేయబడినవి.

అనగా యోగులు సమాధిస్థితిలో ఏ బ్రహ్మనందాన్ని పొంది ముక్తిని చూరగొంటారో ఉత్తమమైన దాంపత్యంతో సంసారిగూడ అట్టి సుఖాన్నే పొంది ముక్తిని చూరగొనవచ్చుననేది కవిగారిందులో విడమర్చిన సూక్ష్మం. కనుక ఈవిధంగా సాహిత్యంలో శృంగారంతో విరుద్ధరసాలకు, అనుకూల రసాలకు పొందిక ఉన్నా లోహాలలో మాత్రం బంగారం, వెండి, రాగి ఈ మూడింటికే పొందుంది. తక్కినవానితో లేదు.

10. పినదీరన పూతకడియం

నగలపై మోజు స్త్రీలకు ఈనాటిది గాదు. బంగారం జీవధాతువు. అది ఈదేహంలోని జీవునికి సంకేతం. ఇటీవల శాస్త్రవేత్తలు మానవవీర్యంలో గూడ స్వర్ణధాతువు ఉంటుందని కనిపెట్టినారు. మానవదేహంలో ఆధాతువు క్షీణించినపుడతనికి క్షయవ్యాధి ప్రాప్తిస్తుందని శాస్త్రం చెబుతుంది. అందుచేతనే పూర్వులాభరణాల రూపంలో శరీరంపై దాన్ని ధరించే నియమం రూపొందించినారు. ఇక నగల విషయానికి వస్తే అది ఏలోహంతో చేయించినా దానికి బంగారంతో చేయించినప్పటి శోభరాదు. అది దృశ్యైక్యవేద్యమే కాని వేరుకాదు- అయితే ఏకాలంలోనైనా అది అప్పటికి పిరియంగానే ఉన్నది కాబట్టి అచ్చంగా దానితోనే నగలు చేయించుకోలేనివారు రాగి లేదా వెండితో చేయించుకుని వానిపై బంగారు నీరు తాపించుకునేవారు.

ఈకళగూడా మనదేశంలో చాలాపూర్వం నుంచే వర్తిల్లింది. నగలపై బంగారు పూత వేయటం వేరు. తగడు పొదగటం వేరు. తగడు ముఖ్యంగా రాగిపైననే సాదుగుతారు. పూతవేసే అపుడు పూర్వం బంగారం ముక్కును పొదరసంలో బాగా అరగదీసి అరసాన్ని నగపై పట్టించి నిప్పులపై ఆర్చేవారు. అపుడు రసం లేచిపోయి దానిలో కలిసిన బంగారం నగపై అతికి నిలిచి సోతుంది. ఆవిధంగా అది పైపైన రెండు మూడు తడవలు పట్టించి అర్చినపుడు ఇక నగ అచ్చంగా బంగారం దానివలెనే కనిసిస్తుంది.

ఈకళలను ఈనాడు గోల్డ్ కోటింగు, కవరింగు అంటున్నారు. కవరింగు కంటే కోటింగు యొక్క గ్యారంటీ తక్కువ. అది మనకు పినవీరన ఈక్రింది పద్యంలో సూచిస్తాడు.

కం. కానీ సంశయ మెల్లను

మానుం బరిపాటి వీరిమాటల వలనన్

లోనున్న రాగి వెలుపల

గానంగావచ్చు పూత కడియము భంగిన్.

(శృం.శా.2-66)

ఇది దుష్కర్తుడు వేటకై వెళ్లి కణ్యాశ్రమంలో ప్రవేశించి అక్కడ శకుంతలను చూచిన పిమ్మట ఈమె ముని కన్యయా! కణ్వుడు బ్రహ్మచారిగదా! ఈమె అతని కూతురెట్లా అవుతుంది అని మనస్సులో సంశయిస్తుంటాడు.

అప్పుడామె చెలులతనికి ఆమె వృత్తాంతం చెబుతారు కాబట్టి అది వింటేగాని ఈమె అసలు రంగు బయట పడదు అని ఇది అతడు మనస్సులో అనుకునే మాట.

ఈపద్యంలో మునికన్య వేషంలో కనిపించే శకుంతల బంగారు పూత పూసిన రాగి కడియంతో పోల్చబడింది. పూత తేలిపోయినపుడు లోపలి రాగి బయటపడినట్లు ఈచెలికత్తెల మాటలవల్ల ఆమె నిజస్థితి తెలిసిపోతుంది అని అతని అభిప్రాయం. శాకుంతలంలో కాళిదాసు

మానుషీషు కథం వాస్యా దస్య రూపస్య సంభవః

నప్రభాతరలం జ్యోతి, రుదేతివసుధాతలాత్.

(అభి.శాకు. 1-21)

మనుష్యులలో ఈరూపసంపద ఎట్లా సంభవం, మెరుపు తీగ నేలపై పుడుతుందా! అని దుష్కర్తునితో అనిసిస్తాడు. మెరుపు తీగ నేలపై పుట్టదు. అది

ఆకాశంలో పుడుతుంది కాబట్టి ఈమెకూడ దినౌకసుల సంబంధీకురాలు కావలెనని అతని భావన.

అస్పరసల్లో పద్మాలుగు జాతులున్నవి. వానిలో దక్షుని కూతురైన ముని - అరిష్టలలో కూడా రెండు కులాలు ప్రవర్తిల్లినవి. కాదంబరిలోని మహాశ్వేత అరిష్ట వంశానికి, మనుచరిత్రలోని వరూధిని మునివంశానికి చెందినవారు. తిలోత్తమ బ్రహ్మసృష్టి ఊర్వశి నారాయణోరు సంభవ. ప్రమ్లాచన సోమసంభవ. ఆలాగే ఇక్కడ కాళిదాసుని ఊహననుసరించి మేనక సౌదామినీ వంశసంభవ నేమో అనవలసి ఉంది.

మౌర్యుల కాలంనాటికి సమాజంలో ఏకులంలో అందమైన కన్యలుంటే ఆకులంనుండి వారిని భోగకన్యలుగా ఉంచేవారట. కాకతీయుల నాటి వరకు వేశ్య లావిధంగా కులాలవారిగా ఉన్నారు కాబట్టి అస్పరసల్లో బాణుడు చెప్పిన పదునాల్గు జాతులను బట్టి చూస్తే వారాయా వంశాలలో ఉద్భవించిన సుందరులే. వారిని దేవ భుజిష్యులుగా నిర్ణయించినారని అనిపించకమానదు. ఇది సంఘంలోని ఒకనాటి వేశ్యా సమాజ వ్యవస్థను సూచించిందనవలె.

మళ్ళీ ఇక ప్రస్తుతానికి వద్దాము -

పైపద్యంలో పినవీరన దుష్యంతునితో సంశయమెందుకు ఇప్పుడే వీరి మాటల వల్ల ఆమెనిజం పూతకడియానికి అది తేలిపోయినపుడు లోపలి రాగి బయట పడినట్లు నిజం బయట పడుతుంది కదా అనుకుంటాడు. కణ్వుడు బ్రహ్మర్షి కాబట్టి శకుంతల పైవేషం అతనికి చిహ్నమైతే ఆమె రాజర్షియైన విశ్వమిత్రుని కూతురు. కాబట్టి ఆపూత లోపలి రాగి ఆయనకు చిహ్నం అవుతుంది. రాగి ఎఱుపు. అది రాజసానికి చిహ్నం. కాబట్టి పినవీరన యొక్క ఈసోలిక ఎంతో మర్మజ్ఞమయిందనక తప్పదు. కాగా ఈ శకుంతలా ఘట్టంలో కాళిదాసుగారి ఊహలు మాతృస్వామ్యంపై నుండి పయనిస్తే పినవీరనగారి ఊహలు పితృస్వామ్యం పైనుండి వారివారి పేరులకు తగినట్లు పయనించినవి అనిపిస్తుంది.

మహాకవుల వాక్కుల్లో ఈ విధంగా నీటికొలది తామరవలె త్రవ్వినకొలది తత్వం బయటపడుతూ ఉంటుంది.

11. పినవీరన ధాతువాదం

సంఘంలో ఒకవైపు స్త్రీలు ఈవిధంగా నగలపై మోజుపడుతూ ఉంటే రెండోవైపు పురుషులు స్వర్ణసాధనపై ఆసక్తి చూపుతూ ఉండేవారు. స్వర్ణకారక విద్య ఒక హిందువులనే కాదు పారసీకులను గూడ విడువలేదు. దానిపై బోలెడంత శాస్త్రం ఏర్పడింది. అది కూడా పినవీరన నాటికి బహుళ వ్యాప్తిలోనే ఉన్నది. ఆయనదే ఆకావ్యంలోనిదే అయిన ఈపద్యాన్ని చూడండి. ఆవిషయం మీకే తెలుస్తుంది.

తే. అంతజూ జూడగా రాగికాంతి విడిచి

యల్లవల్లన నుడు రాజు తెల్లవయ్యె

రాగి బలుగట్టి సురస ప్రయోగమునను

ధాతువాదితో రజతమై తనరినట్లు

(3-156)

ఇదిగూడ చంద్రోదయ వర్ణనయే. “పశ్చిమాద్యామినీ యామాత్ ప్రసాద మినచేతసాం” ప్రకృతిలో సూర్య చంద్రోదయాస్తమయాలను చూస్తుంటే కవులు పరవశించి పోతుంటారు అని కళిదాసు అంటాడు.

సూర్యాస్తమయ చంద్రోదయ కాలాలు కవుల మనస్సులో కొత్త ఊహలు పల్లవించే కాలం. అందుచేతనే కాబోలు ప్రబంధాలలో సాయంకాల చంద్రోదయాలను వర్ణించనివారు లేరు. సాధారణంగా క్రొత్త ఊహలకు తెల్లవారుఝాము పరమాహ్లాదంగా ఉంటుంది.

పైపద్యంలో ఉన్నది పున్నమినాటి చంద్రవర్ణన. అతడుదయ సమయంలో ఎరుపుగా ఉండి తర్వాత తెల్లబడుతాడగదా! అది ఇతనికి రాగి సురస ప్రయోగంలో తన రంగును విడిచి వెండి రంగును పొందినట్లుగా అనిపించింది. బహుశః ఆకాలం నాటికి ఈధాతువాదుల బలం బాగానే పెరిగి ఉంటుంది.

ధాతువాదులలో వెండిని చేసేవారు, బంగారం చేసేవారు అని రెండువిధాలు. వారిద్దరికీ గూడ మూలద్రవ్యం రాగియే. దాన్ని వివిధ మూలికల రసాలతో, బొగ్గులతో కరిగించి ప్రయోగాలు చేస్తుంటారు. పై పద్యంలో రాగిని వెండిగా చేయటం చెప్పబడింది. పినవీరన పై పద్యంలో “రాగి బలుగట్టి సురస ప్రయోగమునను” అని చెప్పినాడు.

సురసం అంటే మంచురసం అనగా సిద్ధపరచుకున్న ఓషధీమూలకమైన రసం అని అర్థం ఉన్నా “సురస” అంటే సింధువారం అనగా వావిలి అని అర్థం. ధాతువాదంలో నల్లవావిలికి ప్రత్యేక స్థానముంది. అది భద్రాచలం అడవులలో ఉంది అంటారు. ఈవిధంగా ఇక్కడ ఈషదం సార్థకంగాను, మార్మికంగాను గూడా ఉంది.

అమరాబాదు చేవూరు పెద్దలక్ష్యయ్యగారి శ్వశురుడు ఆవంచ అంతయ్యగారు. ఆయనగారికి ఒక అన్నగారుండెనట. ఆయన బాల్యంలో దేశాలపై పోయి సన్యాసులలో చేరి బ్రహ్మచారిగానే మిగిలి చివరి దినాలలో తమ్ముని దగ్గరనే కాలం గడిపినాడట. ఆయన తమ్ముని చేరేనాటికి వెలగ పండంత పాదరసం ముద్దను తెచ్చినాడట. దాన్ని అవసరమైనపుడల్లా కొంత కరిగించుకుంటే వెండి అయ్యేదట. ఈయనను నేను చూడలేదుగాని మాయమ్మగారి మేనమామ కటుకం వేంకటేశంగారిని చూచినాను. ఆయన గూడ వెండిని చేసినాడట కాని దాన్ని ఎలా చేసినాడో ఆయోగం ఎవరికీ చెప్పలేదు. మా బంధువులలో నాగపూరు బ్రహ్మయ్యగారు బంగారం ఉండే మట్టిని కనుగొన్నారుగాని ఆయన గూడ దాని స్థలం మరెవరికి చూపలేదు. ఇటువంటి సంఘటనలు నాకాలంలో నేను విన్నాను కనుక పినవీరనగారి పైప్రయోగాన్ని బట్టి ఆయనకు రసవాదులతో లేదా రసవాదంతోనే పరిచయం ఉండేనోమో అని సందేహం కలుగుతుంది.

12. తొలిజంటకవులు పట్టిన ఒర - పెట్టిన వరవడి

బంగారాన్ని నన్నెవోడుని కాలం నుంచి పినవీరభద్రుని వరకు అందరూ ఒరపట్టి చూచినవారే కాని ఆఱిపిడి గీతలోని సౌందర్యాన్ని ఇంతవరకెవరూ దర్శించలేదు. దాన్ని నంది మల్లయ ఘంట సింగయ లొక్కరు మాత్రమే దర్శించినారు. ఆ పద్యాన్ని పరిశీలించండి. వీరు బంగారాన్ని కరగటం, పుటం పెట్టడం, ఒర పట్టడం బాగా గమనించినారు.

స్మరసమరంబునన్ పరవశత్వము నొంది మహేంద్ర నీలభా

స్వరమగు దానవాంతకుని వక్షముపై నొరగంట చక్కగా

నారిసిన హేమరేఖ వలెనున్న రమారమణీ లలామయీ

శ్వర నరసింహ భూపతి నివాసమునన్ పసియించుగాపుతన్. (వరా. 1-4)

రతికేళిలో అలసిపోయి పరవశత్వంతో అక్షీదేవి విష్ణువు యొక్క హృదయంపై తల ఆనించి అడ్డంగా శయనించింది. అప్పుడామె ఒరగంటిపై గీసిన బంగారు గీతవలె ఉందట.

“ఉపమా కాళిదాసస్య” అని సంస్కృతాభాణకం. ఉపమానం చెప్పటంలో కాళిదాసు కెవ్వరూ సమానం కాదని పైసూక్తి యొక్క తాత్పర్యం. ఉపమ చెప్పినవాడే ఉత్తమకవి యని నానుడి.

ఉపమానానికి ఎంతో ప్రకృతి పరిశీలన అవసరం. శ్రీమహావిష్ణువును కాటుక కొండలో నీలపర్వతంతో, మరకత పర్వతంతో పోల్చిన వారున్నారు. పోతనగారి ఈపద్యాన్ని తిలకించండి.

సీ. పరపీత కౌశేయ పరిధానకాంతి సం
 ధ్యాంబుదరుచినిచయంబుగాగ
 కమనీయ నవహేమ కలిత కిరీటంబు
 రమణకాంచన శిఖరంబుగాగ
 మానితమౌక్తిక మాలికారుచిసాను
 పతిత నిర్ద్వర పరంపరలుగాగ
 చెలువొందునవతులసీ దామకంబులు
 లలితత టౌషధీ లతలుగాక

తే.గీ. పరభుజంబులు నికటస్థవంశములుగ
 పదములంగణ పాద పత్రచయములుగ
 లలితగతినొప్పు మరకతా చలవిడంభి
 తాత్మదేహంబుగలుగు మహాత్ముహరిని (భాగ. 3-287)

మ. విలసత్కుండ లరాజసఖ్యమున నుర్వీ భృత్యమఖ్యాన్ సము
 జ్వలితో దార శిరో విభూషణ సహస్ర స్వర్ణకూటంబులన్
 సలిలావాసత చారు కౌస్తుభ విరాజద్రత్న గర్భంబునన్
 నలినాక్షుండు గనుంగొనంగ దగె మైనాకావనీ భృద్గతిన్. (భా. 3-292)

ఉ. హారకలాప పుష్పనిచయంబుల జంచదనర్పరత్నకే
యూర కరాంగుళీయక మహోజ్వల బాహుసహస్రశాఖలౌ
స్పారగ జూడ నొప్పి భువనాత్మక లీల నదృష్టమూల వి
స్ఫారిత భోగివేష్టిత విభాసిత చందన భూరు హాకృతిన్. (భా. 3-289)

చ. సలలిత శంఖచక్ర జలజాత గదా శరచాప ఖడ్గని
ర్మల రుచులున్ సువర్ణ రుచి మన్మణి కంకణ ముద్రికాప్రభా
వలులును తేజరిల్ల భుజ వర్గ మనర్గళ కాంతియుక్తమై
విలసిత కర్ణికార పృథివీరుహమున్ బురుడింప బట్టుగన్. (భా. 4-164)

అని ఈవిధంగా శ్రీమహావిష్ణువును పర్వతాలతో, వృక్షాలతో పోల్చినవారున్నారు. కాని అతనిని ఒరగల్గుతో పోల్చినవారు వీరుతప్ప మరొకరులేరు.

ఈనంది ఘంటలజంట ఈశ్వర నరసింహరాయల ఆస్థానంలో ఉన్నవారు. రాజాలయొక్క అంతఃపురాలలో స్వర్ణకారులుండటం పరిపాటియే కాబట్టి వీరు తరుచుగా వారుచేసే పనిని గమనిస్తుండేవారనవచ్చు. లేకుంటే లక్ష్మీదేవిని ఈవిధంగా పోల్చటానికి ఉపమానం వారి ఊహకు తట్టడమే ఒక అద్భుతం. బహుశః ఆనాడు వారు బంగారం వరను పరీక్షించటంలో నిపుణులై ఉండేవారేమో! స్వర్ణకారుల్లోనేగాక ఇతరుల్లో గూడ అటువంటి వారుండటం వింతయేమీ కాదు. గత శతాబ్దంలో తెలకపల్లిలో మొహియుద్దీన్ సాహెబ్ అని ఒక బంగారు వ్యాపారి ఉన్నాడు. ఆయన విద్యావంతుడేమీ కాదుకాని ఒరనుచూసి దానిలో నికారసు ఎంత ఉందో కచ్చితంగా చెప్పగలిగేవాడు.

పై పద్యంలో నంది ఘంటల జంట లక్ష్మీదేవి ఈశ్వర నరసింహ భూపతి నివాసంలో (ఎల్లపుడు) నివసించుగాక! అని అంటారు. కాబట్టి దీన్నిబట్టి ఆయన భవనంపేరు ముకుందవిలాసం లేదా రమావిలాసం వంటి ఏదైనా విష్ణువాచకమో లేదా లక్ష్మీవాచకం అయి ఉంటుందేమోననిపిస్తుంది. ఇంటికి నల్లనరపు రాయివాడకున్నా కొన్ని ప్రాంతాలలో దాని వాడకం గూడ ఉంది. అందుచేతనే కవులు ఆయన మేడను నల్లనివాడైన విష్ణువుతో పోల్చినారేమో గూడ. లేదా దానికెక్కడైనా మహేంద్ర నీలమణులు తాపబడి ఉండేవేమో కూడ.

శ్రీ సుహానిష్ఠువును ఒరగంటితో పోల్చినవారిలో సాయప వేంకటాద్రి నాయకుడొకడు. ఆయన లక్ష్మీదేవిని

ఉ. కాంతు భుజాంతరంపు టొరగంటికి చొక్కపు నక్కుకైవడిన్
గంతుని తల్లియెంత యొడికంబు వహించెడు జూడుడిన్నిశా
టాంతకు దృశ్యమాన హృదయాంబుజ కర్ణికయో యనంగద
త్కాంతి సరోవరోపచిత కాంచన బాల మరాళికా కృతిన్.

(సకల జన సంజీవనం-ఆ.4-91)

విష్ణువు యొక్క ఒరగల్లు అనే హృదయానికి లక్ష్మీదేవి దానిపై ఉన్న బంగారు బిల్లవలె ఉన్నది అని అంటాడు. ఇదిగూడ అద్భుతమైన ఊహనే. లక్ష్మీ విష్ణువు యొక్క ఎదపై ఉంటుంది కాబట్టి ఈసోలిక గూడా ఎంతో మనోహరంగా ఉంది అనవలె. అంతేకాక ఆమె ఇంకా ఆయన హృదయ కమలంలోని కర్ణికవలె ఆమె యొక్క బంగారుకాంతి బంగారు హంసపిల్లవలె ఉన్నదట.

లక్ష్మీ బంగారుసర్పం కలది కాబట్టి ఆమెను కమలం నీవర్ణంలో ఉన్నా దానిలోని కర్ణికమాత్రం సున్ను రంగులోనే ఉంటుంది కాబట్టి కమలకర్ణికతో పోల్చటం అపూర్వమే గాక సముచితంగాడు.

ఈవిధంగా విష్ణువును ఒరగల్లుతో పోల్చినవారు ఆంధ్ర సాహిత్యంలో ఈ ఇద్దరే కనిపిస్తున్నారు.

13. వారే పెట్టిన పూదె పుటం

చ. ఇట రణరంగనర్జిత హయినటి దుర్జయ భూమిపాల ధూ
ర్జటి ఎఱుమన్ను బూసిన హిరణ్యపు బూదియ దెచ్చి వన్నెదా
ల్పుటకు నిజవ్రతాప శిఖిలో బడవైచిన రీతిక్రాత్రన
త్తుట నివిడంబుగా గలయ దోగిన మేరువు డిగ్గిశాంతుడై (ఆ. 3-62)

(వరాహ-నందిమల్లయఘంటసింగయ)

ఇది దుర్జయుడనే మహారాజు మేరువుపై గల దిక్పాలక పట్టణాలపై దండెత్తిన వర్ణన. అతడు విద్యుత్ప్రభా సుప్రతీక మహారాజుల కుమారుడు. దుర్వాస సుహార్షి వరంవల్ల కలిగినాడు. అతని జననం వినగానే ఆమహార్షి వచ్చి ఒక యజ్ఞంచేసి ఆ కుమారుని వెంటనే షోడశ వర్షప్రాయుని జేసి సమస్త శాస్త్రాలు నేర్పినాడు.

సుప్రతీకుని రెండవ భార్య కాంతిమతి. ఆమె ప్రద్యుమ్నుడనే కుమారుని కన్నది. అతడుగూడ యువకుడైనాడు. అప్పుడు తండ్రి దుర్జయునికి పట్టాభిషేకం చేసి ప్రద్యుమ్నుని అతనికి మంత్రినిజేసి తాను తపోవనాలకు వెళ్ళినాడు. అనంతరం దుర్జయుడు దిగ్విజయానికి బయలుదేరి దిక్పాలకులు తమకెందుకు కప్పంగట్టరని వారి పట్టణాలపై దండెత్తగా ఇంద్రునితో సహా వారందరూ చిత్తుగా ఓడినారు. ఆ సందర్భంలోనిది పైపద్యం.

ఆయుధ్ధంలో అతడెక్కిన అశ్వం క్రొత్త నెత్తుటిలో దట్టంగా తడిసి వన్నెతక్కువ బంగారపు పూదెను పుటం పెట్టటానికి విశ్వకర్మ దట్టంగా ఎఱ్ఱమన్ను పూసినట్లయింది. ఇది దీనిలోని ఉపమానం.

విజయనగర కాలం స్వర్ణయుగం కనుక ఆనాడు స్వర్ణకారులకు గిరాకి బాగానే ఉండేది. అందువల్ల అప్పటి రాజకుటుంబీకులు తమ నగరిలోనే వారితో దుకాణం పెట్టించుకొని నగలు చేయించుకునేవారు. అప్పటికింకా దింపు బంగారాన్ని మేలిమి చేయటానికి ఈనాటివలె తేజాబులేదు. కనుక వారు దాన్ని మేలిమి చేయడానికి పుటం పెట్టడం ఒక్కటే శరణ్యంగా ఉండేది.

పుటం పెట్టటానికి బంగారాన్ని పలుచని రేకులుగా చేసి వానికి చిక్కని చింతపండు పులుసు పట్టించి అది ఆరిన పిమ్మట దానిపై దట్టంగా ఎఱ్ఱమన్ను పూసి వాటిని పుటంకొరకు సిద్ధం చేస్తారు. ఇట్లాకాక ఒక్కొక్కపుడు బంగారం పూదెనే రేకులుగా చేయకుండా నేరుగా అట్లాగే పుటం పెడతారు. రేకులైతే పుటం తొందరగా కాలుతవి. ముద్ద అయితే నిదానంగా కాలుతుంది. ఇది వానికిగల భేదం.

పై పద్యంలో పూదెపుటం చెప్పబడింది. పుటం పెట్టే అపుడు పూదెకు గూడ చింతపులుసు పులమటం, ఎఱ్ఱమన్ను దట్టంగా పూయటం మామూలే.

ఈ నందిమల్లయ పుంట సింగయలు ఎప్పుడు రాజాస్థానంలో ఉండేవారు కాబట్టి అక్కడ పనిచేసే స్వర్ణకారులతో వీరికి పరిచయం గూడ బాగానే ఉండి వారి వృత్తిని బాగా పరిశీలిస్తూ గూడా ఉండేవారు. అంతేగాక బంగారాన్ని పుటం పెట్టటం గూడా బాగా చూసి ఉంటారు కాబట్టి వారు పైపద్యంలో నెత్తురులో బాగాతడిసిన గుట్టానికి ఎట్టుమన్ను పూసిన ఈబంగారుపూదెను ఉపమానంగా తీసుకున్నారు. సాధారణంగా యుద్ధంలో గాయపడి శరీరమంతా నెత్తురు నెత్తురైన వారిని పూచిన మోదుగులతో పోల్చటం సంప్రదాయం. కాని వీరు దాన్నికాదని పైపద్యంలో తమ లోకజ్ఞతను ప్రకటించినారు. దానిలో వారు గ్రహించిన ఉపమానోపమేయాలకు అశ్వం, సుసర్లం అనే రెండు అగ్నితత్వానికి సంబంధించినవే కనుక వానికి తత్వప్రకారంగా ధర్మం సరిపోయింది. అది అద్భుతంగా గూడా ఉందిగాని నెత్తురులో తడిసిన అశ్వానికి ఎట్టుమన్ను పూసిన బంగారుపూదె ఆకారాన్ని అనుసరించి అల్పపమ అవుతుంది అనవలె. అంతేకాక దీనిలో వారు దుర్జయుని అశ్వాన్ని హయినాటి అని స్త్రీలింగం చేసినారు. కనుక అప్పుడా అశ్వం పురుషవశువుగాక పెంటిదవుతుంది.

గుట్టాలను స్వారికొరకుపయోగించటం మామూలు. ఒక్కొక్కప్పుడు బరువులు మోయటానికి గూడ వాడుతారు కాని పైపద్యంలో దుర్జయునివంటి వీరుడు దేవతలపైకి యుద్ధానికి వెళ్లుతు అతడు పెంటి గుట్టాన్ని ఎక్కి వెళ్లినాడనటంలో భౌతికత్యం కనిపించదు. ఇక పద్యంలోని పదచ్ఛేదం గమనించండి.

రణరంగవర్తిత హయినాటి - దుర్జయ భూమిపాల ధూర్జటి - ఎఱమన్ను బూసిన హిరణ్యపు బూదియదెచ్చి - పన్నెదాలుపుటకు - నిజప్రతాప శిఖిలో బడవైచిన రీతి - క్రొత్తనెత్తుట నిబిడంబుగా - గలయదోగిన - అనేది ఇందులోని పదవిభాగం.

దుర్జయ భూమిపాల ధూర్జటి అన్నప్పుడు దుర్జయావనీశ్వరుడు అని చెప్పుకుంటే హిరణ్యపు పూదియదెచ్చి శిఖిలో బడవైచినవారెవరు? ఇక్కడ కర్త కనిపించదు. ఆవిధంగా గాక దుర్జయ భూమిపాలుడు అని పద్యాన్ని అక్కడికే ఏలాగో సమాసం కుదిరించి విరుచుకుంటే ధూర్జటి ఎఱమన్ను బూసిన హిరణ్యపు బూదియదెచ్చి - అని ఆపూదెకు ధూర్జటి కర్తఅవుతాడు కాబట్టి అతడు హిరణ్యపు పూదెను పుటం పెట్టడం లోకసంప్రదాయంగాదు.

ఇక్కడ అతడు ఒక రసవాద సిద్ధుడుగాని లేదా స్వర్ణకారుడుగానియే కావలె. పుటంబెట్టేది బంగారుపూదె కాబట్టి రససిద్ధునికంటే ఇక్కడ అతడు స్వర్ణకారుడు గావటమే సముచితం. ధూర్జటినే స్వర్ణకారునిగా జేయటానికి విశ్వకర్మల యొక్క సంప్రదాయ సాహిత్యం అంగీకరించదు. వారి మతం ప్రకారం సూర్యుడు విశ్వజ్ఞ బ్రహ్మగాని ధూర్జటిగాడు. శివుడు వారిమతప్రకారం కమ్మరి కనుక అతనికినుముతోనే గాని బంగారంతో సంబంధముండదు.

ఇక మూడవ అనాచిత్యమేమనగా ఆఅశ్వం ఎఱుమన్న బూసిన పూదెవలె అయింది. ఎఱుమన్న బూసిన పిమ్మట ఆపూదెను అగ్నిలో పడవేస్తారు. కాని ఇక్కడ కవులా అశ్వాన్నే అగ్నిలో పడవేసినట్లు అన్నారు. కాని అగ్నిలో పడవేయటంగాదు. అగ్నిలో పడవేయటానికి ఎఱుమన్న బూసినట్లు అని ఉండవలె. ఇక్కడ ఉపమకు విశేషణాలు వెనుకముందయినవి.

అంతేకాక కవులిందులో హిరణ్యపు పూదెను పడవైచే అగ్నిని నిజప్రతాప శిఖిలో బడవైచినరీతి అని చెప్పినారు. వీరుడు తన శత్రువులను నిజప్రతాప శిఖిలో పడవేయగలడుగాని తానెక్కిన అశ్వాన్నే ఎట్లా పడవేయగలడు. ఈవిధంగా కవులిందులో ఒక అపూర్వమైన ఉపమను గ్రహించి ఉపమేయోపమానాలకు తాత్వికంగా సమానధర్మం సాధించినా తక్కినవిషయాలలో మాత్రం ఈఅలంకారం ఎంతో అనాచిత్యాన్ని మూటగట్టుకొన్నది.

ఆంధ్ర సాహిత్యంలో అశ్వాలనుగాక కత్తులను అసీనటి అనే సంప్రదాయం ఉంది గాని హయినటి ఆవిధంగా దిద్దరాకుండ యతిస్థానంలోను అదేవిధంగా ధూర్జటి శబ్దం ప్రాసస్థానంలోను కదిలించరాకుండా నిలిచి పద్యాన్ని సవరించే అవకాశం లేకుండా పోయింది. దీనికి పాదసూచికలో ఏపాఠభేదాలుగూడలేవు. పైకి చదువటానికి ధారకుగాని పదప్రయోగానికిగాని పద్యాలు బాగానే అనిపించినా మహాకావ్యాలలోనే కొన్ని పర్యాయాలీవిధంగా అర్థసమన్వయంలేని లేదా కుదరని పద్యాలు కవుల నోట దొర్లుతూనే ఉంటవి.

14. వీరు పెట్టించిన బంగారుకొలిమి

అంతఃపురంలో ఉండే సొన్నారులు రాణివాసాలకు రకరకాల ఆభరణాలు చేస్తుంటారు. కాబట్టి వాటిని కపులు బాగా గమనించి ఉంటారు. అందుకు మరో నిదర్శనం చూడండి.

మ. సుమనశ్చాపుని రాణివాసమునకున్ సొమ్ముల్ని నిర్మించుచు
త్సమునన్ విచ్చినమెట్ట తమ్మి కమటానన్ కేసరాంగారము
ధ్వమునన్ వైచిన కర్ణికా కనకమున్ తన్వీరజః కేలపుం
జమునర్తింపగ రంగడున్ గనుము కూజద్భుంగ నాడింధముల్

(నరా. 3-91)

ఇది హేమి ప్రహేలి కూతురైన సుకేశి, మిత్రకేశి అనే యువతులతో ననవిహార సందర్భంలో చెలికత్తెలు చెబుతున్న మాట. వారికి తామరల్లో ఝంకారంతో తిరుగుతున్న తుమ్మెదలు బంగారం కరుగబెడుతున్న స్వర్ణకారులవలె కనిపించినవి.

పూర్వం స్త్రీలకు ఈనాటివలె వివిధ వ్యాసకాలు లేవు. అందునా విజయనగర కాలం చరిత్రలో స్వర్ణయుగం కాబట్టి ఆనాటి స్త్రీలకు బంగారు నగలు, బట్టలపై తప్ప మరోవానిపై చింత ఉండేది కాదనవచ్చు. అందుచేత 'యద్భావం తద్భవతి' వారికి ననవిహారం చేస్తున్నా మనస్సంతా అంతఃపురంలోని స్వర్ణకారులు చేస్తున్న నగలపైనే ఉండేది. అందుచేత చెలులు తమ రాకుమారికలతో

'చెలీ! తుమ్మెదలనే సొన్నారులు మన్మథుని రాణివాసానికి సొమ్ములు చేయటానికి వికసించిన మెట్టతామరలనే కుంపటిలో కేసరాలనే నిప్పులలో కర్ణిక అనే బంగారం ముద్దను పుప్పొడి అనే మంటనడుమ వేసి కరుగుతున్నారు చూచినావా!' అని చెబుతున్నారు.

ఈకాలంలో సరోవరాలలో ఉండే కమలాలే కాని ప్థలకమలాలు దేశంలో కనిపించవు. అవి హిమాలయాలలో ఉన్నవి అంటారు. కేదారంలో ఆలయ పూజారులు వాటిని స్వామి ప్రసాదంలో ప్యాక్ చేసి యిస్తుంటారు. కాని ఆనాడు తోటలలో మెట్టతామరలు గూడ ఉండేవేమో! ఆ వికసించిన ఎర్రతామరలు "హాసంతి" అనగా

ఎర్రగా కణకణలాడుతున్న కుంపటివలె అందలి కేసరాలు జ్వాలలవలె వానినడుమ ఉన్న కర్ణిక కరగటానికి ఉంచిన బంగారంవలె వారికి కనిపించింది. ఇది కూడ ఒక అద్భుతోపమనే. మనకు 'కుంపటిలో తామర' అనే జాతీయం ఉంది కాని యిక్కడ తామరనే వారు కుంపటి చేసినారు.

కమటం అంటే అగసాలివారి కుంపటి. ఇది కమర రూపం. పూర్వం ఈ కుంపటి కూర్మపీఠంవలె ఉండేది. కాబట్టి దానికి కమరమనే పేరు రూఢి అయింది. లోహాలు కరగటానికినాడు రకరకాల కొలుములు వచ్చినవి కాని పూర్వం ఏలోహమైనా సాన్నారులు కుంపటిలోనే గొట్టాలతో ఊదుతూ కరిగించేవారు కాబట్టి కవులీ పద్యంలో తమనాటి స్థితిని చూపించినారు.

15. కట్టెల సంచి

సాన్నారులు తాము చేసినంత కాలం పని చేసి సాయంకాలం కాగానే అంగడి కట్టేస్తారు.

అప్పుడు వారు కవితలసంచి ఎలాకడతారో సాయంకాలం ముకుళించే పద్మానెపంతో ఈకవులిట్లా చూపించినారు.

కం. అకరువు మచ్చులగుదిక,

ర్లికాసు వర్ణంబు మధుపనికషముగలత

మ్మికవిల సంచిదివననై

శ్యకులాగ్రణి వాయిగట్టె సంధ్యావేళన్.

(వరా. 4-138)

పూర్వం వ్యాపారులంతా సాధారణంగా సాయంకాలం కాగానే తమ వ్యాపారం మాని డబ్బుల సంచులు వాయి కట్టేవారు.

ఇందులో కాలమనే వైశ్యుడు కేసరాలనే మచ్చుల గుది, కర్ణిక అనే బంగారుముద్ద, తుమ్మెద అనే ఒరగల్లు లోపల వేసి, తామర అనే కవితలసంచి కట్టినాడట.

తుమ్మెదలు మకరందానికి మరిగి ప్రొద్దెరుగకుండా తామరలో ఆలాగే నిలిచిపోవటం సూర్యాస్తమయంతో తామరలు ముడిగి తుమ్మెదలు వానిలోపలనే చిక్కి

రాత్రి అంతా పశ్చాత్తాపపడటం కని సమయాలలో తరచుగా కనిపిస్తుంది. కనుక తామరలో చిక్కిన తేటిని నల్లనిది కాబట్టి దీన్ని నికషంతో పోల్చటం ఎంతైనా సమంజసం. స్వర్ణకారుల కట్టెలసంచిలో మచ్చులగుది నికషమే కాక యింకా ఏదేని ఉంటాయో కదిరీపతి తన శుకసప్తతిలో

ఉ. మైనపుటుంట వల్వగల మచ్చుల చాళ్లొరగల్లు కట్టెలున్
తూనిక నాలుగేన్నోరల లోదగు వట్రములోన నున్న నా
నా నగరోద్భవంబులగు నాణెములుండెడు సంచి గొంచు బే
రానకు వచ్చు నన్నయ ధురంధరు డంగడికిన్ గణింపగన్. (శుక.అ.1-512)

అని తననాటి కట్టెలసంచి చూపినాడు. ఈ సంచి నాలుగుపాదాలతో ప్రత్యేకంగా కుట్టేవారు. పూర్వం నా చిన్నతనం నాటివరకు మావారిలో అందరిదగ్గరా ఈ సంచులే ఉండేవి.

కని ఈ సద్యంలో కనిలసంచి కట్టినవాడు వైశ్యుడని చెప్పినా అతని సంచిలోని సామగ్రి అంతా స్వర్ణకారులదే కాబట్టి అతడు వైశ్యులూగ్రణి గాక వైశ్యులూగ్రణి కావచ్చుననిపిస్తుంది.

బంగారు న్యాపారం చేసే వైశ్యులుండరని కాదు. కాని ఈ కనిల సంచి స్వర్ణకారుల కట్టెలసంచియే కావాలి. పూర్వం విశ్వబ్రాహ్మణులందరి యిండ్లలో కట్టెల సంచులుండేవి. కట్టె అంటే తూనిక కొరకు కట్టుకున్న రాయి.

కట్టె కట్టుకోవటం అంటే తులం, అరతులం ఇట్లా తూనికకు రాయిని సరిచేసి నిర్ధారించుకోవటం అని తాత్పర్యం. ఈ కట్టెల సంచిలోనే ఒరరాయి కూడ వానితోపాటి ఉండేది. కాబట్టి పై సద్యంలోని వైశ్యులూగ్రణి - వైశ్యులూగ్రణి అగునా! అలోచించవలె.

వైశ్య = విశ్వబ్రాహ్మణ సంబంధమైన. కులూగ్రణి, కులశ్రేష్టుడు అని వైశ్య కులూగ్రణికి గూడ అర్థం కుదురుతుంది. కనిగారు చూపిన కనిలసంచిని బట్టి ఇక్కడ ఈ అర్థం ఊహించవలసి వస్తుంది. ఈ విధంగా ఈజంట్ కవులు తమకావ్యంలో స్వర్ణకారుల దినచర్యను బంగారం వరపట్టి చూడటం మొదలుకొని దాన్ని పుటం పెట్టడం, కరగటం, నగలు చేయటం, సాయంకాలానికి సంచికట్టడం వరకు సమగ్రంగా తెలిపారు.

16. తమ్మిలోని తుమ్మెద

మకరందానక్తమైన తుమ్మెదలు పద్మాలలో వ్రాలి సాయంకాలానికి అది ముకుళించగా దానిలో చిక్కటం ఒక కావ్య వస్తువుగా ఉంది. దీనిపై భృంగ పంచకం అనే చక్కని శృంగార పంచకం ఉంది.

ఉ. మాయురె భృంగమా వికచ మల్లికలన్ విడనాడి తమ్మిలో
నీయెడ పూపురేనియలు నింపు జనింపగ గ్రోలుచుండియున్
పోయెదనన్న భ్రాంతినిను బొందెడి రాజుదయించె నిప్పుడి
తోయజ పత్రముల్ వరుసతో ముకుళించె చలింపకుందుమా?

చ. అళికులవర్య పద్మ ముకుళాంతర మందున నుండజాలకన్
చలనము నొందనేల నవసారస మిత్రుడు రాకయుండునా
తొలగక నిందెయుండు మిక తోయజ వైరి స్థిరంబె రాత్రియా
కలవరమేల తమ్మితుది గానక నూరక యూరకుండుమా

చ. అళినీతత్తర మేల జేసెదపు నీయాత్మేశుడా భృంగమున్
జలజానక్త మరంద పానవశుడై పానందుడై యున్నవా
డులు కిం తేనియులేదు నీవుడుగుమా చల్వొప్పుగా చింతనీ
చెలుపుండున్ బరతెంచురేపు చెలి రాజీవంబు పుష్పించినన్.

అనగా అనగా ఒక రాజుగారున్నారు. ఆయన రాణిగారు వెలిరుచుల పిట్ట. ఒకనాడు రాజుగారు వేటకు వెళ్లగా తన ప్రియుడైన మంత్రిగారిని పిలిపించుకున్నది. వారిద్దరు ఆనందంలో మునిగి తేలుతూ ఉండగా అక్కడ రాజుగారు మార్గమధ్యంలో అవశకునం కలిగి తిరిగి వచ్చినాడు. అప్పుడు చెలులది హెచ్చరించగా ఆమె తన ఉపవతిని ఒక రహస్యస్థానంలో దాచింది. అప్పుడు అది రాజుగారు పసిగడతాడేమో! ఏలాగ! తననేలాగైనా బయటికి పంపితే బాగని అతడు లోపల తత్తరపడసాగినాడు. అప్పుడు రాణిగారతని నూరార్చటానికి దాసిని నియోగించింది. రాచవారి దాసీలిబు వంటి కార్యాలలో మంచి ఘటికలై ఉంటారు. కాబట్టి ఆమె రహస్యస్థానంలో

తత్తరపడుతున్న మంత్రినుద్దేశించి తామరలో చిక్కిన తేటినెపంతో మొదటి రెండు పద్యాలు చెప్పింది.

ఆలా ఉండగా కొంతసేపటికి తన సతిని వెతుక్కుంటు మంత్రిగారి భార్య వచ్చింది. అపుడామెను గురించి మూడవ పద్యం చెప్పింది.

భృంగపంచకమని పేరున్నా ఇవి నాలుగే పద్యాలు లభిస్తున్నవి. వానిలోగూడ పైమూడు పద్యాలలోనే భృంగపరమైన అన్యపదేశం ఉంది.

ఈ పర స్త్రీ వ్యామోహాన్ని గురించి ఒక కవి కుమారుడు

బంగరు బొంగరాలకుచ భారమునన్ భృతి భీతి జెందుసా
రంగమువంటి నేత్రములు రాక సుధాంశుని బోలుమోముతో
నంగజు కేళికింజమ నిజాంగనలుండగ జారచోరవా
రాంగనలందు బుద్ధి కమలాసను డిచ్చుటదేమి చిత్రమో

అని ఆశ్చర్యాన్ని ప్రకటించినాడు.

17. రాయలు కట్టించిన కరువులు

ఆంధ్రకవులలో శ్రీకృష్ణదేవరాయలు సాహితీ సమరాంగణ సార్వభౌముడు. కత్తితో చేసే యుద్ధంలో ఎంత నేర్పరియో, కలంతో వ్రాసే కావ్యరంగంలోగూడ అంతే నేర్పరి. తాను మలయకూట ప్రాసాదంలో విహరిస్తున్నా మానవులలో ఆయన దర్శించని మనఃప్రవృత్తి వృత్తిలేదు. అందుకు నిదర్శనాలు చూడండి :

ఆంధ్ర కవితా శారద గళంలోని ఆముక్త మాల్యదయైన ఆముక్త మాల్యదనుండి

సరియగు నిట్టి వెట్టవివి సర్వము నంచట మీదిస్పృహకై
శరధిస దిజ్జరు జ్వలిత చండతరాతప వహ్నినారగా
కరువుల జాండు పీనిపయి గట్టెన నంగను పట్టె వచ్చెలున్
కరికిరి కాసరాంగముల గప్పిన రొంపులు నంటియారగన్ (ఆ. 2-247)

ఇది గ్రీష్మవర్షన. దీనిలో కవి దాని స్రతాపాన్ని తెలుపుతాడు.

వేసవిలో పండులు, దున్నలు, ఏనుగులు ఎండతాపానికి తట్టుకోలేక మడుపులలో పడిపారలాడుతుంటవి. అప్పుడు వాని శరీరం నిండా బురద అంటి అవి బయటికి రాగానే పూతవేసినట్టుపట్టి ఆరిపోతుంది. కాబట్టి ఆపూత ఎట్లా ఉందో చెప్పటం పైపద్యంలోని విశేషం.

ఈఋతువులో విగ్రహాలు పోతపోసే త్వష్టబ్రహ్మలకు పని బాగా సాగుతుంది. వారు ప్రతిమలను మొదట మైనంతో సిద్ధం చేసి వానిపై తాము తయారు చేసుకున్న పోతమట్టితో పలుచని పూతవేస్తారని ఇంతకుముందే చెప్పినాను. అది ఆరిన పిమ్మట దానిపై మళ్ళీ ఇంకోపూత వేస్తారు. ఇట్లా అది ఆరగా ఆరగా పూతలు వేస్తూ దాన్ని ఒక గట్టి మూసగా చేస్తారు. ఆమూసకు కరువు అని పేరు.

ఇప్పటి పరిస్థితులు వేరుగాని పూర్వం పోత పనివారికి కరువులు వడివడిగా ఎండటానికి వేసవియే అనుకూలంగా ఉండేది. రాయలవారు ప్రతిమలపై కట్టే ఈ కరువులను బాగా గమనించి ఉంటాడు. కాబట్టి పై పద్యంలో “పండులు, దున్నలు, ఏనుగుల శరీరాలకంటి ఆరిపోయిన బురద బ్రహ్మ అనే త్వష్ట ఈవెట్టకీ జాతి నశించిపోయేటట్లుంది. ఇవి నామరూపాలు లేకుండాపోతే మళ్ళీ ఈలాటి శరీరాలు ఎట్లా నిర్మించవలెనని కంచరులు మైనం బొమ్మలపై కట్టిన కరువులవలె ఉంది” అంటాడు.

శిల్ప మార్మికమైన యిట్టి ఊహ రావటం కవికి ఆపనిని సంపూర్ణంగా చూస్తేనేగాని అవగాహనకు రాదు. ఆంధ్ర సాహిత్యంలో కరువుల నీవిధంగా యింకా పేర్కొన్నవారున్నా నన్నెచోడునివలె, రాయలవలె వానిని సూక్ష్మేర్వికతో చూచిన వారరుదు.

18. ఆంధ్రభోజని అతుకు

గ్రీష్మం వెళ్లగానే వర్షరుతువు వస్తుంది. అప్పుడు ప్రారంభంలో ఆకాశంలో ఎక్కడనో ఒక గద్దంత మబ్బు తునక కనిపించింది. అది వేసవిలో కాలుతున్న అడవుల నుండి లేచే నల్లని మసితో కూడిన పొగలతో పుష్టిమంతమౌతుంటది కాబట్టి అప్పుడు దృశ్యం ఎట్లా ఉంటుందో చిత్తగించండి.

అలపర్జన్యడు భానుడన్కొలిమిలో నభంపు పెన్కొప్పరన్
 జలమాగన్ పిడుగుక్కు జాత్యపు టయస్కాంతంపు నత్తున్కలో
 పల జూపన్ మహిమీది లోహరజముల్ పైజర్వెనా లేచెవా
 త్యలప్రాగ్ధావ ముషుల్ మొదలగ్రద్దంతై దివిన్లేచినన్ (ఆ.3-80)

వేసవిలో గృహస్థులకు స్నానానికి వేస్నీటి అవసరం ఉండదు కాబట్టి నీరుకాచుకునే కాగులన్నీ తీసి మూలకు వేసి వర్షాకాలంరాగానే వాటిని మళ్ళీ బయటికి తీస్తుంటారు. ఈలోపల అవి తుప్పుపట్టి లేదా మోర్చెందిని బెజ్జాలు పడుతుంటవి. అప్పుడు వాటిని వారు కమ్మరి దగ్గరికి కొని వెళ్లి అతికించుకుంటూ ఉంటారు.

కమ్మరి ఆకాగులకు మళ్ళీ ఇనుపముక్కలు వేసి అతుకుతుంటాడు. ఎవరైనా కాస్త గట్టి తునక వేయవయ్యా అంటే ఆకాగుకు అయస్కాంతం అంటుగల ముక్కను వేస్తుంటాడు. అప్పుడది అయస్కాంతం కాబట్టి దానిలో అంతవరకు రాలి ఉన్న ఇనుపరజం లేచి ఆముక్కకు అంటుకుంటూ ఉంటుంది. రాయలు ఎక్కడో దీన్ని బాగా చూచి ఉంటాడు. కనుక “వేసవిలో గట్లు కాలి లేచే పాగలను వర్షాకాలం అనే కమ్మరి, ఆకాశమనే కొప్పరను, సూర్యుడనే కొలిమిలో కాచి, దానికి నీళ్లుకారకుండా పిడుగు అనే అయస్కాంతం ఉక్కుతునకను అతుకుతూ ఉండగా దాని ఆకర్షణకు కొలిమిలో పైకి లేచిన ఇనుపరజం వలె ఉన్నవి” అని పై పద్యంలో నిరూపిస్తాడు. ఇనుపరజం నల్లగా ఉంటుంది. పాగకూడ నల్లగా ఉంటుంది. ఇనుప రజం పైకి లేచి సజాతీయమైన అయస్కాంతపు ఇనుమును పట్టుకుంటుంది. ఆలాగే పాగలు కూడా పైకి లేచి తమకు సజాతీయమైన మేఘాన్ని పట్టుకుంటవి. ఈ విధంగా ఇందులో ఉపమేయోపమానాలకు సమాన ధర్మం సరిగా పొసగుతుంది. కాని ఇనుపకాగుకు అయస్కాంతపు ముక్కతునకను అతుకుగా వేయరు. ఇది యిందులోని అసంగతం. ఒకవేళ అయస్కాంతపు అంటుగల ముక్కను వేసినా అది కొలిమిలో కాగేవరకు దానిలోని అయస్కాంతం నిలువదు కాబట్టి కవులు లౌకికోపమానాలు వాడే అప్పుడు ఎంతో సూక్ష్మ పరిశీలన అవసరం అనిపిస్తుంది.

19. కృష్ణరాయలచుంకృతి

వర్షర్తువు వెళ్ళగానే శరత్తు వస్తుంది. అప్పుడు సరోవరాలకు అలంకారమైన రాజహంసలు కైలాసంలోని మానస సరస్సు నుండి లేచి క్రౌంచపర్వత రంధ్రంగుండా బారులు బారులుగా క్రేంకారాలతో ఆర్యావర్తంలోని సరస్సులోనికి వచ్చి వాలుతూ ఉంటవి. ఆదృశ్యాన్ని రాయలు

హెచ్చిన మైత్రీ పద్మినులకెల్ల ఘనాత్య యకారకుండు సా
మృచ్చు పడంగ జేయుటకు నైయలక్రౌంచనగంబు పేరిక
మృచ్చు ననీడుశర్వగిరి యందలి వెండి సలాక పిండునా
వచ్చిమరాళ మాలికలు వ్రాలెకొలంకుల వక్త్రచుం కృతిన్ (ఆ. 4-148)

అని ఈపద్యంలో మరో బొమ్మను కట్టించినాడు. శరదృతువు రాగానే ప్రజల కందరికి తమకృషి ఫలం చేతికందుతుంది. కాబట్టి అప్పుడు వారానందంతో ఉండి అలంకారప్రియులై నగానట్రా చేయించుకోవటంలో నిమగ్నులౌతారు కాబట్టి అప్పుడు స్వర్ణకారులకు గిరాకులు బాగా సాగుతవి అందువల్ల

“శరత్తు అనే స్వర్ణకారుడు పద్మినులకు - పద్మినీ జాతి స్త్రీలకు - సొమ్ములు చేయబూని కైలాసం వెండికొండ కాబట్టి అక్కడ నుండి వెండిని తీసుకుని క్రౌంచ పర్వతం అనే కమ్మెచ్చు నుండి తీగలు లాగుతున్నట్లుగా దాని రంధ్రం నుండి వచ్చే హంసల బారులు కనిపిస్తున్నవి” అని పైపద్యం యొక్క తాత్పర్యం.

ఈపద్యంలో రాయలు గ్రహించిన ఉపమానోపమేయాలలో వెండి తెల్లనిది, హంసలు తెల్లనివి, కమ్మెచ్చు నల్లనిది కాబట్టి క్రౌంచపర్వతం గూడ అటువంటిదేకావలె. కాగా ఈ పద్యంలో మరాళ మాలికలు వ్రాలె కొలంకుల వక్త్రచుంకృతిన్ అని హంసలయొక్క చుంకారం చెప్పినాడు.

స్వర్ణకారులు వెండిగాని బంగారంగాని తీగలులాగే అప్పుడు కూర్చుని కాళ్లు చక్కగా చాపి జోడించుకుని కమ్మెచ్చును మడమల కానించుకుని దాని రంధ్రాలనుండి ఎక్కించే తీగను పట్టుకారుతో పట్టిరెండు చేతులతో బలంగా తమవైపు లాగుకుంటూ

ఉంటారు. అప్పుడు ఆతీగ వరుస కస్తీగా ఉన్నప్పుడు కమ్మెచ్చు రంధ్రంలో చమురు వేయటం కద్దు. అప్పుడు తీగ కొంచెం తేలికగా వస్తుంది. ఆవిధంగా కమ్మెచ్చులో నుంచి వచ్చే తీగ మిలమిలలాడుతూ ఉంటుంది. అంతేకాక అది బారబారకు సన్నగా 'చుయ్యి'మని ఒక పాటగూడ పాడుతుంది. రాయలీ సూక్ష్మాన్ని బాగా గమనించినాడు. అందుచేతనే క్రొంచాద్రి నుండి వచ్చే హంసలను వక్రచుంకృతితో వస్తున్నవి అన్నాడు కాని వ్యాఖ్యాతలకాయన పరిశీలన తెలియలేదు.

వారు వక్రచుంకృతి ఎట్టిదో ఎరుగరు కాబట్టి అక్కడ దానికి అన్వయం కుదరక చక్రచుంకృతి అని దిద్దుకుని అవి సుడిగాలి చప్పుడుతో వచ్చి వాలినవి అని అర్థం సరిపెట్టినారు.

అందుకే భామహుడు “నతచ్ఛాస్త్రం, నతచ్ఛిల్పం, నసావిద్యా, నసాకళా” అని చెప్పినాడు కనుక కావ్యం వ్రాయవలెనన్నా, మహాకవుల కావ్యాలకు వ్యాఖ్యలు వ్రాయవలెనన్నా వారికెన్నో విషయాలు తెలిసిఉండటం అవసరం. లేకుంటే వారు కవి హృదయాన్ని పరిశీలనతో అర్థం చేసుకుని అతనికి న్యాయం చేయలేరు. ఉదాహరణకు పై పద్యాన్నే చూడండి. రాయలు పరిశీలనకు వ్యాఖ్యాతలకు ఎంత అంతరమేర్పడిందో ఇట్టిదే ఇంకొకటి.

20. అయ్యలరాజు వారి అగసావి

హంసవింశతి ద్వితీయాశ్వాసంలో అయ్యలరాజు నారాయణామాత్యుడు ఒక స్వర్ణకారుని వర్ణిస్తూ

కరగను పోతపోయగను, క్రాచగడించను కమ్మిదీయగా
నారయగ వన్నియల్ మిగుల నుండగ జూడగ పూదెగట్టరే
కరయగ దీర్చ జెక్కబడియుచ్చున వేయగ సుద్దగింపగా
సారిదిని చిత్ర చిత్రముగ సాములు సేయ నతండు నేరుచున్

(హంస. ఆ 2-182)

అని ఈ పద్యంలో స్వర్ణకారులయొక్క క్రియలన్ని తెలిపినాడు. దీనిలో కరగటం, పూదెగట్టడం, పోతపోయటం ఒక వరుసలోనివి. కాచటం, సుద్దగించటం ఒక వరుసలోనివి. కమ్మిదీయటం, రేకువేయటం ఒక వరుసలోనివి. ఒరయటం,

న్నె చూపటం ఒక వరుసలోనివి. చెక్కడం, అచ్చువేయటం ఒక వరుసలోనివి.

నారాయణమాత్యుడు రాయలవలె సూక్ష్మ పరిశీలనా దృష్టి స్వర్ణశిల్పంతో మరింత పరిచయం కలిగి ఉంటే పై పద్యం వికీర్ణసమాహారంగా గాక సక్రమ సమాహారంగా ఉండేదనిపిస్తుంది. అయినప్పటికీ స్వర్ణకార వృత్తిలో తనకంటే హార్వలెవరు ఈయని వివరాలన్నీ ఈ పద్యంలో అతడిచ్చినాడు. నిఘంటుకారులీ పద్యంలోని 'సుద్దగించు' అనే క్రియకు అర్థం వ్రాస్తు బంగారు లోనగు వానిని సుత్తైతో మిట్టపల్లములు లేకుండ సిద్ధపరచు అని వ్రాసినారుకాని అది సరికాదు.

'సుద్దగించు' అనేది 'శుద్ధి' అనే విశేషణానికి ఇంచుగా గమం చేరి ఏర్పడిన క్రియ. శుద్ధిచేయు, శుభ్రపరచు అని దీనికి అర్థం.

వన్నె తక్కువ బంగారం కాచినపుడు నల్లబడుతుంది. కాబట్టి అది కుంపటిలో ఉండగానే తగు కాకపై నీరు చల్లితే శుభ్రపడి వన్నె ఆలాగే నిలుస్తుంది. ఈ క్రియను స్వర్ణకారులు సుద్దగించు అని అంటారు. వ్యాఖ్యాత లెప్పుడైనా రాయలు కమ్మెచ్చునుండి తీగను లాగిపుడు సమీపంలో ఉండి చూచినట్లు చూచి ఉంటే అతనికి చుంకృతివలె, వారికి ఈ సుద్దగించు తెలిసేది. అందుచేత కవికి ప్రతిభతో పాటు లోకజ్ఞత గూడ చాలా అవసరం. అప్పుడే అతడు 'కవయః క్రాంతదర్శనః' అనే నిర్వచనానికి సరిపోతాడు.

బంగారులోనైనవాటిని సుత్తైతో మిట్టపల్లాలు లేకుండ సరిచేయటాన్ని 'పాళించు' అంటారు. ఇది 'పాళము' అనే పదంపై ఇంచుగాగమంచేరి ఏర్పడినరూపం కాని యీనాడు నిఘంటుకారులు 'పాళము' అనేపదానికి బంగారు లోనగువానికడ్డి అని అర్థమిచ్చినారు. అదిగూడ సరికాదు. 'పాళం' అనగా గుంతమిట్టలేకుండ సమంగా ఉండటం అని అర్థం.

21. వెంకటపతిగారి సాన్నాని అంగడి

ప్రబంధంలో అష్టాదశ వర్ణనలుండవలెనని లాక్షణికుల మతం.

అప్పకవి

సీ. పురమును ఋతుషట్కమును ప్రయాణంబును,
శైలంబు నేటయు సాగరంబు -

(అప్ప. 1-28)

అని ఈ పట్టిక నిచ్చినాడు. వానిలో అతని దృష్టిలో పుర వర్ణన పిమ్మట పుద్గినవి ఋతు వర్ణనలే. అందుచేత పూర్వ కవులు ఋతు సంహారాలను త్రోవక కావ్యాలుగానే సంతరించినారు.

పంచాంగ వత్సరం వసంతంలోని చైత్రంతో ప్రారంభమవుతుంది. కాని ప్రజలకు వలసింది వసంతంకాదు వర్షం. అది ఉంటేనే వారికి పాడిపంట. తినటానికి ఇంత వన్నం, కట్టటానికి వస్త్రం లభిస్తవి. అందుచేత వారు సంవత్సరాన్ని వర్షం అని పిలుచుకుని దాన్ని శ్రావణ భాద్రపదాలతో లెక్కించుకున్నారు. కాబట్టి వారి వత్సరం వర్షర్తువుతో ప్రారంభమౌతుంది.

తెలుగు కావ్యాలలో కవులు ఋతు వర్ణనలలో చేయని భాషావిషయకమైన భావ విషయకమైన సర్కుసుఫీటు లేదనే చెప్పవచ్చు. అందునా కవుల నెక్కువగా ఆకర్షించినవి వసంత గ్రీష్మ వర్షాలే. ఏకావ్యంలో చూచినా వాని వర్ణనలే ఎక్కువ. అందులోను వసంతం పిమ్మట వర్షర్తువుదే పైచేయి.

భాగవతంలోని పోతనగారి వర్ణవర్ణన ఆనాటి ఆంధ్ర దేశపు స్థితిగతి నంతా తెలుపుతూ ఒక్కసారి కన్నులముందు సినిమా కెమేరావలె అరణ్యాలు, గ్రామాలు, పొలాలు అన్ని గిరున త్రిప్పి విడిచి పెట్టింది.

సంస్కృతంలో కాలశబ్దం, ఋతు వాచకాలు పుంలింగాలు కనుక కవులు అలంకారాలు సృజించే అపుడు శబ్దానికి గల లింగాన్ని ఆధారంగా చేసికొని దాన్ని తదనుగుణంగా స్త్రీగానో పురుషుడుగానో రూపించటం కద్దు.

ఈ వర్ణనలు చిత్తగించండి.

పాండుగ పశ్చిమాబ్దితటి భూస్థలి సంఘ మదంఘనుత్పలా
కందము నాసరాంత హలిక ప్రవరుండిడ పాంధ్యవారి భృ
త్కందళముల్ తమోదళ యుతంబులునై గెలవండి వ్రాలెబూ
ర్లేందుని పేర బ్రాచినది హేతువు వెన్నెల కల్మికల్మకిన్ (పారి.2-42)

అని పారిజాతాపహరణంలో తిమ్మనగారు తమ నాటి అరటి తోటల వ్యవసాయాన్ని తెల్పుగా, పింగళి సూరన-

తారాసప్యము పండినన్ గగన కేదారంబునన్ చంద్రికా
 సీరంబారగ గోసి తద్రుచి ఫలానీకంబు ప్రాతర్మహా
 సీరిగ్రామణి తూరు పెత్తైనన దోచెన్ తూర్పునం దెల్పుత
 ద్దురన్యస్త పలాల రాశిక్రియ నిందుండేగె నిస్సారుడై (వసు.4-130)

అని వసుచరిత్రలో భట్టుమూర్తి తననాటి వరిపంట వ్యవసాయాన్ని చూపినాడు.

ఇక్కడ యిద్దరు గ్రహించింది సమయ వర్ణనయే. ఇద్దరి వ్యవసాయ దారులు గూడ కాల పురుషులే. ఒకడు వాసరాంత హలికుడు, మరొకడు ప్రాతర్మహాసీరి. ఈ పద్యాలలో వారివారి కవితా ప్రతిభ ఆనాటి హలికుల నాధారంగా చేసుకుని విస్తరించింది. కాలానుసారంగా తిమ్మనగారి పారిజాతాపహరణం మొదలు ఆయన గ్రహించిన వర్ణన -

చంద్రోదయం గూడ

మునిమాపు కాబట్టి కాలసరణిలో అది మొదటిది. ఆయన గూడ ప్రబంధ యుగానికి అట్టివాడే. ఇక వసుచరిత్ర కారుడు అతని పిమ్మటి వాడు. ప్రబంధ యుగానికి దాదాపు చివరివాడు. అతడు గ్రహించిన వర్ణన చంద్రాస్తమయం.

ఈవిధంగా వీరిద్దరు అనుకోకుండా చంద్రోదయ, చంద్రాస్తమయాలను ఏక విషయాత్మకంగా చేపట్టి అనుకోకుండానే మనకు తాము ప్రబంధ యుగంలో ఎక్కడున్నారో తమ ఉనికిని తెలిపినారు. ఇదొక అపూర్వ సంఘటన.

ఇక చంద్రాంగదా పరిణయ కర్త వర్షర్తువును ఒక స్వర్ణకారుని అంగడిగా చేసినాడు.

ప్రతిసూర్యుండను కమ్మటంబు మఘవద్భాణాసమన్ కారురో
 హితమన్ పేరిట యూదుక్రోవి చపలో పేతాంతరాంభోదసం
 తతియన్ మచ్చులసంచి కావిరను నిద్దాటికముల్ గవ్వడన్
 జతసాన్నారి తెరంగు నందవరె వర్షావేళ మిన్నంగడిన్ (చంద్రా.ఆ. 4-17)

సూర్యుడనేవాడు కమటం, ఇంద్రచాపం కారు. కారు అంటే నిఘంటువు సందంశం అనే అర్థమిచ్చినా పట్టుకారు ఆకారాన్ని బట్టి ఇంగ్లీషు ఎక్స్ అక్షరంవలె

నీరుకారు తలక్రిందైన యు అక్షరంవలె ఉంటవి. అందుచేత ఉపమానంగూడ ఒక ప్రమాణమే అనుకుంటే ఈకారు పట్టుకారుగాక నీర్కారు అనుకోవటమే సమంజసం.

ఉపమాన సాదృశ్యాన్ని బట్టి నీర్కారు, రోహితం అనగా తిన్నని యింద్రధనుస్సు ఊదేగొట్టం, కదులుతూ ఉండే చిన్న చిన్న మేఘాలు మచ్చుల సంచి, కావిరి అనే ఒరగల్లు వీటన్నిటితో వర్షర్తువు సాన్నారి వలె కనిపించిందట.

గ్రామాలలోని స్వర్ణకారులకు ప్రభువుల నగలు చేయవలసి వచ్చినపుడు వారి యింద్రలోనే అంగడి పెట్టుకుని నగలు చేసి ఇస్తుండటం పరిపాటి కాబట్టి వెంకటపతి అట్టివారిని, వారు అంగడి పెట్టుకునే అవుడు వెంట తెచ్చుకునే సామాను బాగా చూసి ఉంటాడు. అందుచేతనే వర్షర్తువును అట్లా అంగడి పెట్టుకున్న అగెసాలెలో చెప్పినాడు.

కారువులు అంటే శిల్పులు కాగా “కారు” అనే వ్యస్త పదానికి పనిముట్టనియే రూడి కాబట్టి పట్టుకారు అన్నపుడు వస్తువును పట్టుకొను పనిముట్టు, నీర్కారు అన్నపుడు నిప్పును పట్టుకొను పనిముట్టు అనే అర్థం నిష్పన్నమవుతుంది.

22. సంకుసాల శిశిరోపచారం

తెలుగు కావ్యాలలో సాధారణంగా తృతీయాశ్వాసంలో నాయికా నాయకుల వన విహారం, విరహాలు వర్ణింపబడుతూ ఉంటవి.

ఈ ఘట్టం వనవిహారంతో ప్రారంభమై పుష్పాపచయం, జలకేళి అనంతరం మన్మథ పూజ, ఆతర్వాత మలయానిల చంద్ర మన్మథాద్యు పాలంబన శుకకోకిలాద్యు పాలంబనపై నుండి సాగి చివరకు నాయిక శిశిరోప చారానికి చేరుకుంటుంది.

విరహాతాపం ఎక్కువైనపుడు చెలులు చేసే శిశిరోపచారాన్ని పెద్దనగారు -

వ. తోడిపల్లవోష్ఠులల్ల నల్లన హల్లకంబుల, హిమాంబు పూరంబులంగర్చూర పటీర
కర్ణ మాసారంబులం జెంగావుల మృణాల భంగంబుల నంగంబులకుం జలువ
పుట్టింప నెట్టకేలకుం దెలిసెనంత - (మను. 3-52)

అని వరూధినికి చేసిన శిశిరోపచారాలను తెలిపినాడు.

హల్లకం = కలువ, హిమాంబు పూరం = పన్నీరు, కర్పూర-పటీరకర్ణ-
మసారం = కర్పూరము మరియు గంధము యొక్క లేపనాలు, చెంగావుల మృణాల
భంగం = ఎర్రకలువల కాడలు - ఇవి పై శిశిరోపచారంలో పెద్దన గారుపయోగించిన
వస్తువులు.

ప్రబంధ కవులలో రామరాజ భూషణుని స్థానం అద్వితీయం. ఆయన
పెద్దనగారి శిష్యుడని గూడ ఒక ప్రధ. ప్రారంభంలో పెద్దనగారి దగ్గర కొంత విద్యా
మర్మం గ్రహించి అనంతరం గురువును మించిన శిష్యుడై పెద్దన గారిని లెక్క
జేయకుండెనట. వీలుచిక్కితే అతనిని తప్పుగూడ పట్టి చూపేవాడట.

ఈ కథలో ఎంతనిజం ఉందో కాని అట్టి సూచనకంటే మనకు రామరాజ
భూషణుని శైతోపచార వర్ణనలో కనిపిస్తుంది. చూడండి -

సీ. మోహోపదేశ తమోముద్రితములైన

కనుదమ్ముల హిమాంబు లును పరాదు,-

శ్రమబిందు తారకా గమఖిన్న కోరక,

ముల చంద్రనామంబు దలపరాదు,

శీర్షదా శావ్యంత శిథిలితా సులతాంత

మసియాడ వీవనల్పసరరాదు

పటుతాపపు టపాక, పరిహీనతను హేమ,-

మింక బల్లవపుటార్చి డగరాదు.

తే.గీ. లలన కానంగ కీలికీలా కలాప,

సంతతాలీఢ హృదయ పాత్రాంతరాళ,

పూరిత స్నేహ పూరంబు పొంగిపారల,

జల్లని పటీర సలిలంబు చల్లరాదు.

(వసు.ఆ.3-180)

హిమాంబు పూరం = పన్నీరు, వీవనల్ = విననకర్రలు, పటీరసలిలం =
గంధపునీరు, చంద్రం = కర్పూరం, చంద్రునిపేరు, పల్లవపుటార్చి = చిగురాకనెడు
అగ్ని, పల్లవ, పుటార్చి = పల్లవపుటము యొక్క సెజ్జ.

ఈ పద్యంలో పెద్దనగారు చెప్పిన హిమాంబుపూరం, కర్పూరం, పటీరం అనేవి ఆయన సామాన్యార్థంలో ఉపయోగించగా భట్టుమూర్తి వానికి రెండవ అర్థం తీసి నిరాకరించినాడు. ఇది పరోక్షంగా అతడు పెద్దనగారిని తప్పుబట్ట చూడటంవంటిదే. ఇక అతడెన్నుకున్న మరో క్రొత్తపద్ధతిని తిలకించండి.

సీ. జవరాలియడుగుల చివురాకులంటించి

పాలతి యూరులనంటి పారలబొదివి

కొమ్మచేదోయి చెందమ్ముల హత్తించి

లేమ బాహులు మృణాళికల బెనచి

యతివ గుత్తపు గుబ్బలలరు గుత్తుల గూర్చి

కొంతచెక్కుల చంద్ర ఖండమలది

కలికి క్రేగన్నలు కలువరేకులగప్పి

లలన వెన్నెరుల వాలంబు ముడిచి

తే.గీ. చలువ లెన్నేనిగావించి చెలువచెలులు

నవనవ గుణాను బంధ బాంధవములైన

నెలతతే వసులాభంబు నించుమంచు,

నించునిల్కాని మరలప్రార్థించుటయును

(వసు. ఆ. 3-182)

ఇక ఆతర్వాతి కవులంతా శైతోపచారాలకు పైవానినే ఉపయోగించుకుని తమతమ పద్ధతిలో చెప్పినారుకాని ప్రబంధ కవులలో అందరికంటే సంకుసాల పద్ధతి మాత్రం ఈ విషయంలో పూర్తిగా కొత్తదనంగా ఉంది. చూడండి.

మ. పటికన్నార్చిన లీల చందనము పైపై బూయనంగారక

చృటలంగాచు తెరంగునన్ జిగురు సెజ్జన్ బొర్లగా నప్పట

ప్పటికిన్ జేరగనిచ్చి నట్లోడలిపై పన్నీరు సల్లంగను

త్కట మయ్యెన్ పెనుగాక బంగరు సలాకం బోలునబ్బలకున్

(కవికర్ణ-ఆ.అ. 3-124)

ఇది కవికర్ణరసాయనంలో మాంధాత భార్య విమలాంగి విరహ సందర్భం. ఆమె బంగరు సలాకను పోలినదని కవి దృష్టి. అందుచేత ఆయన దీనిలో ఆమె శరీరోపచారాలను బంగారానికి వన్నె పెట్టటంతో పోల్చినాడు.

బంగారానికి నవాసాగ్రం వన్నె, పటిక వన్నె, మైలతుత్తం వన్నె అని మూడు రకాల వన్నెలు స్వర్ణకారులు పెడుతుంటారు. నవాసాగ్రం, సోరుప్పు, ఉప్పు మూడు సమపాళ్లుగా నీటితో నూరి బంగారు నగకు పట్టించి నిప్పులపై ఆరుస్తారు. అప్పుడది పచ్చబడుతుంది. నగను తీసి నీటిలో అద్ది కడిగి మెరుగుసికతో రుద్ది మళ్ళి రెండవసారి వన్నె పట్టించి ఆరుస్తారు. అది పచ్చబడగానే నీటిలో అద్ది మళ్ళి మెరుగు పెడతారు. ఈ విధంగా మూడోసారి కూడ చేస్తారు. ఇది అన్ని బంగారు నగలకు పెట్టే సామాన్యమైన వన్నె.

రెండవది మైలతుత్తం వన్నె - ఉప్పు, సోరుప్పు రెండేసి భాగాలు, మైలతుత్తం ఒక భాగం తూకం వేసి సానపై ఉంచి నీళ్లు వేసి నూరుతారు. ఆలా నూరుతుంటే ఇది పలచబడే బదులు గట్టిపడుతూ పోతుంది. తర్వాత ఈ వన్నెను నగకు పట్టించి నవాసాగ్రపు వన్నెవలెనె ఆరుస్తారు.

ఈ వన్నెతో నగకు అపరంజివంటి ఎరుపు రంగు వస్తుంది. కాని అది బిరుసు బారుతుంది. అందుచేత పూర్తిగా మేలిమి నగలకే, అవి మిక్కిలి మెత్తగా ఉంటువి కాబట్టి ఈవన్నెను వాడుతారు. దింపు నగలకు ఈ వన్నె వేస్తే అవి విరిగిపోగలవు. అందుచేత వానికి పటిక వన్నె వేస్తారు. పటిక రెండు భాగాలు, ఉప్పు, సోరుప్పు ఒక్కొక్క భాగం కలిపి ఈవన్నెను నూరుతారు.

ఇది పెట్టడం వల్ల నగకు వన్నెతో పాటు మెత్తదనం కూడ వస్తుంది. అందుచేత నృసింహ కవి విమలాంగి యిప్పుడు విరహంతో బిరుసెక్కి ఉంది. కాబట్టి ఆమె చల్లబడటానికి ఈ పటిక వన్నెను కాల్చినట్లు చెప్పటం ఎంతో పరిశీలనతో గాని తెలిసేమర్మంగాదు.

విమలాంగికి చెలులు చందనం పూయటం బంగారు సలాకకు పటిక వన్నె పూసినట్లు చిగురు సెజ్జపై ఆమె విరహ తాపంతో పొర్లటం ఆబంగారు సలాకను నిప్పులలో పొరలించినట్లు ఉంది - అని కవి భావన.

వన్నె ఏదైనా దాన్ని నగకు పట్టించి నిప్పులలో పొరలించవలసిందే. అప్పుడు నవాసాగ్రం వన్నె అయితే పసుపు రంగుక్కుతుంది. మైలతుత్తం, పటిక ఈరెండు

వన్నెలు పొంగుతవి. అప్పుడు నగకు వన్నె పట్టినట్లు గుర్తు. నగనుతీసి నీటిలో అద్ది కడిగి మెరుగు పెడతారు.

నగ గుండ్లు లేదా చెవిపోగులు మొదలైనవి చిన్నవి అయినప్పుడు వాటిని వన్నె పట్టించి చిన్నపాటి కిప్పిలో వేసి దాన్ని నిప్పులపై పెడతారు. నగ దానిలోనే వేగి వన్నె పడుతుంది. అయితే పటిక వన్నె, ఆలాగే ఇంకా కొంతసేపు కాల్చవలె అనుకున్నప్పుడు మొదటిసారి పొంగుపై సన్నగా నీరు చల్లుతారు. అప్పుడది చల్లారిపోయి రెండవసారి మళ్ళీ పొంగుతుంది. కవి ఈ విధానాన్నంతా బాగా గమనించినట్లున్నాడు. అందుచేతనే విమలాంగిని బంగారానికి “విమలం” అనే పేరు లేకున్నా “మేలిమి” అని వాడుక ఉంది కాబట్టి ఆమెను బంగారు సలాకను చేసినాడు. ఇక పటిక వన్నె గంధం వన్నెలోనే ఉంటుంది. పైగా అది బిరుసెక్కిన దాన్ని మృదువు పరుస్తుంది. వస్తుగుణంలో గూడ పటిక చలువ పదార్థం. అందుచేత “ఆమె శిశిరోపచారాన్ని పటిక వన్నెతోను, నడుమనడుమ ఆమెపై పన్నీరు చల్లుతూ ఉండటం, నగను నిప్పులలో దొరలిస్తున్నప్పుడు పొంగే వన్నెపై నీరు చల్లుతున్నట్లుగా ఉంది” అని తెలిపినాడు.

వధూవరులను వర్ణించటంలో గూడ సంకుసాలది ఒక ప్రత్యేకతనే. తిక్కనగారు ఉత్తరాభిమన్యులను

కం. పెనుకు దుటనిడిన చూతం

బును వనమాలికయు భోలె బొలు పొంది రతం

దును నమ్ముగ్గయునేకా

సనమున నున్నప్పుడు మాత్మ సాభాగ్యమునన్

(విరా.ఆ.5-401)

అని చెప్పగా చేమకూర తన విజయ విలాసంలో వివాహంలో ఒకే బంగారు పీటపై కూర్చున్న సుభద్రార్జునులను

మృగమదము చెంతకుం కుమరేఖ వోలె

నీలమణి పాంత ను దిరి పొడ్రేకువోలె

మేఘ ము కురంగటను దీగ మెరుపువోలె

అర్జునుని చెంగట సుభద్ర యలరె నపుడు

(ఆ.3-116)

అని చెప్పగా

కళాపూర్ణోదయంలో పెంగళి సూరన సరస్వతీ చతుర్ముఖులను నవీన మార్తాండు దండ వర్తిల్లు శుభ్రసున రేఖతో పోల్చినాడు. ఈ ఉపమానాలన్నీ అపూర్వం, అద్భుతమే అయినా ఈ విషయంలో సంకుసాల పద్ధతే వేరు. ఆయన పెండ్లి పీటలపై ఉన్న వధూవరులను

హోమవేదియందు నొక్క పీఠంబున

నొప్పిరపుడు కన్నెయును వరుండు

కంతుడి రుపురందుగల కూర్మలోక్కింత

జూచి కట్టెనైచి తూచి కొనగ

(ఆ. 3-193)

అని వారిద్దరిని తక్కిన పళ్లాలలో తులాభారం తూగుతున్న వారినిగా చేసినాడు. మహాకవుల యొక్క లోకజ్ఞత యిటువంటి పట్టులలోనే బయలు పడుతూ ఉంటుంది.

23. ఆంధ్ర కవితా పితామహుని అద్భుత సృష్టి

కావ్య నాయికా నాయకులను వర్ణించటంలో తెనుగు కవులు పోయిన పోకడలు మరే కవులు పోలేదేమో ననిపిస్తుంది. మనుచరిత్రలో పెద్దనగారు ప్రవరుని గురించి చెబుతూ

తే. నేరేటేటి యసల్ దెచ్చి నీరజాస్తు

సానబట్టిన రాపాడి చల్లి మెదిపి

పదును సుధనిడి చేసెనో పద్మభవుడు

వాని గాకున్న గలదె యిమ్మేని కాంతి

(ఆ. 3)

అని వరూధినిని ఆశ్చర్యపడజేసినాడు.

మన దేహానికి ఘటమని పేరు. ఘటమంటే మట్టి కుండ గూడ. కాబట్టి ఈ ఘటాలన్ని చేసిన బ్రహ్మదేవుడు ఈ సృష్టిలో మొదటి కుమ్మరి. అందుకే దాశరథి కుమ్మరి మొల్ల చిత్రంలో

మనిషిని బ్రహ్మయ్యా మట్టితో చేసెనయా!

ఆడించుచున్నాడు బొమ్మలాగ!

నిజం తెలుసుకుని మెలగాలి మనిషిలాగ! అని హెచ్చరించినాడు.

అయితే ఆకుమ్మరి అందరి ఘటాలు మట్టితో చేసినా, ప్రవరుని ఆయన చేసిన తీరే వేరు. కుమ్మరి వారు రేగడినేలనుండి మట్టి తెస్తారు. ఆమట్టి ఆలాగే కుండకు రాదుకాబట్టి దానిలో యిసుక సన్నగా జల్లించి కలుపుతారు. ఆతరువాత దాన్ని కల్లుమట్టి పోసి బాగా ఊరించి కలుపుతారు. అప్పుడు దానికి కుండకు సరిపోను అనుకు వస్తుంది. ఆలాగే బ్రహ్మదేవుడు ప్రవరుని కొరకు జంబూనదిలోని జింబాలం తెచ్చి దానిలో విశ్వకర్మ సూర్యుని తరిమెన పట్టిన పాడి కలిపి పదును గల అనగా బాగా ఊరిన అమృతం పోసి పిసికి ఆ ఘటాన్ని చేసినాడట.

పెద్దనగారు కుమ్మరి కుండలు చేయటం బాగా గమనించి ఉంటాడు. అందుచేత అతని వృత్తిని తాను కావ్యపరంగా యిక్కడ ఉపయోగించుకున్నాడు.

ప్రవరుని నిర్మాణానికి అతడు గ్రహించిన వస్తువులు మూడు. అవి బంగారు బురద, సూర్యుని తరిమెన బట్టిన పాడి, పదును సుధ - వీనిలో ఒక్కొక్కదాన్ని పరికిస్తే బంగారం అతనిలోని దేహకాంతికి, సూర్యుని పాడి అతనిలోని విజ్ఞానానికి, అమృతం అతనిలో ఉండే అచ్చమైన రసహృదయానికి ప్రతీకలుగా నిలుస్తవి. ఇంకా అంతేగాక అమృతం అంటే మరణ రహితమయింది. కాబట్టి అతడు మరణ రహితమైన పదవి ఏది కలదో ఆరసంలో 'రసోవైసః' అనే శ్రుతి సూక్తి ననుసరించి రమించే హృదయం కలవాడని గూడ చెప్పవలసి ఉంది. అయితే

నేరటేటి యనలుతోపాటు నీరజాష్ట్రుని పాడిగూడ అతని శరీర కాంతికి వ్యంజకంగానే పని చేస్తుంది. అందుచేతనే గంధర్వ కాంతయైన వరూధిని అతనిని చూచి చూడటంతోనే అంత గాఢంగా వలచింది.

ఈ ప్రవరుని చూచి వసుచరిత్రలో భట్టుమూర్తి గిరికను గూడ అదేమట్టితో చేయించినాడు. అదేలాగో చూడండి -

24. భట్టుమూర్తి చేసిన బంగారు బొమ్మ

తే. మేటి జమ్మేటి యనలు గొమ్మించు మించు
బొదివి మదన ప్రతాపాగ్ని పుటమునెట్టి
తమ్మిగడ్డియ దాకట గ్రమ్మియట్టి
కొమ్మగావింపబోలు నెత్తమ్మిచూలి

(ఆ. 2-32)

అని అతడిక్కడ బ్రహ్మను కుంభకారునిగా గాక స్వర్ణకారునిగా జేసినాడు. అతడు జమ్మేటి యసలు దెచ్చి దానిలో మేలిమి మెరుపును పొదిగి మదనాగ్నిలో పుటంబెట్టి ఆ బంగారంతో కమలకర్ణిక అనే దాకటిపై నిర్మించినాడట.

భట్టుమూర్తి చూపిన ఈ శిల్పంలో మూల పదార్థాలు జమ్మేటి యసలు, క్రొమ్మించు మించు రెండే. తక్కిన మదన ప్రతాపాగ్ని, తమ్మిగద్దియ, దాకలి ఆ బొమ్మను చేసిన పరికరాలు మాత్రమే.

ఇందులో పుటం పెట్టడం ఆమె దేహ కాంతికి మరింత లావణ్యం కలుగటం, తమ్మి గద్దియ దాకటిపై కమ్మి సాగించటం ఆమె సౌకుమార్యాన్ని తెలుపుతవేగాని ప్రవరునిలోని అమృతత్వం ఈమెలో కొరవడే ఉంది అనవలసి ఉంది. అంటే రామరాజ భూషణుడు బొమ్మను మాత్రం చేయగలిగినాడు కాని దానికి అమృతకళలు పోయలేక పోయినాడనవలె.

25. మొల్లమ్మ చూపిన మోహన దృశ్యం

కాగా వీరిద్దరు పురుషులు సమాజంలో అందరితో సన్నిహితం కలవారు కాబట్టి ఏ వృత్తినైనా అక్కడ నిలిచి తమ కవితా దృష్టితో నిశితంగా పరిశీలించగలరు గాని మొల్లయొక్క ఈపద్యాన్ని చూడండి.

క. పదనై యొప్పిద మై కడు

గదలుచు బంగారుపూదె కరిగినరీతిన్

మెదలుచు లావణ్యస్థితి

సుదతిగ చూపట్టి నిలిచె సురుచిర లీలన్

(రామా.బా.63)

ఆంధ్ర కవితా పితామహుడైన పెద్దనగారు కుమ్మరియైపోగా, కుమ్మరియైన మొల్ల ఇక్కడ సొన్నారి అయిపోయింది. పెద్దనగారికి కుమ్మరి కుండలు చేస్తుండగా దాన్ని ప్టడీ చేసే అవకాశం ఉంది కాని మొల్లకు మరి బంగారం కరుగుతూ ఉండగా చూసే అవకాశం ఏలా కలిగిందో?

సొన్నారులు బంగారు తునకను లేదా తునకలను బొగ్గుతొలిలో పెట్టి కరిగే అపుడు, అది కూలి మడుచుకుని, గుండ్రమై ప్రాణవంతమైన దానివలె కడులుతూ

పూదె గట్టడం దానిపై ఆసమయంలో ఏర్పడే పొర కదిలిపోతూ ఆ బొగ్గు తొలిలో అది గుండ్రంగా తిరుగుతూ ఉండగా ఆసాందర్యం ఒక్క స్వర్ణకారుని నేత్రానికే వేద్యం, అటువంటి అపురూప చిత్రాన్ని మొల్ల యొక్క కన్నులనే ఛాయాగ్రహణ యంత్రం ఏవిధంగా వీడియోగ్రాఫింగ్ చేయగలిగిందో మనకు ఊహించటానిక్కూడ వీలుగాదు.

“బొగ్గుతొలిలోని బంగారం వేడికి ప్రాణవంతమై క్రుంగి ఒక దగ్గరకు చేరి కదలి ఏవిధంగా గుండ్రంగా పూదె కట్టి తిరుగుతుందో అదేవిధంగా శ్రీరాముని పాదం సోకగానే రాయిగాపడిన అహల్య జీవద్వంతమై కదలికరిగి అహల్యగా అయి నిలిచిన తీరు” మొల్ల అనన్యసాధారణంగా రూపు కట్టించింది.

26. సంధ్యా సూర్యేందు రజని

సాహిత్య దర్పణకారుడు కావ్యంలోని వర్ణనాంశాలను సంధ్యా సూర్యేందు రజని అని సంధ్యాకాలంలో ప్రారంభించినాడు. ఈనాడు మనకహోరాత్రాలు సంధ్యలలోనే ప్రారంభమై సంధ్యలలోనే ముగుస్తుంటవి. కాబట్టి విశ్వనాథుడందుకే తాను చెప్పదలచిన వర్ణనాంశాలను సంధ్యలో ప్రారంభించినాడనిపిస్తుంది.

ఉభయసంధ్యలు, సూర్య చంద్రోదయాస్తమయాలు, అంధకారం, నక్షత్రాలు, చంద్రుడు, చంద్రిక అనేవి కవులయొక్క ఊహలకు టెక్కలు మొలిపిస్తుంటవి. అందుచేత తెలుగు కావ్యాలలో ఆవర్ణనలు లేని యితీవృత్తాలరుదు. ప్రస్తుతం అట్టివి కొన్ని నేనిక్కడ మీకు చూపుతున్నాను.

(i) కొలివి గోపరాజు కొలిమి

కం. అయ్యెడ నర్కుని మండల

మయ్యచలములడిగ్గి పళ్ళిమాంబుధి జొచ్చెన్

పయ్యంది గాచికమ్మరి

పయ్యన పదునిచ్చు నుక్కు చక్రమువోలెన్.

(సింహా.ఆ. 4-95)

ఈ పద్యంలో కొలివి గోపరాజు సూర్యాస్తమయాన్ని “కమ్మరి తనకొలిమిలో ఉక్కు చక్రాన్ని బాగాకాచి పదును పెట్టటానికి నీటిలో ముంచినట్లు ఎఱ్ఱగా ఉన్న సూర్యుడు పళ్ళిమ సముద్రంలో మునిగినాడు” అని చెప్పినాడు.

పూర్వం దొంగలకాలంలో నగానట్రా పెట్టెలలో పెట్టి బావులలో వేసేవారటానికి తెనాలిరామలింగని కథల్లో ఒకటి మనకు సహకరిస్తుంది.

ఒకనాడు తెనాలి రామలింగని యింటికి కొందరు దొంగలు వచ్చి కన్నం వేయసాగినారు. అది పసిగట్టిన అతడు బయట దొంగలకు వినిపించేటట్లుగా భార్యను పిలిచి “ఒసేయ్! ఊర్లో దొంగల బెడద ఎక్కువగా ఉంది. మన నగానట్రా ఇలా తేవే ఈపెట్టెలో ఉంచి తాళంవేసి దీన్ని మన పెరటి బావిలో పడవేద్దాం. ఆనక ఈ భయం తగ్గిన పిమ్మట మళ్ళీ నిదానంగా తీసుకోవచ్చు” అని ఒక మంచి పెట్టెలో ఇన్ని రాళ్లురప్పలుంచి తాళంవేసి దాన్ని దొడ్డిదోవగుండా వెళ్లి పెరటిలోని బావిలో పడవేసినాడు. దొంగలా శబ్దం విని తమకింక కన్నం వేయకుండానే పని తీరిపోయిందనుకొని పెరటిలోని బావి దగ్గరకు వెళ్ళినారు. చూడగా దానిలో నీరు చాలా ఉన్నట్టు తోచింది. అందుకది కొంత వారు తోడిపోతామనుకుని చేది పోయనారంభించినారు. రామలింగడది గమనించి పార తీసుకొని తోటలోనికి వెళ్లి వారు తోడిపోసే నీరంతా చక్కగా చెట్లపాదులకు పెట్టనారంభించినాడు. ఈలోపల తెల్లవార వచ్చింది. అతని తోటగూడా అంతా నిండింది. అపుడతడు వారి నుద్దేశించి “అయ్యలారా! పాసం! రాత్రంతా చాలా శ్రమపడినారు. మాతోటకు నీరు సరిపోయింది. ఇంక తోడటం ఆపివేయండి” అని కేక వేసినాడు.

అదివిని దొంగలు జరిగిన మోసం తెలుసుకొని, అతని యుక్తికి లోలోన మెచ్చుకుని, సిగ్గుతో తలలు వంచుకుని పారిపోయినారు.

ఈకథాకాలం నాటి దొంగలు అంత బుద్ధిహీనులవునో కాదో చెప్పలేనుగాని దొంగలబెడద కాలంలో మాత్రం గృహస్థులు తమ నగలను దాచుకునే అందుకు వానిని పెట్టెలలో పెట్టి వాకిటిలోని పెంటకుప్పలోనో, మరో పాతసామాను కొట్టులలోనో దాచుకునే వారనటం మాత్రం నిజం. మా చిన్నతనంలో మావారు కొందరు పగలంతా పనిచేసిన పిమ్మట రాత్రికి ఆ అసంపూర్తి నగనంతా ఒక చిన్నపాటి డబ్బీలో ఉంచి దాన్ని మసికట్టు గుంతలో పూడ్చటం గుర్తు.

“కల్లు లొట్టిలో బంగారం ఉంచి వీధిలో పడవేసినా దాన్నెవరు చూడరురా!” అని మాతాతగారు తరుచు అనేవాడు. అంటే విలువైన వస్తువు భద్రపరచటంలో ఇదొక మెళకువ అన్నమాట.

(iii) సూరన కలిగిన చూరు

ఉ. కాళకళాదు డెండయను కాంచనరేణువు ప్రత్యగాశనా
గ్రాలెడు క్రోవిగూర్చి గరుగంగ ప్రవర్తనమందు జాళువా
మేలిమి పూదెనా పాలుపుమీరె నినుండది కాకయార్చ కీ
లాల నిమజ్జనంబయిన లాగున గ్రుంకెను పశ్చిమాంబుధిన్. (కళా.8-8-6)

ఇది పింగళి సూరనగారి పద్యం. సూరన తలిదండ్రుల సూర్యోపాసకులు. మనకు గల షణ్మూతాలలో సౌరం గూడ ఒకటి. క్రిందటి శతాబ్దంలో తెలంగాణంలో అరుణ పారాయణం చేసే స్మార్త కుటుంబాలు చాలానే ఉండేవి. అలాగే సూర్యాలయాల గూడ ఉండేవి.

సూరనది సూర్యునిపై ఏర్పడిన పేరే. అతని కళా పూర్ణోదయం ఆంధ్ర సాహిత్యంలోనే ఒక అపూర్వ సృష్టి. దానిలో కళాపూర్ణుడు కథానాయకుడు. అతని ప్రసక్తికి ఆకావ్యంలో ఒకనాటి సూర్యోదయమే కారణం. ఉదయిస్తున్న సూర్యుని అతని ప్రక్కనగల శరన్నేమాన్ని చూచి రంభ ఆదృశ్యాన్ని సరస్వతితో కూడిన చతుర్ముఖునితో పోల్చటం, ఆ ఉపమానాని కలరి నలకూబరుడామెను ముద్దు పెట్టుకోవటం దానితో పులకించిన ఆమె కంఠం నుండి అప్రయత్నంగా ఒక విచిత్రమైన కలస్వనం వెలువడటంతో ఆకావ్యంలో కథోద్ఘాటం జరిగింది.

సూరన వర్ణనలు ఎంతో మనోహరాలు. అట్టివానిలో ఇది ఒకటి. “కాలమనే కళాదుడు ఎండ అనే బంగారు చూరును పడమటి దిక్కు అనే మూసలోపోసి కరుగగా అది కరిగి పూదెగట్టిన రీతిగా అస్తమించటానికి సిద్ధంగా ఉన్న సూర్యబింబం కనిపించింది. కళాదుడు మూసలోని ఆపూదెను చల్లార్చటానికి నీటితొట్టెలో అద్దవట్లు ఎఱ్ఱగాఉన్న ఆసూర్యబింబం పశ్చిమ సముద్రంలో మునిగింది” అని పై పద్య భావం.

అస్తమించే సూర్యుని చాలామంది కవులు దర్శించినారుగాని ఆదృశ్యాన్ని సూరనవలె ఇంత సమగ్రంగా దర్శించిన వారరుదు.

సాయంకాలపు నీరెండలు పసుపు ఛాయలోనే ఉంటవి కాబట్టి వానిని బంగారు చూర్ణం అని చెప్పటం అపూర్వమైన ఉపమ. ఆ ఎండంతా సూర్యుడస్తమించటానికి

వెళ్లినప్పుడు పశ్చిమదిశగా ఉపసంహరింపబడుతుంది కాబట్టి కవి ఇందులో ఆదిక్కును మూసజేసి ఎండంతా క్షీణించి ఎట్టుగా సూర్యబింబం మాత్రమే అప్పుడు మిగులుతుంది కాబట్టి ఆ సూర్యుని ఎండ అనే బంగారపు చూరు కలిగిన ముద్ద అని చెప్పటం ఒక అద్భుతమైన ఊహ.

సూరన తన కాలంలో స్వర్ణకారులు బంగారపు చూరు కరుగుతూ ఉండటం బాగా నిశితంగానే పరిశీలించి ఉంటాడు. అప్పుడు కుంపటి బొగ్గులలో కణకణ మండుతూ సంధ్యారాగం అలమిన ఆకాశం వలెనే ఎటుపు, పసుపు చాయలలోను బంగారం కరిగే మూస పూర్తిగా ఎటుపు తేరి కాంతిలో బాగాపండిన టమాటో పండు రంగులోను ఉంటుంది కాబట్టి ఈదృశ్యం అతని మనోఫలకంపై బాగా నిలిచిపోయి ఉంటుంది. అందుచేతనే ఆనెగటివ్ ను అతడిక్కడ ప్రింటువేసి మనకు చూపినాడు.

(iv) పాన్నగంటి పాన్నవాలు

తే. పరగ మిన్నను కమ్మరి సంజకాలిమి

బెట్టుగాగాల్చి బంగారు చుట్టువాలు

పదునుబెట్టగ గొనిపోయి పట్టలేక

విడిచెన నప్రాద్దు పడమటి కడలి మునిగె.

(యయా. 2-68)

ఇది పాన్నగంటి తెలగన యొక్క యయాతి చరిత్రలోనిది. పాన్నగంటి కొరివి గోపరాజును చూచి ఈ పద్యాన్ని రచించి ఉంటాడని నిస్సంకోచంగా చెప్పవచ్చు. అందులో అతడు సూర్యునే చెప్పినాడుగాని కమ్మరిని చెప్పలేదు. తెలగన అతనినిందులో స్పష్టంగా మిన్నని తెలిపినాడు. ఆకాశ కాలశబ్దాలు రెండు పుంలింగాలే అయినా కాలపురుషుడే కార్యసమర్థుడుగాని ఆకాశంగాదు. అది కేవలం సాక్షి మాత్రమే. అందువల్ల పింగళి సూరన మొదలైన వారందరు కాలకళాదుడు, తటియనుకమ్మరి, సమయ నాడింధముడు అని సమయ శబ్దాన్నే మనుష్య వాచకంగా ఎన్నుకున్నారు.

ఉదా : న. తెఱవరులం గెలువదరలు మరునకుం దఱియను కమ్మరీడు వెఱపు సంజేసి యునిచిన కఱకుటమ్ముల గుంపనం బెంపారెడు కలువక్రొవ్విరులును.

(నీలా.ఆ.-3)

కాని ఇందుకు భిన్నంగా తెలగన తన పద్యంలో ఆకాశాన్నే కమ్మరిగా నిరూపించినాడు. ఇది ఇతని విశేషం. ఇక కొరివి గోపరాజు సూర్యుని ఉక్కు చక్రమనగా తెలగన అతనికి హిరణ్యరేతుడు, హేమమాలి అనే పర్యాయాలున్నవి కనుక అతడుక్కు చక్రమేమిటని బంగారు చక్రం చేసినాడు. ఇంతవరకేది సమంజసమేకాని బంగారు వస్తువులకు పదునుపెట్టరు, వన్నె పెడతారు. పొన్నగంటికి పొన్ను విషయం తెలియదు కాబోలు. అందుకే పదునుపెట్టగ గొనిపోయి' అని చెప్పినాడు. ఇటువంటి సందర్భాలను పురస్కరించుకొనే ఉర్దూలో 'సఖల్ కర్నే కో భీ అఖల్ హోనా' అనే సామెత ఏర్పడింది.

ఈవిధంగా వస్తుధర్మంగాని కావ్యమర్యాదగాని తెలియకుండా కవులు దాన్ని ఉపమగానో ఉత్పేక్షగానో నిబంధించినపుడు వ్యాఖ్యాతలు కవిగారి సర్వజ్ఞత్వాన్ని ప్రశ్నించలేక దాన్నేలాగో ద్రావిడ 'ప్రాణాయామం చేసి ఔననిపిస్తుంటారు. కృష్ణదేవరాయల ఆముక్తమాల్యదలో గూడ ఇటువంటి అనౌచిత్యం ఒకటి కనిపిస్తుంది. ఆయన వర్షాకాల వర్ణనలో

మ. అలపర్జన్యడు భానుడన్ కొలిమిలో నభ్రంపు పెన్గొప్పెరన్
జలమాగన్ పిడుగుక్కు జాత్యపు నయస్కాంతపు నత్తున్మలో
పల జూపన్ ....

అని ఇనుప కొప్పెర అతుకును చూపినాడు. ఇక్కడ కమ్మరి ఆకాగుకు మేలిమైన పిడుగుక్కు తునుక అతుకు వేయవచ్చు గాని అయస్కాంతపు తునుక నతుకలేరు. కాగినపుడు ఈతునుకకుండే అయస్కాంతశక్తి లేచిపోతుంది. అయితే ఆకాలంలో ఎవరైనా కమ్మర్లు పాతబడిన ఇనుప కొప్పెర లతికినపుడు మేం దీనికి పిడుగుగాపడిన ఉక్కుతునుక నతుకుగా వేసినామని ఇది గట్టిదని బుకాయించినారేమో! రాయలు ఇదెక్కడనో విని లేదా చూచి ఉంటాడు.

పిడుగు రూపంలో నేలపై ఇనుము లేదా అయస్కాంతపు ముక్కలు పడటం సామాన్యమే. దొంగలింటికి కన్నం వేయటానికి ఆ పిడుగుక్కు తునుకనే నాడుతారట. కనుక మేం వేసిన ఈఅతుకు గట్టిదనే అందుకు లోహకారులా నాడట్లా చెప్పేవారేమో కాని ఇనుపకాగుకు అయస్కాంతపు తునుక నతకటం పొసగదు. ఇదే విధంగా బంగారు చక్రానికి గూడ పదును పెట్టడం పొసగదు. అందువల్ల ఇక్కడ పదును బెట్టగ అనేదానికి తీక్షణ్యం కలిగించటం అని అర్థం చెప్పేదానికంటే దాన్ని చల్లార్చటానికి

నీటిలో ముంచటం అని చెప్పుకుంటే కొంతవరకు అది సరిపోతుంది. ఇంతవరకు మీరు వివిధ కవులు చూసిన సూర్యాస్తమయాన్ని చూసినారు. ఇక ఆతర్వాత దృశ్యాన్ని తిలకించండి.

(V) తిమ్మనగారి కమ్మరికడ

తే. నెలయు లేజవరాలు పెండినలికి నెదురు
వెదలదఱియును కమ్మరి కడుయనంగ
గాలుబిరుసులు నెఱసిన పూలు బొగయు
నెగసెనన మింటరిక్కలు నిరులుబరె. (అచ్చతెనుగు రామా.అయో.కాం.-12)

చంద్రునికి నిశానాధుడు, నిశీధిని రమణుడు అనే సర్యాయాలున్నవి కాబట్టి దాన్ని పురస్కరించుకొని కూచిమంచి తిమ్మనకవి తన అచ్చతెలుగు రామాయణంలో నక్షత్రోదయాన్ని నిశా చంద్రుల వివాహ సందర్భంలో ఎదురుకోళ్ల దగ్గర కాల్చిన బిరుసులవలె ఉన్నవని చెప్పినాడు.

కూచిమంచి తిమ్మకవి క్రీ.శ. 1715-50 నడిమివాడని సాహిత్య చరిత్రకారుల నిర్ణయం. కనుక ఆకాలం నాటికే బాణాసంచా మనదేశంలో వర్తిల్లి అని వివాహ సందర్భంలో ఎదురుకోళ్ల దగ్గర కాల్చబడుతుండేవి అని భావించవలసి ఉంది.

సాయంకాలం వ్యాపించిన చీకటి మరియు నక్షత్రాలు కమ్మరివారి కొలిమి నడుస్తున్నపుడు అక్కడినుండి లేచే పొగ మరియు మిణుగురుల వలె ఉన్నవి అనేది పై పద్య తాత్పర్యం. ఎదురుకోళ్ల దగ్గర అవి కాల్చినపుడు లేచే పొగ మరియు పూలు ఆప్రదేశాన్ని ఒక కమ్మరి దాతిగా తలపించినవి.

బిరుసుల నిపుడు “ఔట్లు” అంటున్నారు. అవి కాళినపుడు వానినుండి ఒకేసారి పొగ మరియు పూలు పైకిలేచి ఆప్రదేశమంతా వ్యాపిస్తవి కాబట్టి సాయంకాలంలో అలుముకున్న చీకటి ఉదయిస్తున్న నక్షత్రాలు కమ్మరికొలిమి నుండి లేచే పొగ మరియు మిణుగురుల వలె ఔట్లు కాల్చినపుడు లేచిన పొగ మరియు పూలవలె ఉన్నవని కవి భావన. ఈవిధంగా ఈపద్యంలో కవి తననాటి ఒక కమ్మరి కొలిమిని మరియు వివాహంలోని ఎదురుకోళ్ల దృశ్యాన్ని ఆకాశంలో వ్యాపించిన చీకటి మరియు నక్షత్రాల నెపంతో రూపు కట్టించి చూపినాడు.

(vi) నరహరి పండితుని పసిడిపూదె

తే. సమయ నాడింధ మాగ్రణి సాంధ్యరాగ

విమల శిఖిమింటి రా కమరమున గాచి

నిశి యలంకారమున కెత్తు నెలపసిండి

పూదె తొలిగట్టు పట్టెడ మీద నిడియె.

(రాజనిఘంటువు.ఆ.4-43)

ఇది పూర్ణిమ నాడప్పుడే ఉదయించిన చంద్రుని వర్ణన. సమయమనే స్వర్ణకారుడు సంధ్యరాగమనే అగ్నిలో చంద్రుడనే బంగారు పూదెను కాచి నిశా తరుణికాభరణం చేయటానికి ఉదయాద్రి అనే పట్టెడపై పెట్టినట్లున్నాడు అనేది పై పద్య తాత్పర్యం.

చంద్రుడు తెల్లనివాడు, చలువలరేడు కాని దీనిలో అతనిని కాచిన బంగారు పూదెతో పోల్చబడినాడు. అతడు పశ్చిమ దిశలో ఉదయించేవాడైనా దినదినం కొంత జరుగుతు పూర్ణిమనాటికి నిండుగా తూర్పుకు వస్తాడు. ఆనాడా విధంగా తూర్పుగా పొడిచిన చంద్రబింబం ఎఱ్ఱగా కుంపటిలో కాచిన పూదెవలెనే కనిపిస్తుంది. కాచినపుడు వెండి పూదె అయినా బంగారుపూదె అయినా ఎఱ్ఱగా ఒకేరంగులో ఉంటవి కనుక ఇక్కడ కవి చంద్రుని బంగారుపూదె అనటంగూడ సబబు కాదనియే అనవలసి ఉంది.

నరహరి పండితుడు తన నిఘంటువులో ఈపద్యాన్ని ఎక్కడినుండి తీసుకున్నాడోగాని ఇదిగూడ ఒక అద్భుతమైన ఉపమనే. కవులెవరైనా ఆయా దృశ్యాలను చూడక ఊరకనే వానిని తమ కావ్యాలలో స్వీకరించరు. ఇక యిందులో పట్టెడ అనే పదం గమనించదగింది. అది ఒక నగకు పేరుగా ఉన్నా విశ్వకర్మలు దాన్ని తమ దాకలికి పర్యాయంగానే ఎక్కువగా వాడుతారు. కనుక నరహరి పండితుడది గమనించి ఉంటాడు.

(vii) వడ్డాది వారి వెండికంచం

తే. కాలమను కంచరి చకోరపాళి చంద్ర
కా సుధను జుట్టు నలుపు చొక్కంపు వెండి
కంచమును గాచి చల్లార్చి మించువెట్టె
నన బొడిచి తేజరిలె ప్రాచి నమంతరోచి.

(చేకూరి చెన్నకృష్ణయ్య ప్రకృతి ప్రబంధం - పు. 176)

కాలమనే కంచరి చకోర పక్షులు అమృతం త్రాగటానికి చొక్కమైన వెండి కంచాన్ని ఆకాశంలో నిలిపినట్లుగా పశ్చిమదిశలో చంద్రుడుదయించినాడు అని పద్య సారాంశం.

ఇది వడ్డాది సుబ్బరాయడిగారి పద్యం. చంద్రుడు మెఱుగుపెట్టిన వెండి కంచంవలె ఉన్నాడనటం ఈపద్యంలోని విశేషం. కాని నలుపు చొక్కంపు వెండి కంచమును గాచి అని చొక్కపువెండిని నలుపు అని అన్నాడు. చొక్కపువెండి కంచం ఏపరిస్థితిలో ఉన్నా నల్లబడదు. పగలు చంద్రుడు కళతప్పి నల్లగాలేదా ధూసరవర్ణంగా కనిపిస్తుంటాడు కాబట్టి నలుపు అనే బదులిక్కడ కళతగ్గిన అంటే ఔచిత్యంగా ఉండేది.

చంద్రుడు పగలంతా కళహీనుడై తన ఉనికికి లేకుండా ఉండి రాత్రి అయ్యేవరకు మెఱుగెక్కి మళ్ళీ తళతళలాడుతుంటాడు కనుక కవిఇక్కడ పగలంతా నల్లగా అనగా కాంతిహీనంగా కనిపించిన చంద్రుడు మెఱుగుపెట్టటానికి కాచి చల్లారబెట్టిన వెండికంచం వలె ఉన్నాడని రాత్రి అయినపిమ్మట అతడు మెఱుగు పెట్టిన కంచమైనాడని అతని విశేషాన్ని తెలిపినాడు.

ఈకవి యెక్కడనో కంచర్లు వెండితల్లెలు, గిన్నెలు చేయటం బాగా గమనించి ఉంటాడు. వారు వానిని కాచి చల్లారటానికి గోడకు నిలుపుతుంటారు. అప్పుడా బిళ్లలు కాంతిహీనంగా పగటిచంద్రునివలెనే ఉండి, వస్తువు సిద్ధమై మెఱుగు పెట్టిన తర్వాత కళకళలాడుతుంటవి. ఇది కవి బాగా గమనించి ఉంటాడు. అందుకే ఆవిషయాన్నిక్కడ చంద్రోదయంలో నిబంధించినాడు.

(viii) వెండిపూదె - వేగుజుక్క

క. నిగ్గుదొలంగి కళంకపు

కగ్గున గనుపట్టి తుహిన కదబింబము దా

నగ్గనపు కమఠంబున

బొగ్గంటిన వెడద విశద పూదియ దోలెన్. (సకల జనసంజీవనం.ఆ.2-114)

ఇది తెలవారుతున్నప్పటి చంద్రవర్ణన. సకల జన సంజీవనం రామానుజుని జీవితచరిత్ర. దీనికవి సాయప వెంకటరాజు.

తెల్లవారుజామున కనిపించే చంద్రుడు కాంతిహీనుడై కుంపటిలో కాచినపుడు దానిలోని బొగ్గులమసి మరియు బూడిద అంటిన వెండిబిళ్లవలె ఉన్నాడు అని పైపద్య తాత్పర్యం. వెండికి చంద్ర లోహమనియే పేరు. అది మెరుగు పెట్టినపుడు చంద్రబింబం వలెనే తళతళలాడుతుంది, కాచినపుడా తళుకు కగ్గి తెల్లవారినప్పట్టు చంద్రుని వలెనే కనిపిస్తుంది. కాబట్టి కవి వెండిపనులు అనగా గిన్నెలు, తల్లెలు చేసే అంగడిని బాగా చూసి ఉంటాడు. లేకుంటే కుంపటిలో కాచినపుడు వానికి బొగ్గుమసి, బూడిద అంటి కళకగ్గుటం ఊహకందే విషయంకాదు.

(ix) పారబద్ధ ఘటికా పరీక్ష

ఉ. పారదబద్ధ సహటిక పాకపరీక్ష గొనంగ చంద్రికా

క్షీరము నంచునన్ సమయ సిద్ధుడు బెట్టెననంగ జాల నా

ప్పారెను వేగుజుక్క యది యంటిన చోట సువర్ణమయ్యెన్

నా రమణీయమైన యరుణద్యుతి తద్దయు తూర్పు శోభిలెన్.

(కళా. ఆ.8-26)

ఈ పద్యంలో రసవాద విషయం చెప్పబడింది. ఈవిద్యను గురించి చాలా గ్రంథాలున్నవి. వానిలో రసేశ్వర వైవం ఒకటి. దానిని శ్రీ విద్యారణ్యస్వామిగారు తన సర్వదర్శన సంగ్రహంలో పరిచయం చేసినారు. దాని సిద్ధాంతమేమనగా మహాషధీ

జాగరితమై యోగాగ్ని తప్తమైన పారదం పరుసవేదిగా నూరి అది తాకిన లోహాన్ని బంగారంగా మార్చుతుంది. దీనికి వారు చెప్పేదానిలో -

శ్లో. తాళకేన హతంవంగం - తద్వంగం తారమారకం

తత్తారం సూతబద్ధంచ - తత్సూతం హోమకారకమ్

అనే శ్లోకం ముఖ్యమయింది. తారం = వెండి, సూతం = పాదరసం, వంగం = తగరం. తాళకం చేత వంగం, ఆ వంగం చేత వెండి, చచ్చి భస్మమౌతవి. ఆ రజతభస్మంచేత రసం బద్ధమౌతుంది. ఆవిధంగా బద్ధమైన రసం పరుసవేదియై అది తాకిన దాన్ని బంగారంగా మార్చుతుంది అని పై శ్లోకం యొక్క తాత్పర్యం.

ఈ పరుసవేదియైన రసం తాను తాకిన దానిని ఎట్లా సువర్ణంగా మార్చుతుందో అదే విధంగా రసలింగాన్ని ఆరాధించిన జీవుడుగూడ శివుడు కాగలడనేది రసేశ్వర సిద్ధాంతం. ఈ విషయం నాకు శ్రీ గడియారం రామకృష్ణ శర్మగారు తెలిపినారు.

నేను రచించిన శ్రీమత్రప్రతాపగిరి ఖండంలో రామయ్య అనే బ్రాహ్మణుడిందు కొఱకే అనగా ఈ పరుసవేది కొఱకే పాటుబడినాడు.

పై పద్యంలో ఈవిధంగా బద్ధమైన రసఘటిక యొక్క ఒక పరీక్ష చెప్పబడింది.

ఇది పింగళి సూరనగారి కళా పూర్ణోదయంలోనిదే. దీనిలో తెలవారుచుక్క వర్ణింపబడింది. దాని మిషతో కవిఇక్కడ ఒక రసయోగ పరీక్షను తెలిపినాడు.

రససిద్ధులనగా రాగి మొదలైన ఇతరలోహాలను బంగారంగా మార్చేవారు. వారు మూలికా యోగంలో పారదాన్ని బద్ధంచేసి దానితో పరుసవేదిని సాధిస్తారు. వారట్లా రసాన్ని బద్ధంచేసినపుడు అది సరిగా పరుసవేది అయిందా కాలేదా అనే పరీక్షను ఒక పల్లెంవంటి దానిలో పాలుపోసి ఆపాల అంచున ఆగుళిక నుంచి చూచేవారు కాబోలు. లేకుంటే సూరన ఊరకనే “చంద్రికా క్షీరము నంచున్” అని చెప్పిఉండడు.

రసగుళిక నట్లా ఉంచినపుడు అది అంటినచోటు పల్లెరంలో బంగారమైనట్లు కాలపురుషుడు వేగుచుక్క అనే రసఘటిక నుంచగా అది అంటినచోటు ఆకాశం బంగారు రంగు పులుపుకొన్నదని పై పద్య తాత్పర్యం.

(X) జగద్గురుడు చేసిన దర్పణం

చ. వదలక పద్మరాగమణి వజ్రపు తర్రెనబట్టి నేర్చుపెం
పాడవగ తూర్పుకొండపయి నొప్పుగదెచ్చి జగద్గురుండు తా
త్రిదశ వరేణ్య కట్టెదుర తేకున నిల్చిన దర్పణంబునా
మదయము నొందె భానుడు సముజ్వల కోకనద ప్రదీప్తులన్

(మొల్ల రా.అయో.-22)

ఇది కవయిత్రి మొల్లయొక్క పద్యం. ఇందులో సూర్యోదయం చెప్పబడింది. అప్పుడే ఉదయించిన సూర్యబింబం జగద్గురుడు అనగా విశ్వకర్మ పద్మరాగమణిని వజ్రపు తరిమెనబట్టి తెచ్చి దర్పణంగా ఇంద్రుని ముందు నిలిపినట్లుంది అని పై పద్యం యొక్క తాత్పర్యం.

దీనిలో సూర్యబింబం పద్మరాగమణి దర్పణంతో పోల్చబడింది. దర్పణం అనగా అద్దం. పూర్వం మనదేశంలో అద్దాలు లేవు. కంచుతో గుండ్రని బిళ్లనుచేసి దాన్ని తరిమెన అనగా సంగడిపట్టి మెటుగు పెట్టేవారు. అప్పుడు దానిలో మన ప్రతిబింబం కనిపిస్తుంది. దానికి దర్పణమని వ్యవహారం. నా చిన్నతనంలో మాఇంటిలో ప్రాచీనమైన ఒక దర్పణం ఉండేది. దాని వెనుక భాగంలో ఒక అరణ్యదృశ్యం. ఆకాశంలో ఎగురుతున్న పక్షులు, క్రింద చెట్ల నడుమ తిరుగుతున్న జింకలు ఉబ్బెత్తు బొమ్మలుగా ఉండేవి.

మొల్ల పైపద్యంలో వాడిన జగద్గురు శబ్దం గమనించదగింది. అది విశ్వకర్మ వాచకం తప్ప మరొక దేవతలకు చెందేపేరుగాదు. దర్పణం పుట్టుక విశ్వకర్మతోనే జరిగినట్లు ఒక ప్రాచీనగాధ. దర్పణోపాఖ్యానమనే కావ్యం దాన్ని వివరిస్తుంది.

ఒకప్పుడు పార్వతీ పరమేశ్వరులకు తమలో ఎవరు అందంగా ఉన్నారనే పోటీ వచ్చి మహార్షులను పిలిచి సభచేసి వారిని “మాఇద్దరిలో ఎవరం అందంగా ఉన్నాం” చెప్పమని అడిగినారట. అప్పుడు వారికి గొంతులో పచ్చి వెలగకాయ పడినట్లయింది. ఎవరు అందంగా ఉన్నారంటే ఎవరికి కోపమొస్తుందో, ఎట్లాఅని ఆలోచించి వారంతా “మహాప్రభో! ఈవిషయం మేము చెప్పలేం. సకల విధాలైన ప్రతిమా లక్షణాలు

విశ్వకర్మకు తెలుసు కాబట్టి ఆయనైతేనే మీ సందేహం తీర్చగలడని” అన్నారట. అప్పుడు వారు విశ్వకర్మను పిలిచి ఋషుల నడిగిన మాటే అడుగగా ఆయనకు గూడ వారికి కలిగిన సందేహమే కలిగి తనకు ఆలోచించుకోవటానికి ఒక రెండు క్షణాల వ్యవధి ఈయవలసిందని కోరి వెంటనే తన కర్మశాలకు వెళ్లి ఒకపెద్ద మణిఫలకాన్ని సానపట్టి దర్పణాన్ని సృష్టించి తెచ్చి వారి ఎదురుగా నిలిపి “మహాప్రభో! ఇంక మీ అందాన్ని గుఱించి ఒకరు చెప్పటమెందుకు, దీనిలో చూచుకొని మీ అందాలు మీరే నిర్ణయించుకోండి” అని చెప్పినాడట. ఈ వృత్తాంతం విశ్వకర్మ పురాణంలో ఉంటుంది కనుక మొల్లకు దర్పణం యొక్క ఈవృత్తాంతం తెలియకుంటే పైపద్యంలో, ఆమె దర్పణ నిర్మాతను జగద్గురుడని, దాన్నిఅతడు పద్మరాగమణిని తరిమెనపట్టి దర్పణంగా చేసినాడనే విషయాన్ని పైపద్యంలో పొదిగిఉండడు.

(xi) తరిమెన పట్టిన సూర్యుడు

ఉ. తనపట్టిన్ దయలేక నేచుటకు సంతాపంబు చిత్తంబులో
నొనరంగా తరిమ్రాకునం దిగిచి బాణోల్లేఖనాది క్రియన్
వనజాప్తుం గడుశాంతు జేసి యల విశ్వబ్రహ్మ యట్లుంచెన్
యన పూర్వాచలనుండు దోచె రవియుద్యత్పద్మ రాగక్రియన్.

(విశ్వకర్మ పురాణం. ఆ.4-10)

ఇది మరొక సూర్యోదయ వర్ణనం. విశ్వకర్మ పురాణకర్త వీపూరు వేంకటాచార్యులుగారు. ఇతడు గాయత్రీ పీఠాధిపతి. ఈకావ్యం తిరుపతి వేంకటేశ్వరునికి అంకితం. దీనిలో ఆక్షేత్రం యొక్క వైభవం సుదీర్ఘంగా 25 పద్యాలలో వర్ణింపబడింది. వేంకటాచార్యుల కవిత్వం పోతనగారి కవితకు సరితూగుతుందికాని ఇది సాహిత్య విమర్శకుల దృష్టిలో పడకుండటం విచిత్రం.

పైపద్యంలో గూడ సూర్యోదయ వర్ణనమే. ఈవర్ణనలో ఒక పురాణ సంప్రదాయం నిబంధింపబడింది. సూర్యునిభార్య సంజ్ఞాదేవి. ఆమెకు వేదంలో సరణ్యువు అని పేరు. ఆమె తృప్త ప్రజావతి బిడ్డ. యముడు, యమున ఆమెకు కలిగిన కవలలు. బహుశః పురాణాలలో వీరే మొదటి కవలలేమో. జానపదులలో

కవలలలో మొదట మగపిల్లవాడు తరువాత ఆడపిల్ల పుట్టితే వారాలుమగలని, మొదట ఆడపిల్ల తరువాత మగపిల్లవాడు పుడితే వారక్కాతమ్ములని ఒక నమ్మకం ఉంది. బహుశః వారిలోని ఈనమ్మకానికి ఋగ్వేదంలోని యమ యమీ సంవాదమే ఒక ఆధారం కావచ్చుననిపిస్తుంది. ఈ కవలల పిమ్మట సంజ్ఞ అతని కళల యొక్క తాపానికి తాళలేక తండ్రి దగ్గరకు వచ్చి ఆవిషయం చెప్పుకున్నదట. అప్పుడు త్వష్టబ్రహ్మ అతనిని తరిమెనపట్టి నాలుగు కళలుదించి షోడశాత్ముడైన అతనిని ద్వాదశాత్మునిగా చేసినాడట. ఈ వృత్తాంతం మనకు మార్కండేయ పురాణంలో వస్తుంది.

పైపద్యంలో కవి ఈ ఇతివృత్తాన్ని నిబంధించి సూర్యుడు తూర్పుకొండపై త్వష్టబ్రహ్మ తరిమెనపట్టి ఉపశాంతుని చేసి నిలిపినట్లున్నది అని చెప్పినాడు. తరిమెన పట్టినపుడు ఏపాత్రైనా కొంత బరువు తగ్గినా తళతళా మెరిసిపోతుంది కనుక తళతళలాడే సూర్యుడు అప్పుడే తరిమెన పట్టి దించినట్లున్నాడని దీనిలో కవిభావన. ఇది ఒక అద్భుతమైన ఉపమనే అనవలె. కాని ఈపద్యంలోని రెండవపాదంలో “బాణోల్లేఖనాదక్రియన్” అని ఉంది. అది బాణోల్లేఖనాదిక్రియగాదు శాణోల్లేఖనాదిక్రియన్ అని ఉండవలె. “శాణోల్లేఖనాదిక్రియ” అనగా సానరాయితో గీరటం అనగా తరిమెనపట్టటం అని అర్థం. పద్యంలోని “తరిమ్రాకు” అనగా “సంగడి మ్రాను” లేదా “సంగడి దిమ్మె” అని అర్థం. త్వష్టబ్రహ్మలు పాత్రలుగాని, పళ్లేలుగాని సంగడి పట్టేటపుడు శాణం అనగా లోహాన్ని తెగనరికే దానివంటి పోగరతోనే సంగడి వేస్తారు. పై పద్యంలోని బాణోల్లేఖనం ముద్రారాక్షసం అనవలె. మనకావ్యాలు అర్థ పరిశీలనతో చదవే అపుడిటువంటి ముద్రణా పొరపాట్లు, స్థాలిత్యాలు మరెన్నో కనిపిస్తుంటవి కాబట్టి అందుకే అర్థంలేని చదువు వ్యర్థమని మన పెద్దలన్నారు.

సూర్యోదయ, చంద్రోదయ అస్తమయాల వర్ణనలో ఆంధ్రకవులకు విశ్వకర్మల వృత్తి సన్నివేశాలెంతగానో ఉపకరించినవి. బహుశః సూర్యచంద్రులను వర్ణించే అపుడు ఆబింబాలకు వెండి బంగారం కంటే తగిన ఉపమాన వస్తువు మరొకటి లేకపోవటం గూడ ఇందుకు ఒక కారణం కావచ్చు. అంతేకాక ఈసందర్భంలో వారికి విశ్వకర్మల యొక్క అంగడిలోని కుంపటి, దాకలి, నీటితొట్టెలు గూడ బాగానే ఉపకరించినవి.

27. కలాదుని సిక్తం

చ. ప్రళయము నందు కుక్షీ కుహరాన కలాదుని సిక్తమందుని
శృల తపనీయ రేణువుల చందమునన్ బడియున్న జీవులన్
బలుగతమైన జన్మముల బావనతం గలిగించి యాత్మ యం
ఘ్రుతే శరణన్న వారలకు గూర్పు సుయోగ మతండు వేడుకన్

(యతిరాజీయం.భా.2-7-110)

స్వర్ణకారుల కట్టెల సంచిలో ఉండేవానిలో సిక్తం అనగా తేనెమైనపు ఉండ ఒకటి. ఈపద్యంలో అది పేర్కొనబడింది. ఇది విషయం సామాన్యమే అనిపించినా యతిరాజీయ విజయకర్త శ్రీమాన్ కుంటిమద్ది శేషశర్మగారిందులో ఒక మహత్తరమైన రహస్య విషయాన్ని తెలిపినారు.

ఈనాడు మనం మరణించినవారిని చచ్చిపోయినాడు అంటున్నాం. కాని అతడు చచ్చి ఎక్కడికి పోయినాడో ఎవరు ఆలోచించరు. 'ఎచ్చట బుట్టునో అచటి కేగుట నైజము ప్రాణికోటికిన్' అని పోతనగారు చెప్పినారు. కాని మరణించిన వారంతా వెంటనే తామెక్కడి నుండి పుడుతున్నారో మళ్ళీ అక్కడికే వెళ్ళితే లోకంలో యింక ఇన్ని మతాలతో, యింత శాస్త్రంతో పనేలేదు.

మరణానంతరం శైవులైతే కొందరు కైలాసం వెళ్ళగా, కొందరు శివైక్యం చెందుతారు. వైష్ణవులు పరమపదం చేరుతారు. మధ్వం వైష్ణవంలోనే ఒకశాఖయైనా వారు గోలోకం చేరుతారు. గురువులలో కొందరు బ్రహ్మైక్య మందుతారు. వేదాంతులైతే కైవల్యం చెందుతారు. జైనబౌద్ధులు నిర్వాణమందుతారు. నాస్తికులు పంచత్వమందుతారు. సామాన్యులైతే చచ్చి స్వర్గానికో, నరకానికో పోతారు.

ఇక మహమ్మదీయులైతే తీర్పు దినం నాటివరకు సమాధిదగ్గరనే ఏర్పడిన ఒక కోష్ఠపంజరం వంటిదానిలో ఉంటారు. క్రైస్తవులైతే దేవునిలో నిద్రిస్తారు. వీరి మతంలో పునస్సుజ్జితేడు కనుక తీర్పుదినం నాడు వీరందరు అల్లాదగ్గరకు పిలువబడి ఆయన తీర్పుప్రకారం శాశ్వతంగా స్వర్గంలోనో, నరకంలోనో పడిపోతుంటారు. ఈస్వర్గ నరకాలలోగూడ మళ్ళీ బౌద్ధులవి, జైనులవి, మహమ్మదీయులవి, క్రైస్తవులవి, హిందువులవి వేర్వేరు.

హిందూమతంలో అవాంతర ప్రళయాలలో ఈలోకంలో మరణించిన జీవులంతా మరణానంతరం ఉపాసకులైనపుడు తమతమ యిష్టదైవాల లోకంలో చేరి మహా ప్రళయంలో ఆ దైవంతోపాటు నారాయణునిలో చేరిపోతుంటారు.

కాశీ ఖండంలోని శివశర్మ వృత్తాంతంలో ఎటువంటి పుణ్య జీవులేయే లోకాలు చేరుతారో ఆ విషయమంతా వస్తుంది.

సాస్త్రీకులు జీవునికి మరణం తర్వాత మరేది లేదంటారు కాని ఈనాడు ప్రపంచవ్యాప్తంగా పునర్జన్మలు, మరణానంతరం ప్రేతరూపాలు ఋజువౌతూనే ఉన్నవి. భగవంతునికి హిందూమతంలో సగుణం, నిర్గుణం అని రెండురూపాలు ఉన్నవి. అందుకే మంత్రరాజమైన గాయత్రికి సగుణ నిర్గుణ పరంగా రెండు అర్థాలున్నవి. మహాప్రళయంలో ఈశ్వరుడు గూడా తనయొక్క సాకారాన్ని విడిచి నిరాకారంగానే నిలిచిపోతాడు. ఇక పై మైనం సంగతి వినండి.

విశ్వకర్మలు ఏటేట తమ మైనపుటుండను పాతది కరిగించి క్రొత్తది ప్రారంభించుకుంటూ ఉంటారు. వారు నగలు చేసేటపుడు, దాన్ని కొనేటపుడు, యితరుల కిచ్చేటపుడు దానిలోని మేలిమిని నిర్ణయించటానికి ఒరగంటిపై ఒరిపిడి పెట్టి చూస్తుంటారు. వారట్లా ఒరిపిడి పెట్టినపుడు సన్నని స్వర్ణరేణువులా నికషంపై నిలిచిపోతుంటవి. అప్పుడా రేణువులను వారు తమ మైనపు ఉండలో అద్ది నికషాన్ని శుభ్రం చేసుకుంటూ ఉంటారు. అప్పుడది కట్టించిన పలకవలె శుభ్రపడుతుంది. ఆ విధంగా ఏటి పాడుగునా ఆ మైనంలో ఒరగంటి పైకెక్కిన స్వర్ణరేణువులు చేరిపోతుంటవి. కాని అవిపైకి కనిపించవు. స్వర్ణకారులా ఉండను ఉగాదినాడు కరిగిస్తుంటారు. అప్పుడా ఉండను వారు చిన్నగిన్నెవంటి కిష్టిలో ఉంచి కుంపటిలో నిప్పులపై ఉంచగా మైనం మొదట కరిగి అంతా తైలరూపం ధరిస్తుంది. ఆతర్వాత వేడిమిని ఎక్కువచేసినపుడా మైనమంతా జ్యోతివలె మండి వారించుకొనిపోయి కిష్టిలో గసి మిగులుతుంది. అప్పుడు వారు దాన్ని కుంపటి నుండి దించి చల్లారనిచ్చి ఆగసినంతా ఒక శుభ్రమైన గాజు లేదా పింగాణి పాత్రలోనికి దులిపి దానిలో కొంత పాదరసం వేసి వేలితో బాగా రంగరిస్తారు. అప్పుడు ఆపాత్రలో గసిరూపంలో నిలిచిన బంగారు రేణువులన్ని పాదరసంలో చేరిపోయి అది చిక్కబడుతుంది. ఈ చిక్కబడటం మైనంలో చేరిన స్వర్ణరేణువుల శాలాన్ని బట్టి ఉంటుంది. అట్లా అది చిక్కబడటం ఆగిపోయిన పిమ్మట

ఆరసాన్ని తీసుకొని అంగుష్ఠం తర్జని మధ్యన ఉంచుకొని గట్టిగా పిండగా దానిలోని రసం పాత్రలోనికి వడిసి స్వర్ణరేణువులు పిష్టంవలె చేతిలో మిగిలిపోతవి. అప్పుడు వారు దాన్ని చిన్న ఉండగా జేసి మూసలో వేసి కరిగించగా ఏటిపాడుగునా నికషంపై నిలిచి మైనంలో చేరిపోయిన స్వర్ణరేణువులన్ని ఏకమై వారికి ఘనరూపమైన సువర్ణం లభిస్తుంది. అనాడు వారు దాన్ని అమ్ముకొని పండుగ జరుపుకుంటారు. కాని ఇక్కడ మనం గ్రహించవలసిన విషయం ఏమిటంటే దినదినం ఘర్షణ రూపంలో నికషంపై కెక్కిన బంగారు రేణువులు మైనంలో చేరి తమరూపం కనిపించకుండా అణగిపడిఉండి ఆమైనాన్ని కరిగించినాడు అవి ఏవిధంగా మళ్ళీ బంగారం రూపంలో బయటికి వస్తున్నాయో మహాప్రళయంలో పరబ్రహ్మంలో లీనమై పోయిన జీవుల స్థితిగూడా అంతే. అంతవరకు మైనంలో కనిపించకుండా దాగిన బంగారు రేణువుల వలె పరబ్రహ్మంలో తమ ఉనికి తెలియకుండా ఉండి సృష్టికాలంలో మళ్ళీ తమ స్వస్వరూపంతో బయటపడుతుంటారు. కనుక ఇక్కడ ఈకళాదుని సిక్థం ఆపరబ్రహ్మకు సంకేతంగా ఉంది.

హిందువులకు పుణ్యమైన లేక పవిత్రమైన దినాలు పండుగలు, పబ్బాలు అని రెండు విధాలుగా ఉన్నవి. వానిలో దేవతల యొక్క పుట్టుక లేదా వారి విజయ స్మరణలతో చేసేవి పండుగలు కాగా, కాలవిభాగంతో చేయబడేవి పర్వాలనబడుతున్నవి. ఉగాది మనకు బ్రహ్మదేవుడు సృష్టి ప్రారంభించిన దినంగా పండుగగా, కలియుగాని కాదిగా పర్వదినంగా రెండువిధాల ప్రాధాన్యతను సంతరించుకున్న గొప్పదినం.

అది బ్రహ్మదేవుడు సృష్టి ప్రారంభించిన దినం. అనగా అంతవరకు పరబ్రహ్మంలో లీనమై ఉన్న జీవులందరు కళాదుని సిక్థం నుండి బయటపడిన స్వర్ణంవలె బయటికి వచ్చిన దినమనియే అర్థం. మైనపుటుండ నుండి బయటికివచ్చిన బంగారం మళ్ళీ ఏదో ఆభరణ రూపాన్ని ధరించినట్లు అనాటి నుండి పరబ్రహ్మ నుండి బయటికి వచ్చిన జీవులందరు తమతమ కర్మానుసారం మళ్ళీ ఏదో ఒక కాయాన్ని ధరిస్తూనే ఉంటారు.

విశ్వకర్మలు విశ్వకర్మయొక్క సంతతి కాబట్టి అతడు ఉగాది అనగా ఆదియుగం ప్రారంభం కాగానే తన యొక్క నూతన సృష్టిని పునః ప్రారంభించినట్లు ఉగాదికి వారు తమ పనిముట్ల నన్నిటిని పూజించి వానికి రెండుమూడు దినాలు విశ్రాంతినిచ్చి ఆయేటికి మళ్ళీ క్రొత్తగా తమ పనిని ప్రారంభిస్తుంటారు.

తాత్విక సిద్ధాంతం ప్రకారం ఈసృష్టి రాజసంతో పుడుతుంది. సాత్వికంతో వృద్ధి పొందుతుంది. తామసంతో లయించి పోతుంది.

లోహాలలో తామ్రం రాజసానికి చిహ్నం కాబట్టి పైకారణంగా విశ్వకర్మలుగాది నాడు తమ పనిముట్లను పూజించి మరల క్రొత్తగా దుకాణం ప్రారంభించగానే ఏదైనా ఒక రాగిపనితో తమ వృత్తిని ప్రారంభిస్తారు. అనగా ఆనాడు దుకాణం ప్రారంభించగానే పూర్వం విశ్వకర్మలంతా మొదట రాగి ఉంగరాలు చేసేవారు. ఆతర్వాతనే ఇక వెండి పనియైనా, బంగారం పనియైనా. ఈవిధంగా మన పండుగల వెనుక ఒక పరమార్థం గూడ చోటు చేసుకుని ఉంది.

మనం హిందువులం. హిందు అనేది ఒక మతం కాదు. ఇది ఒక ధర్మం. ఈ ధర్మంలో మానవుడు భగవంతుని ఏరూపంలోనైనా పూజించవచ్చు. తనకిష్టమైన పేర్లతో అతనిని ఆరాధించవచ్చు. ఆపేర్లతోనే ఈనాడు మనలో శైవ, వైష్ణవ, శాక్తేయాది మత భేదాలేర్పడినవి. ఈమతాలన్ని స్థూలంగా ద్వైతం, అద్వైతం అని రెండు భాగాలుగా విడిపోయినవి. ద్వైతం అనగా జీవుడు, ఈశ్వరుడు ఇద్దరు అనే సిద్ధాంతం. అద్వైతం అనగా జీవుడు, ఈశ్వరుడు ఇద్దరూ ఒకటే అనే సిద్ధాంతం.

జీవులందరూ ఈశ్వరాంశ అనే కొలిమి మండుతుండగా దానినుండి మిణుగుర్లు లేచినట్లు సృష్టికాలంలో పరబ్రహ్మ నుండి జీవులుద్భవిస్తుంటారు. చివరకు మళ్ళీ అతనిలోనే లయించి పోతుంటారు.

పరబ్రహ్మమనేది ఒక తత్వం. అది శుద్ధ బుద్ధ స్వరూపం, నిరాకారం, నిర్గుణం, సాక్షిమాత్రం. ఇక ద్వైతం ప్రకారం జీవుడు జీవుడే, ఈశ్వరుడు ఈశ్వరుడే. జీవుడు తన సత్తాను కోల్పోయి ఈశ్వరునిలో లీనంకావటం అంటూ ఉండదు.

మన మతాలలో ద్వైతం అద్వైతమే కాక విశిష్టాద్వైతం అని మరొకటి వేరుగా ఉంది. దాని సిద్ధాంతం ప్రకారం జీవునికి, పరబ్రహ్మలో లీనావస్థ ఉందిగాని అతడు తన సత్తాన్ని కోల్పోడు. ఆదశలో కలాదుని సిక్తంలోని స్వర్ణరేణువులవలె కనిపించకుండా అణగిఉంటాడు. ఒరగంటి రాతిపైనుండి బంగారు రేణువులు మైనంలోనికి పోయినవి అంటే అవి మైనం అయినట్లు కాదు. మైనంలో ఉన్నా తమ రూపాన్ని కోల్పోలేదు

కాని దానిలో కనిపించటం లేదు. అది కరిగినపుడు మళ్ళీ యధారూపంగా బయటికి వస్తున్నది. అట్లాగే పరబ్రహ్మలో చేరిపోయిన జీవులు గూడ అతనిలో కనిపించకుండా స్వస్వరూపంలోనే అణగిఉండి సృష్టికాలంలో మళ్ళీ బయటపడుతుంటారు అనేది విశిష్టాద్వైత సిద్ధాంతం. ఈవిషయాన్నే యతిరాజీయంలో శ్రీమాన్ శేషశర్మగారు పైపద్యంలో తెలిపి -

“కలదుని సిక్తమందు నిశ్చల తపనీయ రేణువుల చందమునం బడియున్న జీవులం బలుతెగలైన జన్మముల బావనతం గలిగించి” అనగా పునస్సృష్టిలో ఈశ్వరుడు ప్రళయవేళలో పరబ్రహ్మంలో అట్లా స్తబ్ధంగా పడిఉన్న జీవులకు వివిధమైన జన్మలను కల్పించి వారిలో తన పాదాలే శరణమని ఆశ్రయించినవారిని తనదగ్గరకు పిలుచుకుంటాడు” అని చెప్పబడింది.

28. మూస బంగారం

శా. కాషాయాంబర మంబరాని కెగురంగా వైచి యుచ్చైర్జ్వనిన్
యోషా రత్నములార! మీరలు వినండో మర్యులంచాతడా
ఘోషించెన్ వెదజల్లె దత్తవిడియెన్ గుప్తార్థ నిక్షేపమున్
మూషా తప్తసువర్ణ సన్నిభమునున్ మోక్షారో ద్వాటికన్.

(యతిరాజీయం.భా.3-8-19)

ఇది పైకావ్యంలోనిదే. యతిరాజీయం భగవద్రామానుజుని జీవితాన్ని తెలిపే కృతి. ఆయనకు యతిరాజుని వ్యవహారం.

హిందూ మతాలలో బాగా వ్యాప్తి చెందిన వానిలో విశిష్టాద్వైతమొకటి. దీని ప్రవక్త శ్రీమద్రామానుజుడు. అతని కంటే మొదలీ మతామున్నా అది “పండితులకు దక్క వెలికిదెచ్చి వ్యాప్తి కలిగించి దాన్ని సర్వజన సుగమం, సులభం చేసినవాడు మాత్రం రామానుజుడే అని చెప్పక తప్పదు. ఈమతంలో తిరుమంత్రానికెక్కువ ప్రాధాన్యత.

స్త్రీల పాటలలో తిరుమంత్రం పాట అని ఒకటి ప్రత్యేకంగా ఉంది. దాన్ని మా రాధమ్మ చిన్నమ్మ ఎప్పుడు పాడుకొనేది. మరింగంటి వారి రచనలో క్షత్ర బంధూపాఖ్యానం తిరుమంత్ర కథనే తెల్పుతుంది.

ఏమతంలోనైనా గురుమంత్రానికా ప్రాముఖ్యత ఉండేదే. అవి గురుగోప్యాలు కనుక ఆవిధంగా ఉన్నకాలంలో యతిరాజైన రామానుజుడు తనకు గురువుపదేశించిన మహా గోప్యమైన తిరుమంత్రాన్ని గురువుగారితో ఉపదేశం పొందగానే అక్కడినుండి వచ్చి శ్రీరంగ గోపురమెక్కి తనయొక్క కాషాయమైన శాటివెగురవేసి ఆవీధిని వెళ్లుతున్న ఆబాలగోపాలాన్నుద్దేశించి సంబోధించి ఆమంత్రాన్ని అందరూ వినుండని ఉచ్చైర్హోషంతో మూడుసార్లు ఎలుగెత్తి చాటినాడు. అటువంటి దయాార్థ హృదయుడు రామానుజుడు. ఆయన ఆమంత్రాన్ని గురువుగారితో ఎంతో కష్టపడి సాధించినాడు.

అతని మనస్సును పరీక్షించటానికి గురువు గారవుడు కాదిపుడు, ఇపుడు కాదపుడు అని పద్దెనిమిదిసార్లు త్రిప్పినా ఆయన విసుగుకొనకుండా గురువు రమ్మన్నప్పుడల్లా అతని దగ్గరకు వెళ్లినాడు. ఏ శిష్యుడైనా గురువుగారికి అట్లా విధేయుడై ఉంటేనే అతనికి మరి అనుగ్రహ ప్రాప్తి.

తే. తనిసిరే వేల్పు లుదధి రత్నముల చేత
వెరచిరే ఫరో కాకోల విషముచేత
విడిచిరే యత్న మమృతంబు వాడము దనుక
నిశ్చితార్థంబు నదలరు నిపుణమతులు

దేవతలు అమృతం కొరకు సముద్ర మధనం చేసినారు. అపుడు దానిలో భయంకరమైన విషం పుట్టింది. దానికి వారు జడియలేదు. ఆతరువాత మరెన్నో విలువైన రత్నాల వంటివి పుట్టినవి. వానితో వా రివి చాలవా అని తృప్తిపడలేదు. తమకు కావలసినది అమృతం కనుక అది పుట్టేంతవరకు తమ ప్రయత్నం మానలేదు. కాబట్టి సంకల్ప సిద్ధులిట్లా ఉంటారు. తాము తలపెట్టిన పనికి ఎన్ని విఘాతాలు కలిగినా దాన్ని విడువరు, విసుగుకొనరు. అదేవిధంగా రామానుజుడుగూడ తమ గురువుగారి దగ్గర కన్నీ తడవలు విసువకుండా తిరిగి ఉండవచ్చు. ఆనడుమ తనకెన్ని ఆటంకాలు కలిగినా వానిని లెక్కించలేదు. ఆవిధంగా తానెంతో కష్టపడి సంపాదించిన మంత్రరాజాన్ని అది తన ఒక్కనికే దక్కరాదని శ్రీరంగ గోపురమెక్కి దాన్ని అందరికీ పంచినాడు. లోకంలో ఇటువంటి ఉదార స్వభావులెందరుంటారు?

ముక్తి లేదా మోక్షం అనేది అందరి సొత్తు. అది కేవలం గుత్తాధిపత్యంవలె ఒకరి చేతిలోనే బంధింపబడి ఉండటం ఏమిటని అతని మతం. ఈముక్తికి ఆయన

మతప్రకారం తిరుమంత్రం కారణం కనుక పైపద్యంలో ఆమంత్రం యొక్క ప్రాశస్త్యం తెలుపబడింది. అది మూషాతప్త సువర్ణం అనగా కరిగిన మూస బంగారం వంటి మేలిమయిందని అర్థం.

ఈనాడు మేలిమి బంగారాన్ని “బిస్కెటు” బంగారం అంటున్నారు. బిస్కెట్ అనగా రెండుసార్లు కాల్చినరొట్టె అని అర్థమట. ఇది పోర్చుగీసు పదం. ఈలాగే “బైస్కీల్” అనగా రెండు చక్రాల బండి అని అర్థమట. కనుక ఈబిస్కెటును ఈనాడు బంగారం వ్యాపారులు డబుల్ తేజాబు అనేదానికి బదులుగా వాడుతున్నారు.

బంగారం తేజాబులోనే మేలిమైనా దాన్ని ఆతర్వాత గూడ తేజాబు పోసి మళ్ళీ కొంతసేపు ఉడికిస్తారు. అప్పుడది ఇంకా కొంత మేలిమిని పొందుతుంది. ఈతేజాబు ప్రక్రియకంటే మొదలు బంగారం యొక్క శుద్ధికి పుటం అనే ప్రక్రియ ఉండేది. అది బంగారాన్ని రేకులుగా సాగదీసి పుటం పెడతారని ఇంతకుముందే చెప్పబడింది (చూ.పు. 41, 42). కనుక ఆపుటం పెట్టిన రేకులను ఆలాగే ఉంచక కరిగించి ముద్ద చేస్తారు. పుటం కాలిన రేకు బిరుసెక్కి రొట్టెముక్కవలె నిరుగుతుంది. అలా నిరగకుంటే అది పుటం కాలనట్టు లెక్క. అందువల్ల బిరుసెక్కిన పుటం రేకులను భద్రం చేయటం కష్టం కాబట్టి పుటం తర్వాత వానిని కరిగించి ముద్ద చేస్తారు. దానికి మూస బంగారమని వ్యవహారం.

పుటం రేకయినా ఈ మూస బంగారమైనా ఒకటే. అందువల్ల ఆకాశవాణిలో గాని, పత్రికలలోగాని బిస్కెట్ కంటే మొదటి దశలో మేలిమిని మూస బంగారమనియే వాడేవారు. కాబట్టి ఈ ఉపమానాన్ని బట్టి విశిష్టాద్వైతంలోని తిరుమంత్రంగూడ మూస బంగారం వంటి మేలిమయిందని అది బంగారం వలెనే అందరికీ లభ్యంగాని పరిస్థితిలో దాన్ని ఆయన సర్వజన సులభం చేసినాడని పై పద్య తాత్పర్యం.

ఇక దీనిలో యోషారత్నములారా! అనే సంబోధనను గమనించండి. ఈనాడు (స్త్రీలు వీధిలో స్వేచ్ఛగా తిరుగుతున్నారు కాని రామానుజుని కాలంనాటికి వారసూర్యంపశ్యలే. జలావారణంవేళల్లో తప్ప వారు వీధిలో కనిపించేవారు గాదు. కనిపించినా చాలా తక్కువ. కనుక ఆస్థితిలో ఆయన వీధులలో సంచరిస్తున్న పురుషులను విడిచి మొదట యోషారత్నములారా! అని (స్త్రీలనే ఎందుకు సంబోధించినట్లు?

ఈనాడు స్త్రీలు పురుషులతో సమానంగా ఉన్నారని మధ్యయుగంలో విదేశీయుల దండయాత్రలవల్ల, విధర్మ ప్రచారాల వల్ల భారతీయులకు గృహస్థ జీవితానికి స్త్రీయే ముఖ్యం గాబట్టి వారామెను రక్షించుకోవలసి వచ్చింది. అందువల్ల వారామెను సమాజ జీవితం నుండి తొలగించి గృహ జీవితానికి మాత్రమే పరిమితం చేసినారు. అంతేకాక రానురాను ఆమె స్వాతంత్ర్యాన్నిగూడ హరించి చివరకామెను మోక్షానికి దూరం చేసినారు. జైన బౌద్ధాలు, వేదాలపై ఎంత తిరుగబడినా స్త్రీని మాత్రం మోక్షార్హురాలిగా గుర్తించనే లేదు. ఆమె మోక్షం కొరకు పురుషుడై పుట్టవలసిందేనన్నారు. గీతాకారుడు గూడ “స్త్రీయో వైశ్యో తథా శూద్రో” అని పాపుల లిస్టులో స్త్రీలనే మొదట పేర్కొన్నాడు. కనుక అటువంటి దశలో రామానుజుడు యోషారత్నములారా! అని వారిని మొదట సంబోధించటం పద్యంలో ఇది ప్రాసకోసం నిలిచినా ఆలోచించదగిన విషయంగా ఉంది.

రామానుజుని మొదటిపేరు లక్ష్మణభట్టు. ఏకారణం చేతనో అతడు తన పేరును అర్థం చెడకుండా రామానుజ అని మార్చుకున్నాడు. “రామానుజ” అనగా రాముని అనుసరించి పుట్టినవాడని అర్థం. కాని నిజానికి లక్ష్మణుడు రాముని అనుజన్ముడేమీ కాదు. అతడు వేరే తల్లి కొడుకు. కాని రామునితో ఎల్లప్పుడు ఉండటంవల్ల రాముని తమ్ముడు లేదా సోదరుడనబడినాడు. సోదరుడన్నా మళ్ళీ తననుసరించి అదేతల్లికి పుట్టినవాడనియే అర్థం. కనుక కుటుంబ న్యాయంచేత తప్ప మరేప్రకారంగా గూడా లక్ష్మణుడు రామానుజుడు కాజాలడుకాని ఆచర్య ఇక్కడ మనకనవసరం.

అతనిని రాముని సోదరుడనియే అంగీకరింతుము. అదే మనకిపుడవసరం. అనుజుడనగా రాముని సోదరుడనే అర్థంలో “రామా” అనగా స్త్రీ కనుక రామానుజుడనగా స్త్రీలందరికీ సోదరుడని అర్థం. అసలు రామాయణానికి రాముని మార్గమేగాక “రామా” సీతయొక్క మార్గం అదియే స్త్రీల కందరికి అనుసరణీయమనే సామాజిక ధర్మంగా ఆపేరులో నిహితమై ఉంది. అందుచేత రామానుజుడు మోక్షానికి దూరులైనవారిలో మొదటివారు స్త్రీలేకాబట్టి ఆయన వారియందు కరుణ గలవాడై వారిని గుఱించి ఓ సోదరీమణులారా! అనియే పైపద్యంలో మొదట సంబోధించినాడనుకోవలె.

అంతేగాక రామానుజునిది భక్తిమార్గం. భక్తిలో తొమ్మిది భేదాలున్నవి. వానిలో ఆత్మార్పణం ఒకటి. ఈమార్గంలో జీవుడు తనను నాయకగా శ్రీకృష్ణుని పురుషునిగా భావించి అతనికి తన నర్పణ చేసుకుంటాడు. దీనికి గోపికా మార్గమని పేరు. నవవిధ భక్తులలో ఇదియే పరాకాష్ఠయని వైష్ణవ సిద్ధాంతపరులందరూ అంగీకరించినారు. మహమ్మదీయులలో సూఫీ సిద్ధాంతం గూడ ఇదే చెబుతుంది. కనుక “యోషా” అనగా పురుషునితో కూడియుండునది అనే వ్యుత్పత్తి ననుసరించి స్త్రీలైన ఓజీవులారా! మీరు పురుషుడైన శ్రీమన్నారాయణునితో కూడి ఎక్కడనో పరమపదంలో ఉండవలసినవారు. మర్నాలై అనగా మరణ భయం గలవారై పునరసి జననం, పునరసి మరణంగా ఈలోకంలో ఎందుకు పడిఉన్నారు. “మృత్యోర్మా అమృతంగమయ” ఓదేవా! నన్ను మృత్యువు నుండి అమృతత్వమునకు గొనిసామ్ము అనిగదా ఈ జీవుని కోరిక. అందువల్ల ఇదుగో ఆ అమృతత్వం చెందే ఔషధాన్ని అనగా మంత్రాన్ని మీకిస్తున్నాను. ఇది పరిశుద్ధమైన సునర్లం వంటిది. మంత్రంగూడ శుద్ధమైన సునర్లమే కాబట్టి దీన్ని మీకిస్తున్నాను తీసుకోండి. మీరందరు దీనిచేత అమృతత్వాన్ని పొందండి అని శ్రీరంగ గోపురమెక్కి చాటినాడు. ఇది ఈకావ్యంలోని ధ్వని.

బంగారాన్ని గుఱించి ఆలోచిస్తే అది నేలలోనే పుట్టినా ఒకసారి ఆమట్టినీ విడిచి శుద్ధమైన సునర్ల రూపం పొందిందా అదిక ఏవిధంగాను, ఎన్నివేల సంవత్సరాలైనా మళ్ళీ తాను పుట్టిన నేలలో కలిసిపోదు. అదేవిధంగా ఈజీవుడుగూడా పరబ్రహ్మేశనే అయి అతనినుండియే పుట్టినా పంచ సంస్కారాలంది పరిశుద్ధమైన జీవుడైనపుడింక ఆపరబ్రహ్మలో లీనమయ్యే ప్రసక్తియేలేదు. ప్రళయంలో మైనంలో అణగిపోయిన బంగారు రేణువులవలె పరబ్రహ్మంలో తనరూపం కనిపించకుండా మరుగుపడినా సృష్టికాలంలో మళ్ళీ మైనం కరిగి కాలిపోగా అందులోని బంగారం బయటపడినట్లు పరబ్రహ్మం నుండి ఈ జీవుడు మళ్ళీ తనరూపం చెడకుండా బయటికి వస్తుంటాడు. వైష్ణవ సిద్ధాంతాన్ని అనుసరించి ఇది ఈ జీవుని రహస్యం.

రచయిత పరిచయం

- తల్లిదండ్రులు** : మాణిక్యాంబ, వేంకటాచలం గారలు
- జననం** : 31-3-1928 ప్రభవ మాఘ శుద్ధ నవమి మంగళవారం
- స్వగ్రామం** : జినుకుంట, బల్లూర్ మండలం, మహబూబ్ నగర్ జిల్లా
- గురువులు** : అమరాబాదులోని మేనమామ చేపూరు పెద్దలక్ష్మయ్య గారి దగ్గర సంస్కృతాంధ్రాలు
పెదతండ్రి వీరయ్యగారి దగ్గర జ్యోతిష్యం -
యాజుష భాగాలు
- విద్య** : యం.బి.ఎల్., ఉస్మానియా యూనివర్సిటీ
- ఉద్యోగం** : 1954 నుండి 1972 వరకు జాతీయోన్నత పాఠశాల, నాగర్ కర్నూలులో తెలుగు పండితునిగా
1972 ఆగస్టు నుండి 1983 ఫిబ్రవరి వరకు
పాలెం శ్రీ వెంకటేశ్వర ఓరియంటల్ కళాశాలలో
తెలుగు చరిత్రోపన్యాసకునిగా
- బిరుదులు** : “కవితా కళానిధి”, “పరిశోధక పంచానన”
అనుమనిగిరి పీఠాధిపతి శ్రీశ్రీశ్రీ గురుబ్రహ్మాండ్ర స్వామి
వారి నుండి
“కవికేసరి” శ్రీశ్రీశ్రీ శివచరణ బ్రహ్మ గారి నుండి
- సన్మానములు** : 1. పదునారవ శ్రీనాథ జయంతి సందర్భమున నెల్లూరులో
శ్రీ విఘ్నరెడ్డి బాలకృష్ణారెడ్డి గారిచే (13-10-1983)
2. విభవ ఉగాది కవి సమ్మేళన సందర్భంగా హైద్రాబాద్
రవీంద్రభారతిలో అప్పటి మాన్యశ్రీ ముఖ్యమంత్రి
ఎన్. టి. రామారావు గారిచే (9-3-1988)
3. రాజమండ్రి విశ్వబ్రాహ్మణ ధర్మపీఠం వారిచే (1988)
4. అనుమనిగిరి ఓంకారాచలం పీఠంచే (1989)
5. మహబూబ్ నగర్ జిల్లా కలెక్టరు గారిచేత (1991)
6. ఖమ్మం జిల్లా విశ్వబ్రాహ్మణ సభవారిచే (1992)

7. అప్పటి మాన్యశ్రీ ముఖ్యమంత్రి ఎన్. టి. రామారావు గారి జన్మదిన సందర్భమున మహబూబ్ నగర్ జిల్లా కలెక్టరు గారిచే “కళా నీరాజన” పురస్కారం.
(28-5-1995)

8. తెలుగు విశ్వవిద్యాలయ వ్యవస్థాపక దినోత్సవ సందర్భముగా రాష్ట్ర గవర్నరు శ్రీకృష్ణకాంత్ గారిచేత హైద్రాబాదు సుందరయ్య విజ్ఞాన కేంద్రంలో
(16-1-1995)

9. తెలంగాణా ప్రథమ ముఖ్యమంత్రి శ్రీ బూర్గుల రామకృష్ణారావు గారి ప్రతిభా పురస్కారం వారి కుమారుడు శ్రీ బూర్గుల రంగనాథరావుగారిచే హైద్రాబాదు శ్రీకృష్ణదేవరాయాంధ్ర భాషా నిలయంలో
(13-9-2001)

- సభ్యత్వాలు :
1. అనుమనిగిరి అచలపీఠంలో ప్రథమ దిగ్గజంగా
  2. విశ్వబ్రాహ్మణ ధర్మపీఠం (హైద్రాబాదు) గౌరవ సభాపతిగా
  3. నాగర్ కర్నూలు జాతీయ విద్యా సంస్థలో గౌరవ సభ్యునిగా
  4. మహబూబ్ నగర్ జిల్లా చారిత్రక సాంస్కృతిక వ్యవహార మండలి సభ్యునిగా
  5. అభిలాష సాహిత్య సంస్థ (తెలకపల్లి) సలహాదారునిగా

ఇంతవరకు రచనలు ప్రచురించిన సంచికలు :

ఆంధ్రప్రభ - ఆరాధన - ఉదయభాను - కృష్ణా పత్రిక - తెలుగు నిర్మాణం (జిల్లా పత్రిక) - నృసింహప్రియ - పరిశీలన (జిల్లా పత్రిక) - భారతి - మూసి - రామకృష్ణ ప్రభ - విశ్వప్రకాశ్ - విశ్వశిల్పి - శ్రీశైలప్రభ - సద్గురువాణి - సప్తగిరి - సమాలోచన - సుపథ - రామకోటి, శివకోటి గీతా జ్ఞానయజ్ఞ ప్రత్యేక సంచికలు.

ముద్రణలో : మాంగల్యశాస్త్రం
పాలమూరు జిల్లా మాండలికాలు (నిఘంటువు)

